

AZ „ÁRPÁD PÁHOLY” KÖNYVTÁRA.

XXV.

FÖLDMÍVES SOCIALISMUS.

KÖZLI

ARATÓ FRIGYES.

KÉZIRAT GYANÁNT SZABADKÖMÍVESEK SZÁMÁRA

SZEGED, 1899

A PÁHOLY SAJÁTJA.

TARTALOMJEGYZÉK.

- I. A munka kezdetén. A. F. Szeged.
- II. Földmíves socialismus. T. J. Zsombolya.
- III. Földmíves socialismus. M. F. dr. Szentes.
- IV. Csongrádi munkáslakások. H. A. Csongrád.
- V. Földmíves socialismus. B. M. Csongrád.
- VI. Földmíves socialismus. M. K. Csongrád.
- VII. Földmíves socialismus. H. A. Csongrád.
- VIII. Földmíves socialismus. M. K. H. -M. -Vásárhely.
- IX. Akisbirtokos és földmíves hitele. L. M. Szabadka.
- X. A munkás gyermeke, dr. K. L. Szeged.
- XI. Földmíves socialismus. T. M. dr. Szeged.
- XII. Földmíves socialismus. N. Gy. Szeged.
- XIII. Földmíves socialismus. Sz. A. Szeged.

I

A munka kezdetén.

A. F.

Szeged.

Szeretett testvéreim!

Harmadfél éve már annak, hogy Mártonffy Márton testvér a „Demokratia” páholyban felolvasást tartott a földműves socialismusról s ezzel megindította azt a szellemi munkát, melynek egyik szerény részecskéjét e kis kötet tárja fel előttetek.

A „Demokratia” páholy, mely oly gazdag a szellemi munkások jeleseiben, nem engedte nyomtalanul elhangzani a lelkes szavakat, hanem kereste, kutatta a formát, melyben a felvetett eszme szolgálatára a magyar szabadkőművességet megnyerje és föllelkesítse.

Legjobb kezdetül kinyomatta a felolvasást s a következő levél kíséretében megküldte azt az összes testvér páholyoknak.

Budapest, 1897. február 27.

Érdemes főmester!

Kedves testvéreim!

Mártonffy Márton t. a „Földműves so-

cialismus cím alatt felolvasást tartván, a fölvetett eszmét a páholy fontosnak s időszerűnek találta, hogy annak megvitatását rendelte el. Továbbá elhatározta azt is, hogy a vita eredményéhez képest Mártonffy művét át-dolgozza s az illetékes körök tájékoztatása, végezt kinyomatja.

A vita alapjául szolgáló felolvasást azzal a kéréssel van szerencsénik megküldeni, hogy becses véleményük nyilvánításával a cél eléréséhez hozzájárulni szíveskedjék.

V. Gy.
Tit. főm.

Dr. B. K.
titkár

T-i. sz. ü. az e. sz. sz.

Az „Árpád” páholy őszinte örömmel üdvözölte a „Demokratia” páholy kezdeményezését, hiszen míg egyrészt a földmives socialismus megismerésére s megszüntetésére irányuló munkálkodásunkban a szabadkőművesség vezérlő elvei szolgálatában fáradozunk, másrészt idejekorán való megjelenésünk a nemzet és társadalom fejlődésére nézve életbevágó küzdelmek közepette csak fokozza magának a magyar szabadkőművességnek gyakorlati jelentőségét és tisztességét.

gét. Mert bármily magasra emelje tekintetünket, vágyainkat az idealizmus fensége, lábainknak itt kell állaniok a sáros, poros, rögös földön s az eszmék cultusának igazi értékét csak a megvalósításuk iránt kifejtett öntudatos munkálkodás sikerei adják meg.

Ily munkára való felhívás az „Árpád” páholyt mindenkor szolgálatra készen fogja találni.

Nem áztatjuk magunkat azzal, hogy majd a magyar szabadkőmivesség, vagy éppen az „Árpád” páholy fogja a társadalmi mozgalmak felforgató törekvéseit leküzdeni. Nagyon tiszta tudatában vagyunk mi erőnk csekélységének s munkánk párányi értékének. De ha minden katona azzal a gondolattal dobja el a fegyvert, hogy úgy sem ő szerzi meg a győzelem dicsőségét, akkor a csata bizonyosan elvesz.

Mi teljesíteni akarjuk kötelességünket. Minél többen vagyunk, akik így gondolkodunk, annál nagyobb lesz az az erő, mely a közjóra tevékeny s annál értékesebb eredmények fogják megjutalmazni a haladás és felvilágosodás ügyének szentelt fáradásainkat.

S a magyar szabadjóművesség talán ma már elég erős arra, hogy a socialis mozgalmak káros kitöréseinek elhárítására hivatott intézmények sorában is számot tegyen. A cél tudatos vezetést e tevékenységünkben nem nélkülözzük. Maga a nagypáholy tisztán és világosan jelöli meg utunkat, még 1897. október 1-én kelt körlevelében:

„Bizonyára jól tudják a szer. Tt., hogy hazánkban a munkáskérdés égetővé és sürgősen megoldandóvá vált. Úgy a földműves, mint az iparos munkások elégedetlenek helyzetükkel; a kanaánnak nevezni szokott alföld s a magyar szellemi és vagyonélet központját képező székesfőváros munkásai is keserves és sokszor meddő harczot folytatnak a megélhetésért.

Azt hisszük, hogy a szükség nagy eszméjének megfelelő magasztos feladatot töltünk be, ha a most említett társadalmi kérdés sikeres megoldására törekszünk, elősegítvén azt a fenforgó ellentéteknek békés kiegyenlítése által s oly módon, hogy a társadalom mindennemű életviszonyaiban az emberszeretet jusson kifejezésre.

A munka akkor nem teher, de megelége-

dettséget szidd s önértetet keltő tevékenység, ha annak jutalmát és eredményeien a magunk s szeretteink boldogulásának biztosítékát látjuk.

Törekednünk kell tehát arra, hogy a szegény munkás a kizsákmányolás ellen védelemben részesüljön s anyagi s szellemi haladása f munkában töltött élet után pedig aggkorának megérdemelt nyugalma biztosítva legyen.

Vizsont meg kell értetni embertársainkkal, hogy míg egyrészt a jogegyenlőség folytán sem születés, sem szegény sors nem gátolják az anyagi haladás és magasabb társadalmi állás elfoglalásában, másrészt munka és nemes törekvések, úgy természetszerű fejlődés nélkül máról holnapra semmit sem lehet elérni, mert a társadalmi helyzet felforgatásából az emberiség boldogulása még nem következik.

Ne engedjük, hogy a munkásosztály az izgatóknak eszközévé és zsákmányává váljék? hanem siessünk felvilágosítására és nyújtsunk módot arra, hogy a test izmait elzsibbasztó nehéz munka után a műveltség áldásában is részesülhessen. Kapcsoljuk őket magunkhoz lelkük kiművelése és megnemesítése által s minden erőnkkel törekedjünk arra, hogy ez az

*már megindult küzdelemben nem az ellentétek ki-
élesítésének hanem a kölcsönös megértésnek
jelében találja meg a maga megoldását.*

A vezérek tehát a helyükön állanak. Jelszavuk a mienk is. Rajtunk, közembereken a sor, hogy a hozzánk kötött várakozásnak mi is megfeleljünk.

A socialis bajok nem ma, nem tegnap keletkeztek, egyidejűek azok magával az emberi társadalommal s tartani is fognak mindaddig, míg a földön élni, boldogan élni akaró ember leszen. Koronként és helyenként való megnyilatkozásuk azonban más és más, azon fertőző anyagok különbözősége szerint, melyek összegyülemlése a baj kitörését előidézte.

Nem arról van tehát szó, hogy ama bölcseségkövének megkeresésén törjük magunkat, mely a társadalom békéjét örök időkre biztosítja, hanem hogy az erkölcsi tisztaság szeretetét nevelve önmagunkban és másokban, éberem és szünet nélkül örködjünk a felett, hogy az önzés és a kapzsiság szennye a társadalomban sehol fel ne halmozódjék s gyengébb embertársaink boldogulását lehetetlenné ne tegye. Ha pedig a baj va-

lahol már kitört, ott ne az erőszak szuro-nyai segítségével, hanem a ható okok megszüntetése által munkálkodjunk a megzavart rend helyreállításán, hogy ne csak az utczán legyen béke, hanem a szívekben is!

A földmíves socialismusnak is bizonyára megvannak a maga okai s ha mi a baj elhárításában közreműködni akarunk, legelső feladatunk, hogy nyitott szemmel, elfogulatlan értelemmel s tiszta szívvel igyekezzünk megérteni a fel-felhangzó s a nyers erőszakosságig elfajuló panaszokat.

E célra kértük fel testvéreink közül azokat, akik a földmíves néppel közvetlenül érintkeznek s annak ügyét-baját ismerik, hogy megfigyeléseik eredményeit előttünk feltárják, a társadalom ezen beteg részének állapotát velünk tárgyilagosan megismer- tessék, egyszersmind kifejtsék azon módozatokat, amelyeket a megnyilatkozott bajok gyógyítására alkalmasoknak tartanak.

Természetesen nem is lehetett várnunk, hogy testvéreink nézetei mindenben meg- egyezzenek egymással. A megnyilatkozó el- lentétek s egyes tévedések azonban nem

gátolnak meg bennünket abban, hogy e dolgozatokat változatlan formában gyűjtsük össze magunk számára; hiszen a testvéri őszinteség körében kifejtett gondolatoknak éppen közvetlenségük adja meg a legfőbb becsét. S talán fokozza a földműves socializmus mozgalmaira vonatkozó megfigyeléseink értékét az a körülmény is, hogy éppen a nagy magyar alföld közepén gyűjtöttük össze azokat.

Mielőtt a kritikai tárgyalás rostáját kezünkbe vennők, fogadjátok szeretett testvéreim jó szóval e nyers anyagot is. Lehet, hogy újat alig, értékeset nem sokat találtok benne. De ha nem sikerült is nagyobb szolgálatot tennünk az ügynek s csupán azon egyetlen egy gondolat terjesztésében működtünk közre, hogy a sociális mozgalmak beteges elfajulásainak gyógyításához csak a társadalmi béke megvédésére irányuló elhatározással s az elégedetlenkedők iránt érzett felebaráti szeretet jóakaratával szabad hozzájárulni, munkánkat elveszettnek nem tekintjük.

II.

Földmíves socialismus.

T. J.

Zsombolya.

Érdemes főmester!

Szeretett testvéreim!

Hazánkban éppen a tiszta magyar vidékeken ezelőtt mintegy 6 évvel csaknem meglepetésszerűen jelen meg a nemzetközi socialismus.

A magyar; nép mindig józan gondolkozású, hazáját szerető nép volt, első pillanatra érthetetlennek látszik előttünk, hogy ez a józan gondolkozású, hazáját szerető nép miként hódolt meg oly könnyen a hazafogalmával is ellenkezésbe jövő nemzetközi socialismusnak, melynek eszméit, melynek végső céljait megérteni nem képes.

Hogy a magyar ember ezen hazaellenes tanokkal megbarátkozott, hogy a magyar ember egyes haszonleső embereknek, kik a socialismusból megélhetési tőkét csinálnak, felült, annak mélyreható okai vannak, s ezen okok szoros kapcsolatban

állanak Magyarország gazdasági helyzetével s azok a gazdasági bajok az okai neki, melyeknek hatásait lépten-nyomon mi is érezzük, — de szoros összefüggésben van ez közigazgatásunk rendezetlen voltával is.

Sokan vannak, kik azt mondják, a magyar socialismus oka abban keresendő, hogy a nép dolgozni nem szeret, ezen nézet merőben téves, mert a magyar munkás nagyon is szeret dolgozni, de nagy baj az, hogy annyi munkát, melyből családját eltarthatná nem kap ő, ez az oka annak, hogy oly követelésekkel lép fel, melyeket a csupán mezőgazdasággal foglalkozó gazdák ki nem elégíthetnek, mert a földnek jövedelmezősége ma nem olyan, Hogy ebből a munkások bizony sokszor nagyon is jogos igénye kielégíttessék,

Ha megfigyeljük hazánknak az utóbbi évtizedek alatti fejlődését, tagadhatatlan, hogy a múlt viszonyaihoz képest nagyon sokban előre haladtunk, éppen ezért a tiszta magyarság faji szaporodása utolsó évtizedekben oly örvendetes módon történt, hogy ma már a nemzetiségeket túlszárnyalta.

Állami konsolidatiónk s a magyarság-

nak e hazában való uralmára nézve örvedetes jelenség e szaporodás és e szaporodást kötelessége az állam ügyeit intéző kormányférfiaknak előmozdítani, de éppen ez a szaporodás az oka annak, hogy a csaknem kizárólag földműveléssel foglalkozó magyarságot a földbirtok kellőleg eltartani nem képes, több a mezei munkás, mint amennyit és mint amennyinek családját a föld eltartani tudja, iparunk pedig még nem oly fejlett, hogy a felesleges mezei munkást ipari munkával eltartani képes lenne.

Midőn hazánk 1848-ban a középkori államformát megszüntette, midőn az egyenlőség, testvériség, és szabadság eszméi proklamáltattak, Magyarországon a tiszta magyarság 4. 807, 608 volt, a nép kezében lévő földbirtok, tekintetbe véve, hogy akkor a megélhetési mód is könnyebb volt, könnyen eltarthatta a népet, illetőleg a parasztgazdákat és azok munkásait.

Az 1848—49-iki dicső napok leteltével a nemzetre beállott gyásznapok nem igen kedveztek a nemzet fejlődésének s ha megfigyeljük ezen kor történelmét, azt tapasztaljuk

táljuk, hogy a nemzet szaporodása az önkényuralom alatt oly elenyésző csekély, miszerint az szaporulatnak nem is nevezhető, így tehát a nép kezében levő földbirtok mint megélhetési eszköz, a nép eltartására szintén elégséges volt.

A bekövetkezett jobb idők beálltával azonban a magyarság faji szaporodása is örvendetes módon halad, az 1870-iki népszámlálás eredménye szerint e hazában már 6. 163, 438 ezer magyar ól, az 1881. évi népszámlálás szerint 6. 403, 687, míg az 1891. évi népszámlálás szerint 7. 355, 874 magyar él e hazában, tehát 1881-től 1891, évig terjedő időre nemzetünk egy millióval szaporodott, ez oly szaporodás, melyet kevés nemzet tud felmutatni.

A magyar nép kezében pedig nagyon kevés földbirtok van, a néptől a földbirto-
kot elvonják az egyházi javak, a hitbizományok és a nagy latifundiumok, miért is a nép kezében lévő birtok a munkásnépet kellőleg eltartani nem tudja, mert a gabonárak oly csekélyek, hogy annak jövedelmeiből a sokféle és nagy adót is teherrel fizeti a gazda, emellett családját a föld ter-

meséből kell eltartania, minek következménye az, hogy a munkás sínyli meg a jelenlegi gazdasági válságnak árát.

A magyar munkásnak úgyszólván abból kell megélnie, mit mezei munkájából kap, a mezei munka pedig csak a tavasz, nyár és ősz folyamán tart, ezen időszakokban sem szakadatlanul, mondhatjuk, hogy a magyar munkás az év felét munkanélkül tölti el, tehát félesztendő alatt kell neki annyit keresnie, hogy keresményéből az egész év alatt megélhessen, azt pedig, hogy ezen fél év alatt annyit keres, hogy ebből magát, nejét és gyermekeit a mai igényeknek megfelelőleg eltarthassa, csak optimalizálással állíthatjuk.

Vegyük tekintetbe, hogy a napszám különböző időszakokban különböző. Van olyan időszak, mikor kevesebb napszámra van szükség, akkor a napszám 35 — 40 kr., 50—60 kr. közt váltakozik, ezen időszak a tavasz kezdetén beáll s tart a kukoriczakupálásig, amikor is a napszám 70—80 krra rúg, míg aratás idején egyes vidékeken 1 frt 50 krtól 2 frtig, sőt sokszor 2 frt 50 krig is emelkedik, azonban ezen időszak

nem tart hosszú ideig, mai körülmények közt, midőn a uradalmi gépek az aratásnál a munkásokat kezdik kiszorítani, legfeljebb egy hónapig tart, s végül az őszi munkálatoknál a napszám 1 frt, illetőleg 80 kr. és 1 frt közt váltakozik.

Ha ezen adatokat vesszük, melyeket közvetlenül a hódmezővásárhelyi nép munkásaitól nyert információ után állítok s tekintetbe véve azt, hogy a munkaidőt félévre lehet tenni, a napszám 90 lov és 1 frt közt váltakozik átlag, így ha 1 frtot veszünk alapul, a magyar munkás évi keresménye a fél év alatt 180 frt. Ezen 180 írtból kell a munkásnak lakást bérelni, magát, nejét, gyermekeit ruházattal ellátni s a családja fenntartásáról szükséges élelemről gondoskodni.

Ezen 180 frt a mai viszonyok között a megélhetésre alig elégséges, arra pedig a szegény munkás nem is gondolhat, hogy magának és családjának élvezetről gondoskodjék, már pedig a munkást sem szabad arra kárhoztatni, hogy egyedül csak dolgozzék s nézze azt, hogy nálánál jobb módúak csekély fáradsággal mennyi élvez-

zethez jutnak, ő pedig megfeszített munkával dolgozva, annyit sem tud keresni, melyből családját kellőleg eltartatná.

Hogy fentebbi állításaim valók, ki-tűnik mindjárt abból, ha Magyarországnak lakosságait foglalkozásaik szerint megismerjük.

Az 1891. évi népszámlálás szerint Magyarország lakosai foglalkozás szerint következőleg oszlanak meg:

1. értelmiségi kereset	149,043
2. őstermelés	3. 548,700
3. bányászat és kohászat	47,438
4. ipar	825,068
5. kereskedelem	161,140
6. hitel.....	6,891
7. közlekedés.....	58,065
8. járadékból élők.....	120,408
9. napszámosok.....	2. 982,014
10. házi cselédek	356,516
11. háztartásban	2. 982,014
12. egyéb foglalkozású	42,407
13. foglalkozás nélküli 14 éven alul.....	5. 120,773
14. foglalkozás nélküli 14 éven felül.....	474,081

15. letartóztatottak18,062
16. ismeretlen foglalkozású 9, 214

Ezen adatokból mindjárt szembe tűnik, hogy Magyarország lakosainak túlnyomó része a földmivelesből él s a földmives munkásokat — lehet mondani — csaknem egészen a kis gazdák tartják el, tehát nagyon jogosultak a mezei munkások panaszai s ezen panaszokat legfőbb ideje orvosolni.

Hogy nálunk nagy baj van, legjobban kitűnik abból, hogy ha az ország lakosait a szerint mérlegeljük, hogy kereső-e, vagy nem kereső.

Az 1891. évi népszámlálás adatai szerint Magyarországon van kereső férfi és nő 6.202,098, nem kereső férfi és nő együtt 8.931,446, tehát a nem keresők száma a keresőkéhez jóval felül haladja 6 millió embernek kell eltartani 8 millió embert, már ebből is nagyon szembetűnő, hogy bizony a mi munkásainknak nagyon keserves helyzete van.

Hozzájárul még ehhez, hogy közigazgatásunk még mai napig is Ázsiai állapotban van. Közigazgatási tisztviselőinknek legnagyobb része, — tisztelet a kivételek-

nek — állását betölteni nem képes, nincs meg benne a kellő képzettség, tudás és értelem. Közigazgatási állásokra az ambiciózusabb ifjúság ma nem megy, mert közigazgatásunknál az egyes tisztviselői állások betöltésével ma is a sógorság és komaság dívik, így a törekvő és értelmes fiatal ember midőn pályaválasztásra kerül a sor, oly pályát keres, melyben férfiúi önérzete megőve van, szerzett ismereteit érvényesítheti s nincs annak kitéve, hogy sógorság és komaság révén egyes tökfej u embereket fölé helyezzenek, innen van, hogy ma legnagyobbbrészt a közigazgatáshoz olyan emberek mennek, kik más pályán nem boldogulnak.

A szegény nép azt hiszi, hogy mindenki, ki a hivatalban ül, okos ember, elmegy bajait elpanaszolni, de a közigazgatási tisztviselő azon nem tud segíteni, hiányzik belőle a belátás és a kellő értelem, minek következménye az, hogy a szegény nép a közigazgatás előtt ritkán nyer igazságot, mi benne azon meggyőződést érleli, hogy vele nem akarnak törődni, az ő bajait senki sem orvosolja, ez az ál-

lapot méltán nagy elegületlenséget szül benne s ezt a nemzetközi socialisták fő kolomposai ki is aknázták s ígéretekkel e jólelkű szegény népet eltántorították.

A nemzetközi socialismus tanai a magyarság körében hódítanak tért. Én nemzetiségi vidéken lakom, de itt socialismusról szó sincs. Baj van itt, de ez nem a socialismtisban leli magyarázatát, hanem a szerb és román nép dologtalanságában, a szerb és román nép eladósodásában.

Hogy a nemzetközi socialismusból népünk a helyes útra visszatereltesék, nekünk radikális gyógy módhoz van szükségünk. Nézetem szerint ennek teljes megszüntetése következőleg lehetséges.

1-ször. Határoztassék meg a birtok maximuma és minimuma,

2-szor. Ennek folyományaként szüntessenek meg az egyházi vagyonok és hitbizományok, melyek a nemzetgazdasági fejlődést úgy is nagyban gátolják.

3-szor. Szüntettessék meg a latifundiумok újabb terjeszkedése s állapittassék meg, hogy egy ember kezében 3000 hold földbirtoknál több nem lehet.

Ha ezek megvalósulnak, sok földbirtok jut az állam kezébe, melyeken a kormány kötelessége lenne telepítéseket eszközölni és pedig a következőleg:

1-ször. Létesítene az állam kisbirtokokat 8 holdtól 30 holdig.

2-szor kertészeti telepeket egy és két holdas parcellákban.

3-szor. Állítson fel az állam gazdasági termekkel összefüggő gyárat s létesítsen oly telepeket, melyeken kizárólag gazdasági gyárak feldolgozásához szükséges termékek természetnek.

4-szer. A telepesek az első 5 évben, megváltási díjat és adót nem fizetnek, hogy ez alatt a gazdasági felszereléseket beszerezhessék s a kezdet nehézségével megküzdhessenek, mert nagyon elhibázott politika lenne, ha a telepesek mindjárt teherrel rovatnának meg, így anyagi gondokkal kellene vesződniök; ez az oka annak, hogy a délvidéki telepítések nem sikerültek.

5-ször. Létesítsenek iskolát, melyben a felnőttek hetenként háromszor vallás-erkölcsi oktatásban részesüljenek.

Tudom, hogy a most előadott nézetem

sokaknak nagyon is radikálisnak fog tetszeni, pedig semmit olyat nem akarok, mely nemzetgazdaságilag helyes ne volna. Ugyanis nemzetgazdaságilag nagyon helyes annak meghatározása, ki mennyi birtokot vehet maximumként kezébe, mennyit minimumként. Tegyük fel, hogy a birtok maximuma 3000 holdban van megállapítva, akkor nagyon sok földbirtok át fog adatni a forgalomnak s ez által több birtokos fog jelentkezni, az állampolgárok adózó képessége ez által nagyban fog emelkedni.

A birtokmaximum meghatározásának fontossága az által is igazolva van, hogy azon egyén, kinek 3000 hold van a kezében, munkálkodása útján begyűlt feleslegét, illetőleg pénzét, nem fogja földbirtok vásárlására fordíthatni, hanem arra fog törekedni, hogy azt más tekintetben minél jövedelmezőbbé tehesse, okvetlen ipari vállalkozásokba fog bocsátkozni, mert legelső sorban ez kínálkozik legalkalmasabbnak arra, hogy tőkét minél jobban kihasználhassa, ez a körülmény azután iparunkat is nagyban fogja elősegíteni s nemzetünket a helyes gazdasági irányba fogja terelni,

mert tagadhatatlan, hogy csak az az állam gazdag, mely ipar-állam.

A gyárak szaporodásával pedig a munkás ember megfelelő alkalmazást fog nyerni s így munkáját nagyban értékesítheti, mert a gyárakban egész éven át inunkat kap s nagyobb munkabért, mint amennyit a föld művelése által nyer.

Sokan vannak, kik azt mondják, hogy a magyar munkás gyári munkásnak nem alkalmas. Ez a felfogás amilyen naiv, ép olyan nemzetellenes is. Aki ösmeri a magyar munkást, az nem fogja ezt állítani, mert a magyar munkás rendkívül ügyességgel bír, e mellett tanulékony s mondhatom azt, hogy sokkal tanulékonyabb és ügyesebb mint a német, szerb és román munkás s én, ki tiszta magyar vidéken nevelkedtem fel s most pedig német, szerb és román lakta vidéken vagyok, egész határozottsággal állíthatom, hogy a magyar az annyira feldícsért németeket, munkaképesség, valamint szellemi tekintetben is jóval felülhaladja, a német csak azért gyarapszik jobban mint a magyar, mert fősvény, képes inkább koplalni, de pénzét nyereség nélkül

ki nem adja, míg a magyar előtt a pénznek kevés értéke van.

Hogy a magyar munkás jelenleg gyári munkásnak nem alkalmas, az igen is áll, de csak azért, mert erre nevelve nincs, kötelessége volna a kormánynak gondoskodni arról, hogy a magyar gyárak számára megfelelő gyári munkás képeztesék ki, e célból még áldozatok árán is magyar gyermekeket gyárakban foglalkoztatni kellene, hogy ott őket ügyes gyári munkásokul képezzék ki.

Gyári munkásokul férfiak és nők egyaránt alkalmazhatók, ha már most Magyarország helyes gazdasági politikával iparállammá alakul át, mennyi munkáskéznek ad existenciát s ez által mennyi családot tenne boldoggá.

Sokan vannak, kik ez ellen azt vetik, hogy külföldön, hol a gyárak nagyban virágznak a socialismus nagyobb mérvben terjeszkedik, mint hazánkban. Ez igaz is, ez azonban nem alkalmazható a mi viszonyainkra.

Magyarország a természet által annyira megáldott ország, hogy egyszerre lehet

iparállam és gazdasági állam is, ezért a külföld ipar-államait természeti tulajdonságánál fogva felül múlja. Nálunk a munkás megélhetési viszonyai nem lennének olyan nehezek, mint a külföldi munkásé. A külföld gazdasági terményeket keveset természet, sőt az európai iparállamok legnagyobb részében nem is természet az egy-hajlatnál fogva, hogy azok a külföldi lakosok élelmét elegendő mennyiségben kielégíthetnék, a külföldi államok más államokból való bevételre szorulnak, míg ez nálunk nem történik.

Magyarország termőképessége oly magas fokon áll s okszerű gazdálkodás által ez még jobban fokozható, hogy Magyarország az élelmi termények tekintetében bevételre nem szorul, így a munkás megélhetése olcsóbbá van téve.

Ha Magyarországon a gyári ipar kifejlesztését minden telhető módon előmozdítjuk, ennek következménye lenne az is, hogy míg Magyarország adózőképessége sokkal jobban emelkedne, így kulturális kifejlődésünk és állami teljes konszolidációnk is sokkal nagyobb mértékben valósulna meg, a nélkül,

hogy a földműves osztályt magas állami- és egyéb adókkal rónánk meg, sőt a földadót nagy arányokban leszállíthatnánk.

Ma az ország adózási rendszere a földadón nyugszik. Európai nagyhatalmi állásunknál fogva adóval a földművelő nagy mértékben meg van terhelve, annyira, hogy a fizetett adó nem áll arányban a föld termőképességével, innen van azután, hogy a kiszagda a sok és mindenféle adó miatt munkáit nem is fizetheti annyira, mint amennyit azok munkájuk után megérdemelnek, de mert neki a föld jövedelméből kell megélnie, arra törekszik, hogy mentői kevesebb munkaerővel, mentői több munkát produkáljon, hogy arra törekszik saját megélhetési szempontjából, hogy a munkást mentői jobban kihasználja s ha családja tagjaiból a szükséges munkaerő kikerül, a munkást teljesen mellőzi, mert a föld termékéből maga is alig tud megélni a sokféle és nagy közterhek miatt. Hód-Mező-Vásárhelyen például állami egyenes adóban, állami pótagóban, városi adóban, vizszabályozási adóban, útadóban és egyházi adóban oly magas össze-

geket fizet a gazda, hogy úgy szólva bérbé bírja a saját földjét.

Ezen magas adózási rendszert, különösen a jelen gazdasági rendszer mellett, amidőn a földet a gazda kellőleg kihasználni nem tudja, mert oly termények termesztéséhez, melyek nagyobb jövedelmet hoznak, nem ért, csak úgy bírja ki, hogy ennek levét munkások isszák meg, amit azonban tőle rossznéven venni nem lehet. Nem lehet pedig azért, mert az amerikai, déloroszországi és oláhországi búzák versenye folytán a gabonaárak alacsonyak, így a gazdaközönség maga is a megélhetés gondjaival küzd, innen van, hogy már a kisgazdák közül is többen az üdvözítő социáldemokratia karjaiba vetették magukat, attól várván a gabonaárak emelkedését és az adó leszállítását.

Tagadhatatlan, hogy a bajok, ha nem is egészben, de nagyobb részben megszűnének a latifundiumok, a hitbizományok és egyházi javak megszüntetésével, mert mint fentebb kifejtem, ez által igen sok föld válna szabaddá, ezen ily módon szabaddá vált földeken pedig telepítéseket kellene

eszközölni, különösen a nemzetiségi vidékekre kellene tömegesen a magyarságot betelepíteni, miáltal nemzeti funkcziot teljesítenénk.

Az ekként létesített telepek vezetését csak kipróbált s minden tekintetben tiszta jellemű emberekre kellene bízni, mert csak akkor áldásos, ha az helyes irányban vezettedik.

Ily telepeknél létesíteni kellene kertészeti telepeket, melyek a föld jövedelmezőségét nagyban emelnék s kis területen sok családnak megélhetési eszközt nyújtanának, miután a kertészet sokkal jövedelmezőbb, mint a gabonatermelés.

Nagyon sokat hozhatnék fel még a munkásosztály helyzetének javítására, hiszen ezzel még teljesen ki nem mentettem ezen kérdést, azonban most kedves testvéreim tovább nem veszem igénybe türelmeteket, egy más alkalommal engedelmetekkel még egyszer fogok felolvasni, most még csak azt említem fel, hogy segítsünk a munkás helyzetén s e bajt ne nézzük kicsinynek, e kérdés helyes megoldásától, azt hiszem nem túlzók, ha azt mondom, hogy nemzeti jövőnk teljes kifejlődése függ.

III.

Földműves socialismus.

M. F. dr.

S z e n t e s

Érdemes főmester!

Szeretett testvérek!

Nagyrabecsült megbízástok folytán én is megkísérlem, csekély erőmmel, egy porszemmel hozzájárulni a földműves socialismus kérdésének tárgyalásához.

Ha az, amit nyújtok, nem üti is meg a kellő mértéket, fogadjátok azért azzal a méltányossággal, amely a jó igyekezetet elismerni szokta.

Azt hiszem nem tévedek, ha kijelentem, hogy mint alföldi lakosok, mindnyájan ismerjük a földműves socialismust. Tudjuk, hogy ez nem igen különbözik a nemzetközi socialismustól, elnevezése is inkább azért más, hogy vele az a munkás-osztály jelöltesse meg, amely szinten felvette annak üdvöztető tanait. A földműves socialista is épp úgy, mint a nemzetközi, az általános szavazati jogot, a progressiv adó behozatalát, a 8 órás munkaidőt és a munkaár meg-

szabását vallja dogmájának. Ezek által vél boldogulhatni s helyzetén javítani, amely ha sanyarú most, a viszonyokon kívül legfőképpen saját magát is okolhatja érte.

Hogy a Szocialismus itt, a Kanaánnak elhíresztelt nagy alföldön is nemcsak felütötte fejét, hanem, mint a jelek mutatják, erős fejlődésben van, hogy néhány év alatt itt is ilyen vehemens erővel kitört, jólehet azelőtt ennek hire a távol messzeségben ködlött, ezek a körülmények megdöbbentő hatásúak lehetnek, azonban én ennek daczára ezt egy ragályos betegségnek, valami epidémiának tartom, amely dühöng és terjed addig, míg az előidéző tényezők megvannak, azok megszűntével önmagától elmúlik.

Egy ragályos betegségnek tartom, amelynek okozója, előidézője a gyűlölet, a szegény néposztálynak gyűlölete a vagyonos néposztály ellen. Egy a munkás-osztályt uraló indulat, mely a történelmében majdnem csodákkal határos 19. század végén befészkelődött. S helyet talált, mert szíttatik a vagyontalan néposztály élére önmaguktól feltolakodott u. n. vezérlő egyének által,

akik azonban ebből csak maguknak igyekeznek tőkét csinálni, könnyű megélhetési módot biztosítani, de nem a munkás rí ép helyzetén segíteni.

Amilyen az oka az itt uralgó socializmusnak, olyanok a terjesztői is. Ha tekinteteket vetünk az egyes városokban élő vezéregyéneikre, majdnem mindegyik esetben azt tapasztaljuk, hogy azok henye, dologtalan munkások, mesterségüket nem értő s épp ezért abból megélni nem tudó iparosok, az intelligencia mázával bíró proletárok, nem tevékeny, csak száj aló egyének, akik más úton-módon feltűnni s maguknak a társadalomban helyet találni nem tudnak.

S tudjuk nagyon jól, hogy a nép milyen hiszékeny. Tudatlansága, tapasztalatlansága folytán nem képes a valót a valótól, a látszatot az igaztól megkülönböztetni. Éppen azért inkább hallgat annak szavára, aki mentül többet s talán lehetetlent is ígér neki, mint annak, aki arra figyelmezteti, hogy mindenki csak úgy él meg és boldogul, ha dolgozik, hogy a vagyonosnak is csak úgy marad meg a vagyona, ha takarékos s a legnagyobb vagyon is sem-

mivé lesz, ha tulajdonosa költekező, henye és dologtalan.

Én tehát az itt uralgó socialismus okát a gyűlöletben találom, mert bár beismerem, hogy a munkás-osztály helyzete, különösen a mostani évtizedben, határozottan rosszabodott, mégis annak gyógyítását nem a socialisták által hirdetett tanok megvalósításával érhetni el, mint inkább egyébként, amelyről majd alább fogok szólni.

Mert mi köze az általános szavazati jog és a progressiv adóztatási mód behozatalának a munkás nép helyzetének javításához?

Vajjon azzal, hogy mindenki szavazati joggal fog bírni, segítve lesz a munkás nép baján s orvoslást nyújt nekik a progressiv adó behozatala?

Nem akarok itt ezen alkalommal részletes bírálatába bocsátkozni eme két, a politikába vágó socialista dogmának, csak azt jegyzem meg, hogy ahhoz, miszerint valaki valamely jog gyakorlását igényelhesse, első és legfőbb kellék, hogy érte bizonyos meghatározott kötelezettséget teljesítsen. Kell abban jogosságnak lenni, ha a jog gyakor-

lása nem a pusztá személyhez, hanem a személy által a köznek, az államnak nyújtott szolgáltatás mérvéhez van kötve. Ebben jogszfztás nem létezik akkor, mikor a szavazati jog gyakorlásától nincs elzárva senki, ha eljut odáig, hogy az ahhoz szükséges minimum kötelezettséget teljesíti. Ami pedig a progressiv adóztatási módot illeti, ahogy azt a socialisták kieszelték, nem más, mint büntetése a szorgalomnak, a takarékoságnak. Nem általános szavazati jog és progressiv adó kell az éhezőnek, a szűkölködőknek, hanem munka s annak a megérdemelt bére! Ha mégis ezt hangoztatják vezéreik, azért van, mert ezáltal a munkás-osztálynak jognélküliségét, számba nem vevését élenkebben ecsetelhetik s jobban feltűzelhetik vele a gyűlöletre.

Nem sokkal többet segít a munkás-osztály helyzetének javításán, a munkaidő és munkaár megszabása sem, különösen hazánkban, ahol még most is fő foglalkozás és *jövedelmi* forrás az östermelés. Tudjuk, hogy ez a foglalkozás a természeti erők hatalma és befolyása alatt áll, azt órák szerint regulázni nem lehet. Hogy lehessen itt alkal-

mazni a 8 órai munkaidőt, mikor alföldünkön még nyár folyamán is oly szeszélyes az időjárás, hogy hetekig akadályozza a munkást dolga vézésében, sokszor meg mint mondani szokás, ha száz keze lenne is a munkásnak, mindegyiknek találna dolgot. Ha pedig az őstermelőnek a 8 órai munkaidőhöz kellene berendezkednie, akkor bizony hamar felkopna a munkás nép állá, mert a munka rövid tartamú s kevés jutna belőle egy-egy munkásra, de meg maga után vonná a munkabér csökkenését is,, azon pedig még az alkalmazásba venni szokott sztrájk sem igen segít.

Hja! de a socialista vezéreknek ez a dogma is csak azért kell, mert ezek folytán a munkás-osztály helyzetének sanyarúságát nagyon szépen lehet festeni s elébe állítván a szomorú helyzetet, jobban ingerelheti a gyűlöletre.

Mert hiszen most is csak úgy van, mint régebben volt, a földművelésnél a munkás üzetve és ellátva. Önkénytelenül felmerül tehát a kérdés, miért nem lehet elegendő az most, ami csak nem régen is annak vétetett. Avagy talán most jobb helyzetbe jut a gazda,

mint a munkás. Dehogy. Hiszen ha csak az eddigi állapotot vesszük is, hogy t. i. a termelő 9-dét vagy 10-dét adja oda terményéből a munkásnak munkabéréül s ezenfelül élelemmel is ellátja a munka tartama alatt, meg akkor is ugyan meg kell gondolnia dolgát a termelőnek, hogy magának valamit megtarthasson jövedelemül, amelyből éljen, családját tarthassa, nevelhesse és ruházhassa. Mert ha abból a neki megmaradó termésrészből gazdasági berendezésére, annak jókarban tartására, művelésére, az állami-, községi-, ártéri-, útadó, közmunka, tűzoltó váltság, egyházi adó és egyéb közterhek kiegyenlítésére szükséges összegeket kivonja, bizony alig marad a termelőnek 2-de vagy 3-da a nyert terményből.

De miért illusztráljam tovább a socialismust mozgató okot, hiszen maguk a teocialisták megadják erre a feleletet azon világszerte elfogadott kiszólásukkal: „Vesszen a burzsoá.” Akit nem gyűlölünk, annak nem kívánjuk vesztét.

Mikor így rövid vonásokban indokolni igyekeztem abbéli nézetemet, hogy miért tartom én a socialismust az osztálygyűlö-

létből eredetinek, ezzel még itt nem állapodhatok meg, hanem vizsgálnom kell a következő kérdést :

Miért van, hogy ez így előállott ?

S miként várható annak megszűnte?

Az első kérdést illetőleg én a socialis-musnak itt az alföldön térfoglalásának okát, a mai nap dívó életfelfogásban találom meg. Élni és minél jobban élni, manapság az életcél. S ebben egyaránt hibás az egész társadalom. A kicsinyek utánozzák nagyokat, a szegények a vagyonosokat. A gazdagoknál pedig pazarlásig fajult a fényűzés. Mintegy vetélkedni látszunk abban, hogy melyik tesz túl a másikon. Ez az élni és minnél jobban élni jelszó, nem csupán a táplálkozás tekintetében terjedt el, kihatással van ez a ruházkodásra, lakásra, nevelésre és általában az összes emberi szükségletekre, igényekre.

S nem csupán a vagyonos néposztálynál, hanem a szegény munkásosztálynál is elterjedt, elfogadott életcél.

Ma már a szegény munkás ember is olyan ruhában jár, amilyenről 2—3 évtizeddel ezelőtt álmában sem gondolt. Asztalára

oly étkeket kíván, amelyek ezelőtt a módos, tehetős egyének asztalán is csak elvetve, kiváló alkalmakkor kerültek elő. Bálbált, multság multságot követ. Az a katonának besorozott munkáslegény ma — legalább a mi vidékünkön így van — nem is helyre legény, ha berukkoláskor nem muzsikaszóval kísérteti ki magát a vasúthoz s ha előzőleg jó barátaitól, pajtásaitól nem víg mulatozással búcsúzik el. Még számos esetet tudnék felsorolni, amelyekkel ez életfelfogást illusztrálhatnám, azonban egy felolvasás keretébe el nem férne. Az ilyenekhez és ehhez hasonló életmódhoz pedig pénz és sok pénz kell. Azt pedig a mai viszonyok közt a szegény munkásember megszerezni nem tudja egyébként, ha csak munkájáért kétszeres, háromszoros árat nem követel.

A fényűzés, a jó életmód pedig olyan veszedelem, hogy ha megszoktuk, változtatni rajta még akkor sem igen tudunk, ha jövedelmünk csakugyan nem engedi.

És hogy ez az életfelfogás pár évtized alatt idáig fejlődött, okát az előállott viszonyokban találom.

Az a nagy lendület, melyet hazánkban az alkotmány helyreállítása óta, kereskedelem, ipar és sok tekintetben a földművelés is nyert, a jó viszonyok és üzleti összeköttetés folytán ezeknek bő jövedelmezőségét idézte elő. Volt pénz bőven. A kereskedő árult, az iparos készítményeit, a földműves gabonáját jól értékesíthette. A szorgalmas és takarékos egyén ennél fogva csak vagyonosodhatott. A munkás néposztály pedig bő alkalmat nyert a keresethez. Az egyszerű életmód, melyet addig követtek, nálunk is a jólétet idézte elő.

Most pedig már, különösen ezen évtized eleje óta nagyon rossz idők járnak. A gabona ára felényire szállt s ez nálunk — mint őstermeléssel foglalkozóknál — nagy fordulatot jelzett. Felére redukálja mindenmű foglalkozásnak a jövedelmét. A munkás-osztályét is. Mert hogy a kereskedő, iparos, vagy földműves valamelyes jövedelmet produkálhasson, a termelési, előállítási költségeket kell a lehető legalacsonyabbra leszállítani. Ez előidézöje a munkáskéz összetorlódásának. Állandóan nem mindnyája talál elhelyezést s be-be áll a nélkülözés

Ideje, mert aki mit keres, azzal, az újabb munkához jutásig eltöltött idő alatt, megszokott igényeit fedezni nem tudja. Az emberek pedig nem igen szeretnek szűkölködni, különösen mikor hozzászoktak a jóéléshez. A szűkölködés aztán zúgolódóvá teszi. Irigység támad benne azok iránt akik nem szűkölködnének, még inkább azok iránt, akik jómódban élnek. S mert a jóélésről lemondani nem tud s mert az önszeretet nem engedi, hogy az előállott eredmény okait Önmagában keresse és igyekezzék megszüntetni, vádol másokat, okozza a kívüle álló körülményeket s hogy sorsán segítsen, lesz socialista. Nemzetközi, vagy agrár-socialista, az neki mindegy. Ez festi előtte a hetedik menyországot, ez reá nézve a csáb, mert a jómódhoz csak könnyen és minél kevesebb munkával szeretne visszajutni. —

Hogy miként szüntethető meg ez a mozgalom? Csak úgy, — nézetem szerint — ha számolván a megváltozott viszonyokkal, azokhoz alkalmazkodni igyekezzünk.

A vagyonos-osztály ne a fényűzésben, a minél jobban élésben járjon elől. Ez a szegényben csak az irigységet kelti fel. Fő-

lösleget ne dobálja ki oktan szenvedélyekre, hanem használja fel azt okosan, a mások boldogítására.

Te is jó magyar munkás nép, térj vissza a régi, egyszerű, csendes életmódodhoz, abba a patriarchális helyzetbe, ahonnan kiindultál. Fokozd le kívánságaidat. Amíg többre nem telik, csak a legszükségebbre költ. Szegénynek lenni nem szégyen. Csak azon igyekezzél, hogy szűkölködő, éhező ne légy. Miként a költő mondja: Földi ember kevéssel beéri, vágyait ha kevesebbre méri, tedd te is így, mert hisz „boldogság csak a megelégedésben van.”

Ezzel azonban nem akarok kifejezést adni annak, hogy tehát hagyjuk magára a szegény munkás népet, ha ezt követi és úgy jár el, majd kigyógyul ebből magától is.

Hanem igen is szükségesnek tartom, hogy állam és társadalom vegye kezébe a munkás néposztály ügyét. Amaz a megóvására, megvédelmezésére szükséges eszközökkel, emez különféle jótékonyágaival lépjen elő. Különösen igyekeznie kell a társadalomnak feledtetni, eloszlatni az osz-

tálykülönbségek okozta helyzet bajait, ferdeségeit, sanyarúságait. Ne adjatok okot és alkalmat a munkás népben azon hiedelemre, hogy mint a társadalom legutolsóját tekintjük, akit csak akkor méltatunk figyelemre, ha szükségünk van rá, hanem szóval, tettel arra legyünk, hogy lássa és meggyőződjék róla, hogy benne is tiszteljük az embert.

Elvégre 19 század csak elegendő idő lehetett már arra, hogy a szeretet vallása ne csak névleg, de valósággal is elterjedjen közöttünk.

IV.

Csongrádi munkáslakások.

H. A

C s o n g r á d

Érdemes főmester !
Szeretett testvéreim!

Midőn legelőször foglalom el kedves körötökben a felolvasó-asztalt, megismertetem veletek a Csongrádon felépített munkásvárost. Talán a mai földműves socialis mozgalmak idején megérdemli e tárgy a közfigyelmet, ítéljétek meg, szeretett testvéreim ! nem volna-e érdemes Csongrádot az Alföld más községeiben is példa gyanánt venni.

Nem a local-patriotismus beszél belőlem, midőn állítom, hogy a csongrádi viszonyok utánzásra méltók, haneni azon tapasztalat, hogy míg a paraszt socialismus az egész vidéken rombol, a vásárhelyi munkás tétlenül hever, házát eladja, addig Csongrádon rövid 2 év leforgása alatt 100 munkás épített magának hajlékot és 2000—3000 szorgoskodik Nyitramegyében és más helyeken, bizonyítva a csongrádi munkás rendkívüli szorgalma, felülmúlhatatlan kitartása, ügyesége, rendszeretete és békés türelme mellett.

E jelenség oka nem az egyénekben rejlik, hanem a viszonyokban. Vétenék az igazság ellen, ha a hm vásárhelyi munkást, mint egyént, nem helyezném teljesen egyenlő sorba a csongrádival. Éppen ezért annál inkább okolnom kell a jelenségek különböző voltaért a viszonyokat.

Nem ösmerem eléggé H.-M.-Vásárhelyt, de annyit mégis hajlottam az ottani viszonyokról, hogy ott a teljesen vagyontalan munkás is súlyos egyházi adóra van kötelezve s ezen felül még magas tandíjat köteles az egyháznak az általa fenntartott elemi iskolák használatáért fizetni; és hogy aránytalanul nagy az ingatlan vagyonnal vagy üzlettel, iparral nem bíró családfők száma.

Ezzel szemben Csongrádon a párbért a község megváltotta, egyházi adót senki sem fizet, a plébános és kántor a község pénztárából kap fizetést, az iskolákat a község tartja fenn és nemhogy tandíjat, de mégbeiratási díjat és tanítói nyugdíj illetéket sem kell fizetni; 4000 adófizetővel szemben pedig csupán 600 azon családfők száma, kik évi 1 firt napszámos-adón túl más adóval megróva nincsenek.

A birtok a socialismusnak, a jó iskola minden tévtannak ellensége, eme tételek mellett igazolnak a csongrádi viszonyok is.

Nekünk csongrádiaknak nagy eszközök nem állnak rendelkezésünkre, de a XIX. század végén egyáltalán nincs elég erő a tömeges nyomor megszüntetésére. Küzdött az ellen Hirsch báró az ő töméntelen millióival, hadi lábon él vele kormány és társadalom, biz az azért nincs kiirtva, a földszinéről.

S amíg ez minden jó érzésű emberre nózve elszomorító, némileg annak tudata, hogy a nyomor bekövetkeztének elhárításához néha csekély eszköz is elegendő s aki jóakarátulag, idejében kíván segíteni, annak a segélyezetttek tömegének energiája, képessége, akarata és minden jó tulajdonsága is teljes mértékben rendelkezésére áll.

Csongrádon a lakások elégtelen volta éppen a vagyontalan munkásokra volt a leg súlyosabb csapás.

Egész családok egészségének és erkölcsi életének rovására s az alföldi ember minden tradíciójának és egyéni hajlamának el lenére, egy szobába két család is összeszo-

mit. E nyomorult lakásért mégis 30 frtot kellett fizetni.

Megnépesültek a szőlők gunyhói és a község külterületének lakásra nem igen alkalmas épületei.

Én, mint Csongrád község jegyzője, 1892. év óta ismételve tettem előterjesztést és lankadatlanul küzdöttem, hogy a község terjedésére hagyott földekből házhelyek hasittassanak ki s árverésen adassanak el.

Azonban községi tulajdont képező ingatlan birtok eladásáról lévén szó, annyi alakszerűséget kellett betartanunk, hogy az ügy a vármegyén csak 1893. évben került tárgyalás alá.

Minthogy pedig akkor éppen azon egy gyűlésen a Hegyi-Sima-párt dominált, az indítvány meg is bukott.

Újra előről kellett tehát kezdenem. A községi közgyűlésen, akkor már a szükség kényszere alatt, Hegyi is pártolta javaslatomat, de ellene támadt dr. Szarka Mihály és azt az 1894. január havában tartott közgyűlésen újra megbuktatta.

Másnap, volt főnököm Újhelyi Nándor ügyvéd, egy kötény nélküli igaz szabadkő-

míves társaságában felkerestem id. Piroska István volt községi bírót s reá bírtam, hogy a község körtöltésén belül fekvő mintegy 10 hold kiterjedésű első osztályú szántóföldjét házhelyeknek oszsa ki és azok eladásával engem bizzon meg.

A föltételek a következők voltak: Piroska a házsorok között 10 öl széles utcát ingyen ad a házhelyvevőknek, azok csupán a házhely részére kijelölt 200—200 tű-öl földért fizettek ölenként 80 krt. összesen tehát 160 frtot.

Aki a vételárt nem tudta kifizetni, ahelyett azt az igazgatásom alatt álló „Csongrád városi Takarékpénztár” fizette ki. A vevő e takarékpénztárnak, a hátralék után 7% kamatot tartozott fizetni. A Csongrád városi takarékpénztárnak 77 fél 9067 frt vételár után a legpontosabban fizette a 7%-os kamatot. Jóformán ennyire redukálódik azon segély, melyben én a munkásokat hajlékuk létesítésében segítettem s most 2 év múlva 100, kerttel övezett, lakályos, csinos, tiszta, szép ház hirdeti az eszmének, valamint a csongrádi munkásoknak életrevalóságát.

Itt közlöm egy legegyszerűbb munkások költségvetését is :

Az 5 ö. h. 3 ö. széles ház fala	20 frt.
Tetőzet	150 frt.
2 ablak	3 frt.
2 ajtó	10 frt.
5 tűzfal téglából	12 frt.
Összesen:	195 frt.

Az így felépült városrész a föld volt tulajdonosa után Piroska városnevet nyert. Örömmel és teljes megnyugvással tekintek e munkára, mely mindenkire csak áldást hozott s szíves örömet feledek azon erős támadásokat, melyeknek a Piroska város létesítéseért Csongrád község képviselőtestületében kitéve voltam. Csemegi Antal akkori községi bíró parancsszavára egy ízben az előjáróság az építkezést a Piroska városban be is tiltotta. De mellettem döntött a vármegye és a miniszter.

A munkások pedig az érdekükben küzdeket állandó ragaszkodásukkal jutalmazták meg, minek egyik jele gyanánt az új bíróválasztáson Csemegi ellenében újra id. Piroska Istvánt juttatták győzelemre.

V.

Földmíves socialismus.

B.M.

Csongrád.

Érdemes főm ester!
Szeretett testvéreim!

Sorakozni akarok én is azon Pasteurök közé, kik a társadalom legújabb divatos betegsége: Sem Isten, sem úr, sem haza képezetek elvonásából „socialismus” elnevezéssel alkotott fogalom gyógyításának székumát keresik.

A socialismus egyik most alakult főfészkében élek, láttam a kezdetet, figyelem a fejlődést s a kettőből könnyen levezethetem magamnak a végeredményt.

Tanulmányoztam a socialismust visszamenőleg s arra a tapasztalatra jöttem, hogy az ideális socialismust kivéve, mely megvalósíthatatlan, az összes socialista árnyalatok az anarchizmus, collektivismus s communismus stb., valamennyi leginkább gazdasági, illetőleg gyomor-kérdés, célja tehát első sorban a fennálló közgazdaság

megváltoztatására irányul, mert mint Schäffle a kollektivismus árnyalat híve mondja, a cél:

„A magántőkének helyettesítése a kollektív tőkével, azaz azon termelési módozattal, amely a társadalom közös, azaz minden tagjának tulajdonát képező termelési eszközökkel a nemzeti munka egységesebb szervezetét létesítené. Szerinte : ez a termelési mód megszüntetné a mai versenyt, amelyben minden az állam által vezetettnek s a termények a teljesített munka és mindenkinék észszerű szükségletei szerint comimisztikusan osztatnék fel.”

A cél megállapításának alapja: hogy a termelési eszközök már kezdettől fogva valamennyiünk közös tulajdona. Magánvagyon, avagy vállalat nem léteznék. Fogyasztási hivatalok, termelési elöljáróságok állítatnának fel: az adná a munkát, osztaná fel a munka arányában a terményt, gyűjtene össze a felesleget, de nem mint kereskedelmi, hanem mint nyilvános készletet tenné félre az esetleg bekövetkező hiányok fedezésére.

Így teremtnék meg Schäffle s hívei szerint az egyenlőség, a szabadság rovására.

A Schäffle által hirdetett s a ma uralkodó, úgynevezett nemzetközi socialista irányzat gátat vetne a szabad költözködésnek, korlátozná az egyéni akaratot, egy egyed fogalma elveszne a nagy socialista tömegben.

A socialismus amellett tehát, hogy megölné a tudományt, a szabad szerelem hirdetésével megmételtyezné az erkölcsöket, gátolná az előbbrehaladást, bilincsbe verné a szabadverseny megszüntetésével a szellemet, az egyenlőség leple alatt elvonná a világ összes teremtményei által annyira kedvelt szabadságot.

Az eszmék fensége a szabadság, testvériség és egyenlőség hármasság elvében magaslak ki:

Szabadság nélkül nincs egyenlőség s ahol csak egyik is hiányzik, onnan száműzve van az eszmék eszméje, a testvériség.

Hogy mik azok az indító okok mégis, melyek a nagy alföld földműves lakossága jó részénél feledtették a régi dicsőséget s helyet adtak lelkükben a hazaellenes mozgalmaknak, igen helyesen mutat rá Mártonffy Márton testvér a földműves socialismusról írt értekezésében.

A magyar nemzet, különösen annak az alföldön lakó része főfoglalkozása ősidőktől fogva a földművelés volt s kellett is, hogy legyen, amennyiben más foglalkozásra nem igen nyílt alkalma.

Ez a foglalkozás mindaddig, míg a népesség a termőfölddel arányban állott, meg is felelt neki. Az 50-es, 60-as, 70-es évek statisztikai adataiból ezen körülmény határozottan kimutatható. Hiszen vegyük csak példának Csongrád városát, hol az 1850-ik népszámlálás adatai szerint 3378 családban volt összesen 12,812 lélek, mely 32 ezer hold termőfölddel állott szemben, úgy, hogy akkor egy lélekre $2\frac{1}{2}$ katasztrális hold szántó esett, míg ma ugyanazon 32 ezer holddal 22 ezer lakos áll szemben s egy lelekre $1\frac{1}{2}$ hold föld esik csupán, mely az 1850-iki jutaléknak felét teszi.

A későbbi évek folytonos szaporulatai a Duna, Tisza s általában a folyamszabályozási munkálatok, a lakosság egyrészét elterelték a földműveléstől s megalakították a földmunkások, kubikosok osztályát. Lakóhelyétől távol, messze szerezte meg a tavaszi, nyári s őszi időszakok alatt azt a ke-

vés élelmet, melylyel a tél folyamán magát és családját kitarthatta. A folyam-szabályozási, gátemelési, vasútépítési munkálatok mindinkább szüntek, a munka fogyott, a munkáskéz szaporodott, megteremtette a munkásversenyt s később a munkaszükséglet a munkáskérdést.

Itt is, ott is fellépett a munkahiány, tétlen kezek várták az adandó munkát, mely mikor nem jelentkezett, feltámasztgatta a munkásban a létkérdést.

A munkások elégedetlenségét növelte a munkaadók szabad fosztogatása, különösen a „Jancsi bankók” által a munkások kiszákmányolása. A kubikmunka bére alább szálló ott, hol a jó munkás azelőtt 3—4 frtot keresett feláldozó munkája után, ma alig keres 1—2 frtot, ennek jórésze a „Jancsi bankók” révén a barakkos s annak útján a vállalkozó zsebében marad vissza, mert a „Jancsi bankók” alakjában kiadott utalványok csak a vállalkozó barakjában értékesíthetők, hol a munkás mindent csak fel-emelt áron kaphat meg.

A hetvenes években még feléből, minden robot nélkül kapott művelés alá a mun-

kás földet, míg ma a munkáskezek szaporulata miatt harmados, sőt negyedes lett a föld 4 — 6 napi robot munkával megtoldva.

A részért való aratás olcsóbbá lett, alászállott a búzaár s ha a munkás a nyár folyamán keresett részből értékesíteni akar valamit, mit sem kap érte, házbért fizetni, a háztartáshoz szükséges dolgokat képtelen beszerezni.

A gabonaárak leszállása közelebb hozta a kisbirtokost a munkáshoz, a különböző czímeken kirótt adók, járulékok, az alacsony ár mellett felemésztették a termést, adóságba süllyesztették s az azelőtt jómódú kisbirtokosból munkás lett, mely már magával vitte abba az elégedetlenség csiráját. A népesség szaporulatával a vagyon mindinkább megoszlott, kinek a nagy apja 3—4 telket bírt még, ma annak alig van 2—3 hold földje. Csongrádon az előző telekkönyvezés alkalmával 8731 hrszám volt, míg az ma legalább is kétszer annyira tehető. A volt jobbágy s kis nemesi osztály vagyona tehát országszerte szétforgácsolódott, míg a főnemesi javak, egyházi javadalmak, latifundiumok szaporodtak.

Nem tagadom, sőt tudom is, hogy nem minden munkásnak a tulajdonképeni munkahiánya az indítóoka, hogy a socialisták táborához csatlakozott, egy részének oka a tudatlanság, hiszen bármennyire sokat haladtunk az utolsó évtizedekben kulturális téren, még tagadhatatlanul sok nálunk a munkásosztályban az analfabéták száma, kik szellemi tekintetben hátramaradtak. Ezek duzzadó kebelvel hallgatják az oktatást, a paradicsomi ígéreteket, melyekkel őket a socialista vezérek hitegetik, biztatgatják s így azután tudatlanságuk belesodorja őket a vészbe s az ilyen analfabéták lesznek a lelelkesebb socialisták.

A kollektivismus eszméje buja talaja a henyélésnek, munka nélkül megélni, hogy ne volna ideális állapot — elveik szerint: köteles mindenkit a társadalom eltartani! — ki csodálkozik tehát azon, hogy a munkakerülők a socialisták táborába álltak, kik anélkül is romlott lelkületükkel a jobb érzésűeket még inkább megmételtyezik.

Tehát a munka hiánya, a munkáskéz szaporodása, a vállalkozók zsarolása, a nagybirtokosok egy részének a munkásokkal való

embertelen bánásmódja, a kisbirtokok tönkretétele szülték meg még a 80-as évek alatt azt az elégedetlenséget, melyet a dolgozók a jövő paradicsombeli állapot hatása alatt lelkesedéssel fogadtak, melybe csak bele kellett dobni az üszköt, hogy felrobbanjon.

Az idegenből bevándorolt socialista-eszméktől áthatott lelketlen izgatók figyelmét az alföldi munkásnép elégedetlensége nem kerülte el, lassan, titkon, de biztos lépésekben haladva, készítették elő az aknát, melynek első robbanása a hódmezővásárhelyi zendülés volt.

Kezdetben az ipari kollektivismustól elkülönítve, nemzeti agrár-socialismust üzentek velök, lassan azonban becsepegtették a munkásnép szívébe a nemzetközi kollektív socialismus mérgét, mely a még folyton mutatkozó munkahiány s az elégedetlenséget fokozó zsarolások miatt mindinkább terjed és öl.

Kiragadja a munkást a nemzet kebeléből, cosmopolitává teszi, kinek ott a haza, ahol enni kap.

Igaza van Mártonffy testvérnek az ál-

tala követett collektivismussal, a munkás nincs tisztában, öntudatlanul megy utána, mert csalogatja az ősi föld utáni vágy, melyet természetesen első dolguk az izgatoknak bennük feltámasztani.

Az osztozkodás eszméjével a munkás tisztában van, első tekintete az uradalmak, hitbizományi s papi javak felé irányul, anélkül, hogy tudná, hogy ha felosztanak sem jutna belőle neki több, mint ma.

Azonban az egyenlőségnek ilyen irányú kiterjesztése feledteti vele a szabadságot, kiöli szívéből a testvériséget, melyeknek összességeért a magyar szabadságharcban nem rég síkra szállt.

A baj tehát nagy és általános. Az ejtett seb lobos, lehet veszedelmes, de gyógyítható.

A lángra kapott socialismus a társadalmat átalakítani szándékozik ; ámde előbb kellett, hogy mutatkozzék a betegség, csak azután gyógyíthat az orvos, előbb kell, hogy támadjon az agrár-socialismus, csak azután gondolhatunk annak orvoslására.

Ha a forrást kiapasztjuk, megszűnik az létezni, de ha a kiömlésnek erőszakkal vettünk

gátat, újra kitör, így állunk az agrár-socialismussal is. Szuronyerdővel, erőszakkal elmulaszthatjuk bizonyos időre, de ha megszűnik az erőszak, még hatalmasabban jő elő.

Az agrár-socialismus elfojtására az erőszakot nem helyeslem, tekintsünk az okokra, szüntessük meg őket s önmagától megszűnik az okozat.

Mindezeket mérlegelve, sokban hozzájárulok Mártonffy testvér indítvány ához, amilyenek: hogy a Tisza-Maros köze öntöző csatornákkal láttassék el s elősegíttessék a kerti mivvelés, iolállíttassanaka munkásképzésre a gazdasági felső és földmives iskolák, gyári ipari góczpontok teremtesenek az alföldi városokban, népkönyvtárak szerveztesenek, a munkaadó és munkás közötti viszony törvényben szabályoztassék, ingyen orvos alkalmazása, a vállalatoknak állami vagy kötött kezelése, mezőgazdasági szövetkezetek szervezése, a kötelező állatbiztosítás behozatala, a hitbizományok, latifundiумok angol haszonbéri rendezésének alkalmazása.

Azonban ezeken kívül a jövődöbeli munkálkodás fösúly pontját én a köznép ne-

velés és oktatására helyezném, mert hiszen mit látunk az alföld nem egy helyiségében : az elhanyagolt népoktatás ügyét. Csekély szolgafizetéssel díjazott tanerők, kiknek a megélhetés miatt éppen annyi joguk van socialistáknak lenni, mint a munkásoknak; túltömött osztályok, melyekben a nevelésről e miatt szó sem lehet.

Az országnak a nemzetiség által lakott része el van árasztva állami iskolákkal, míg az alföldi községek pl. 110—123%-os községi póttadóval tartják fenn intézeteiket.

Ha szükséges az, hogy a nemzetiséglakta vidékek lakói a nemzet kebelébe beolvasztassanak az által, hogy bizonyos műveltségi színvonalra emelkedve megkedveljék e nemzetet, mennyivel inkább szükség van arra, hogy azt megtartsuk, ami már megvan s azért, hogy a nemzetiség magyarrá legyen, ne engedjük, hogy a magyar állam zöme, a magyarság meg kosmopolitává váljék. Állami iskolát tehát sürgősen az alföld legkisebb falujába is, a lakosság nagyobb hozzájárulása nélkül. És legyen a népiskola igazán a népé, töröljünk minden néven nevezendő tandíjat, beiratási díjat, mely az

apát gyermeke iskolábevételétől visszatartsa s végül adjuk vissza a népiskolának nevelő jellegét.

Jól fizetett lelkes tanítókat, hajtsuk végre 1868. évi XXXVIII. törvényt, 60 gyermeknél több ne legyen egy osztályban, hogy a tanítónak a gyermek szívéhez férközni ideje legyen.

Lengje át a népiskolát a szeretet melege — testvéri szellem — melynek a tanító legyen az első gyakorlója.

Támaszsa fel az iskola a gyermek szívében a rokonszenvet s ennek kapcsán a szeretetet, a többi nemes érzelmek, mint azt egyik kiváló pedagógus mondja: *Ragadnak a szívre s együttesen egy lánczot alkotnak, melyet, ha egyik végén megfog a gyermek, könnyen végig megy rajta egészen a láncz másikkéig.*

Testvéri láncz kösse a tanítót a tanítványokkal s a tanítvány okát egy mással öszsze s az iskola az utilitárius irány helyett a liberális irányban haladjon, mert mint Plutarch mondja : *az emberi lélek nem edény, melyet meg kell tölteni, hanem tűzhely, melyen lángot kell gyújtani.*

Minden iskola legyen egy-egy ilyen templom, hol az értelem s a testvéri érzület fűz bennünket össze s a haza fogalma legyen benne az oltár, melyről a szeretet melege lobogjon fel.

Így majd sikerül, hogy a gyermeki szív megnemesíttessék, hogy érzelmi kedélye mindig a szeretet uralma alatt legyen. Kiölődik belőle a gyűlölet legkisebb csirája, érzéketlen marad a cosmopolitaságtól s fogékony, *a legmagasztosabb erény: a hazaszeretet iránt.*

VI.

Földmíves socialismus.

M. K.

Csongrád.

Igen érdemes főmester !

Kedves testvérek !

Tisztelettel fogadott megbízástok folytán örömmel jöttem e helyre, hogy szövetségünknek tett fogadalmamhoz híven, csekély erőmmel — porszemet hozva — én is közre munkáljak azon nagy épület emelésénél, melynek építésére szövetkeztünk s melynek betetőzése, az elénk tűzött magas czél elérésével, az emberiség legszentebb eszméinek megvalósulásával egyenlő.

Az alföldön felmerült s ijesztő mérvben terjedő, „agrár-socialismus”-nak nevezett mozgalom azon tárgy, amelynek tanulmányozása lett feladatunkká téve s melyre vonatkozó tapasztalataimat kívánom ezúttal eletek hozni, felsorolván a mozgalom indító okait szolgáltató sérelmeket s előadván a mozgalom lehető megszüntetésére szerintem szükséges intézkedéseket is.

Pár hónapja annak csak, hogy az alföldi munkások ezen századvégi betegsége Csongrád községben is, annak mindig csak józan gondolkozásról, munkaszeretetről ismert s ezen jó tulajdonságai miatt mindenütt szívesen alkalmazott munkás népe között kitört s általában szokásos azon jelenségével mutatkozott, hogy a szerintök «egyedül boldogító socialistikus eszmék s a czégerül felvett „általános választó jog” feletti tanácskozás céljából, nagy népgyűlés tartására kértek engedélyt.

Ezen jelenséggel egyidejűleg megjelentek a vidéki apostolok is, akik közül néhány szentesi főfő korifeust sikerült egy titkos gyülekezésem meglepetnem s tolok, a tanaikat tartalmazó különféle röpiratokat és lapokat, sőt egyik-másiknak sajátkezűleg írt jegyzeteit is lefoglaltatnom.

A röpiratok és lapok azon általánosan ismert és közkézen forgó nyomtatványok, amelyeket egyes zavart agyú, de mindenáron s lehetőleg könnyű szerrel jó módban élni akaró, elzüllött írói existenciák tákolnak össze s melyeket a hiszékeny, de egyúttal tudatlan munkásnép azért, mert azok-

ban legtöbbször eget földet ígérnek neki semmiért s azért, mert azokban a hihetlenséggel határos, sőt teljesen hihetetlen dolgok megvalósítására hivatottnak egyedül csak a munkásnépet tüntetik fel, — mohón szerez meg és olvas.

Ellenben a jegyzetek, amelyekből egyes szemelvényeket itt is bemutatok, olyanok, amelyek a mi socialistáink felfogását, a közjük dobott nagy horderejű eszméknek sajtószerű értelmezését tükrözik vissza s amelyeknek tartalma megdönthetetlen bizonyítéka annak, hogy az alföldi munkásmozgalom nem socialistikus, de határozottan anarchistikus irányú.

Avagy nem az anarchia dicsőítése-e a következő néhány vers, melyek a jegyzetek készítője szerint, a május 1-ső napján tartandó ünepelekre szolgálnak, socialistát lelkesítő szavalmányul:

I.

„Májusi regg bíbor pírja vonja körül az eget,
„Fodros szélű forradalmi vörös zászló integet,
„Míntha mondni volna készen: Talpra sorba emberek!
„Jogotokért szabadságért egy világgal küzdjétek!

II.

„Csúf szenvedély a zsarnokság, szörnyű reá az átok,
„Reszketetek jó a számadás, ti százkarú zsványok!
„A sok trónus cifra lábát szolgálkezek faragták,
„Lehet, hogy a szolga kezek egykor össze is zúzzák!

III.

„Óh nép ébredj öntudatra,
„Hogy te vagy a bűnös, családod gyilkosa.
„De hogy bűnös vagy, az zsarnok hunczutsága,
„Naplopó tolvajok erős nagyhatalma.
„Törd meg hatalmát a zsarnok bandának,
„Közéig már a huszadik század!
„De nézzük, hogy ki a bűnös, a zsarnok vagy a nép
„Egyedül a zsarnok, mert gázságban él!
„Elvett tőled szabadságot, jogot,
„Mégis hagyod magad vezetni mint barmot.
„Hogy kik fosztogatnak ki?
„Papok, hivatalnokok és egyéb zsarnokok,
„Vezetnek is szépen mint oktalan állatot.
„De nem vezet tovább a zsarnok hunczutság,
„Erőnket kimutatjuk, hogy élünk mi és a világ !
„Akkor gyáva szívük a nadrágba esik,
„Kérik a népet, hogy bocsásson meg nekik!

IV.

„Térdet fejet hajtass a papnak szavára,

„Viszed kenyeredet eladni vásárra.

„De tudd meg, hogy mit ők mondanak az csak butítás,

„Ákom-bákom és egyéb hazugság,

„Tudod, hogy malaczból jól lehet lakni,

„De a malaszttól éhen fogsz felfordulni!

Vagy nem az anarchia leplezett gondolata vonul-e keresztül a socialismus következő ismertetésén, melyben a törvényes rend így van feltüntetve, mint a munkások boldogulásának egyik fő akadályja.

„Régi közmondás az, hogy a dicsőség bajjal jár és hogy a rózsza mellett tövisek is vannak. A socialismus ereje sem hathatós a nélkül, hogy ha olyan rózsái nincsenek, melyekből a szúrós tövis is kimutatja magát. Hanem azért ezen nemes eszmének is van szúrós tövise. A tövis ugyan nem egyéb mint a burzsoázia, a mai társadalom kényurái. Tehát ez a tövise annak a nemes eszmének, melyet mi socialismus rózsájának tartunk. A rózsának oly szaga van, aminőt ember még soha nem érzett. De most már látja a hatalom tövis, hogy azon rózsának oly illatos szaga van, hogy azt semmi-

féle bűdös fű, mint például valami here-
őrző, — (rendőr és a mostani törvényes
rendszer el nem bírja fojtani. A szúrós
tövis eddig nagyon erős és izmos volt, olyan,
hogy gyengébb hitű emberek még máig se
hiszik hervadását, pedig már majd csak her-
vad. Az ilyen rendszert akarja a szocializmus
megsemmisíten. A szocializmus jöjjön el a
te országod! Ámen.”

S vájjon nem az anarchiának bejelen-
tése az, amikor az alföldi munkás azt
mondja, — amint előttem mondotta egy
közülök, — hogy még az idén nem teszik
ugyan meg, de már jövőre úgy lesz, hogy
ha a munkaadók nem teljesítik követeléseit,
akkor nem sztrájkolnak, de egyenesen
neki mennek a vagyonnak s abból szerez-
nek maguknak erőszakkal annyit, amennyire
kinek-kinek szüksége van.

Ámde nem czélom az, hogy a mozga-
lom milyen voltának tudományos meghatá-
rozását adjam, mert hiszen azzal agyakor-
lati életben úgy sem sokra mennénk. Az
eddigiekkel csak azt akartam jelezni, hogy
a munkásmozgalom felettébb veszélyes
jellegű s hogy azzal foglalkozni és pedig a

kérdés helyei» megoldására vezető módon foglalkozni, sürgőben szükséges.

Előttém tett nyilatkozataik szerint az alföldi munkások mozgalmának egyik s legfőbb oka az, hogy nem kapnak elegendő munkát s a végzett munkával nem kereshetnek annyit, amennyiből mindinkább szaporodó igényeiket kielégíthetnék, közterheket elviselhetnék s különösen pedig, hogy abból a jövőre nézve megtakaríthatnának.

Másik okul felhozzák azt, hogy a teljesített munkálataikért járó munkabért az alkalmazóktól, különösen a kubikmunka teljesítéséért járó munkabért, legtöbbször nem kapják meg azon mennyiségben, ami őket megilletné, mert abból különféle czímenken levonásokat eszközölnek s ha ezért a hatósághoz fordulnak, ott sérelmeikre orvoslást nem kaphatnak, mivel rendszerint perre lesznek utasítva s a perelés nekik a messze idegenben nagyon költséges és sokkal többbe kerül, mint amennyit nyerhetnek vele s így követelésük veszendőbe megy.

A kubikmunkásoknak egy másik igen hangsúlyozott okuk a mozgalomra az is,

hogy a földmunkálatok vállalkozói általában egy harmadára, de nem ritkán egy ötöd s még annál is csekélyebb részére szorítják le a munkásokkal szemben a munka egységi árát, az általuk elvállalt egységi árhoz képest s így a munkások fáradtsága révén szertelen nyereséghez jutnak, míg ezek csupán a napi eleiemre valót is alig tudják megkeresni.

Okul hozzák fel továbbá azt is, hogy az aratási munkálatokért szokásos munkabérek, (természetben kiszolgáltatott különféle rész gabona) nem állanak arányban a teljesített munka nehéz voltával es a munkában eltöltött idővel.

Ugyancsak okul hozzák fel továbbá, hogy az alföldön szokásos s általában csak a munkásnép által vállalni szokott, harmados kukoriczaföld művelési mód, a vállalkozónak nemcsak, hogy meg nem fizeti a munkadíjat, de az még a ráfordított munkáján túl arra még rá is fizet; úgyszintén nem fizeti meg a munkát a feles dohánykertészség sem s amellet különösen ez utóbbiak, a termelők önkényeinek is ki vannak téve.

A gazdaság körüli személyes szolgálatok teljesítésére szegődött cselédekkel szemben, egyes uradalmak és gazdáknál tanúsított rossz bánásmód és a kialakult bérekből különösen a paraszt gazdáknál szokásban lévő bérlehzás, szintén egyik okául említetik a mozgalomnak.

Mindezen s még sok más kevésbé fontos sérelmek, melyeknek tényleges fennforgásáról részint a hivatalos életben nyert tapasztalataim nyomán nekem is van tudomásom, meggyőződésem szerint elegendők arra, hogy a munkás ember azoknak orvoslásait keresse, sőt követelje.

És hogy ezen orvosláskeresés, esetleg követelés módja, a munkások részéről erőszakoskodás formájában ne jelentkezhessek s az értelmetlen tömeg a célját, a saját javának előmozdítását el ne téveszthesse, amint az a socialist a mozgalmakba való behajszolása által könnyen megeshetik: szükségesnek tartom, hogy a munkások bajainak orvoslására úgy maga az állam, mint a társadalom is közremunkáljon.

Az állam közremunkálásának két módját vélem célravezetőnek. Az egyik a

pillanatnyi, a másik az állandó segélynyújtás.

Pillanatnyi segélynyújtásnak tartom azt, hogy mindazon közterhek viselése alól, amelyeknek adózási rendszerünkben kifolyólag a személy az alapja s amelyek legérzékenyebben a munkásokat sújtják, — a munkások felmentessenek.

Ilyenek a községi közmunka, a törvényhatósági minimalis útdó és az első s második osztályú kereseti adó.

Állandó segélynyújtásnak tartom pedig azt, hogy az állam gondoskodjék arról, miszerint a munkás ember többféle keresetmódot sajátíthasson el.

Amint az állam, részint a saját költségen fenntartott, részint államilag segélyezett különféle intézetek létesítése és fenntartása által gondoskodik arról, hogy a tudományos pályán, vagy a különféle ipari és a mezőgazdasági foglalkozásokban az arra vállalkozókat kiképeztesse s ez úton a munkára megtanítva, biztos keresetmódhoz juttatja az illetőket; s amint az állam köz-költségen gondoskodik arról, hogy a mezőgazdasággal foglalkozóknak jólétét az állat-

tenyésztés terén előmozdítsa; s amint az állam a közös terhére gondoskodik arról, hogy a különféle gyáripár a lehető védelemben részesíttessék: azonképpen gondoskodnia kell — nézetem szerint — arról is, hogy az állam népességének zömét s az állam léteinek alapját képező munkásosztály s különösen a kizárólag mezei és földmunkával foglalkozó munkásosztály, mely a vele született erővel végzett, minden tanulás nélkül tudott s az évnek legrövidebb szakában üzhető kaszálás, kapálás és földásáson túl egyéb munkálkodási módokat nem ismerhet, — olyanokat elsajátíthasson s ez által, a most legnagyobb részben munkahiánya miatt tétlenül eltöltött időt hasznosítva s munkakedvet szerezve, magának a megélhetés és vagyonszerzéshez más egyéb keresetforrást is biztosíthasson.

Ennek elérhetése végett szükségesnek tartom, hogy az állam nemcsak egy-két tanfolyamot rendezzen a özüiből, hogy azokon egynéhány, arra vállalkozó tanítót képeztesen ki a házi-ipar és a teli munka különféle nemeire, — aki azután ha akarna s különösen pedig ha rá is érne, otthon a

munkásnépet is taníthatnia azokra: hanem igenis rendezzen az állam minden vármegyében a szükséghez képest több intézetet, amelyek közvetlen a munkásnépet vegyék fel a munkában való kioktatásra s azt az ő hajlandósága szerinti munkanemben tegyék járatosá.

Állandó segélynyújtásnak tartom azt ife, hogy az állam gondoskodjék arról, miszerint azon nagyszabású földmunkálatok, amelyek vízszabályozási, vagy vasútépítési és más egyéb cél okból létesíttetnek s amely földmunkálatoknál a nagy tőke csupán a formai biztosíték szerepét viseli s a hasznot kizárólag a munkások bérének mekkora - sága, nem pedig a befektetés összege eredményezi — közvetlenül a munkásoknak adassék vállalatba, kizárásával a vállalkozóknak, akik a munkások kiállításának ég} szerű közvetítéséért, rendszerint maguknak igénylik annak a haszonnak nagyrészét, mely a nehéz munkát teljesítő munkás embert illetné meg.

Állandó segélynyújtásnak tekintem a cselédtörvénynek immár kikerülhetetlen revízióját is olyképpen, hogy abban a csele-

dek és mezei munkások érdekeiknek hatályosabb védelmet találhassák, mint a mostaniban, melynek rendelkezései a hatóságok önkényű magyarázata szerint valóságos Apelles csizmái, melyekben legtöbbször a gazdák a boldog Apellesek.

Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni azt, hogy a közigazgatásnak államosításától is sokat varok, amelynek folytán a községi és vármegyei virilisták e& bizottsági tagok, a tisztviselő hivatalos működésében ismeretlen tényezőkké fognak válni, ellenkezőleg a mostani helyzettel, mellyben tapasztalataim szerint igen erősen kivannak némely esetekben érvényesülni.

Ezeken túl nagy feladat hárul a munkások helyzetének javítási munkájában magára a társadalomra is, mert bármilyen üdvösek és előnyösek legyenek is a rendelkezések, melyek az államhatalom részéről a munkások érdekében létesíttetnek, ha maga a társadalom azoknak helyes alkalmazásában közre nem működik, akkor azok írott betűnél egyebek soha sem lesznek.

Szükséges első sorban, hogy maguknak a munkásoknak körében és gondolkodásában

megszilárduljon a különféle munkanem megtanulása iránti jó igyekezet, mert bizony ő rájuk is áll az arany mondás: „segíts magadon s az Isten is megsegít.”

Fontosnak tartom másodsorban, hogy a nagy társadalomban elismertessék az, hogy a folyton fejlődő viszonyokból természet-szerűleg eredő nagyobb igények, mint minden osztálynál, úgy a munkásosztálynál is fennforognak s ezek kielégítésére törekedniök, emberi kötelességök nekik is. Ámde honnan szerezzek meg ők az arra szükséges anyagi eszközöket, ha munkájuk bére azokhoz képest nem emelkedik, ha a munkabér — mint azt különösen a mezőgazdasági munkások és cselédeknel tapasztalhatjuk — ma is ugyanaz, ami volt ezelőtt 30, sőt 50 évvel.

E kérdésben kell, hogy a munkaadó magyar társadalom ugyanarra a nemes érzésre és emberies gondolkozásra valló, történelmileg híres alapra helyezkedjek, amelyen állva 1848-ban a nemesség, maga mellé emelte a nem nemest, annak jogot és vagyont adott. Gyökeret kell vernie a munkaadó osztályban egy oly irányzatnak, amely

irányzat számolva a saját vagyoni helyzetével, annak túlságos megerőltetése nélkül bár, de mégis némi áldozatot hozva, a munkának megfelelőbb díjazást biztosít.

Ilyen eszközök alkalmazását vélem én célravezetőnek arra nézve, hogy az egymással szemben álló érdekek kiegyenlítésenek s a veszedelmes irányzatú munkásmozgalom megszüntettségük, kifejezvéen egyúttal abbeli meggyőződésemet, hogy a munkások sérelmei orvoslásának egyik napról a másikra való megvalósítását kívánni, merő képtelenség s épen azért mindazon lelkiismeretlen izgatok ellenében, akik a munkásnép helyzete javításának jelszavával, az erőszak alkalmazására való felbújtástól sem riadnak vissza, a hatalom rendelkezésére álló, legerélyesebb megfégkezési módot is felhasználandónak tartom.

VI.

Földmíves socialismus.

H. A.

Csongrád.

Igen érdeemes főmester !

Kedves testvérek!

Testvéri szereteteknek tulajdonítom megtisztelő megbízástokat és ugyane szeretetből fakadó elnézésekre számítva tárom fel szűk látkörű nézeteimet az agrár-socialismusról és hiszem, hogy ti is nem hosszútógás értekezést vártok tőlem, hanem akartok hallani a nép között élő községi jegyzőt, vajjon mit tud a csongrádi munkások agrar-socialismusáról, mit tart e mozgalom okának, szükségesnek véli-e e mozgalommal szemben actio kifejtését s különösen, hogy szövetségünk mit tehet e csapással szemben, melj minden jogosultsága daczára a mi általunk nagy gondossággal plántált, üvegházi növényként sarjadzó emberszeretet intő férge.

A csongrádi viszonyok nagyban és egészbeni ismertetésül előre kell bocsátanom,

hogy a község területe 40,000 hold, ennek 5%-a jó minőségű, bortermő, homokos talajú szőlő, dohányt 40 gazda 350 hold területen termel, a többi használható terület, füvet, kalászos és kapás növényt terem, amivel csupán nyáron és kora ősszel van dolog, erdő, mely téli munkát adna, gyár, mely egész évén át foglalkoztatná a munkást, avagy háziipar, mely a gyárat pótolná, nincs.

A munkás ügyes, végtelen szorgalmas, takarékos, földéhes, az első száz forint megtakarított pénzecskéjét föld vételére fordítja, őz az oka a csongrádi magas földáraknak, a föld nagymérvű elaprózásának és hogy nagy, 1000 holdat meghaladó birtokok teljesen hiányzanak.

Csongrádon a községi póttadó ugyan 100%, de párbér megváltásául a papot, kántort és harangozót a község fizeti, községi iskola nemcsak a belterületen, de a tanyák között is bőven van, tandíj nincs, sőt a 15 kros nyugdíjalap járulékot is a község fizeti.

A munkás lakás-kérdést már volt alkalmam ismertetni és így egyúttal csak

annyit mondok, hogy az nálunk kielégítően van megoldva.

Az agrár-socialismus terjedésére a talajt senki annyira elő nem készítette, mint egy közeli uradalom, ott nem ritkaság a cseléd ütlegelése, a munkás a legdurvább bánásmódban részesítettik, minden génélkül szemlélhetőve teszi az uradalmi tisztség, hogy egyedül és kizárólag a földesúr érdekeire van tekintettel, a munkás érdekeit semmibe veszi, lábbal tiporja; kihasználja minden ügyességét és erejét, munkájáért a díjat lealázó módon nyújtja, ösmeri földéhségét és azt is az uradalom javára dúsan kamatoztatja.

Engedjétek meg, hogy emez állításaimat a rendelkezésre álló rövid idő daczára két eset elmondásával igazoljam.

Az uradalom kalászos terményeit csongrádi munkások tizennegyedén aratták (Schváb Sándor a sokkal termékenyebb fábiáni puszta termésének tizenharmadát adja aratóinak). A munkások, kik rendszerint messze földön földmunkát végeznek, az aratás idejére pontosan kiállottak, a munkát, éjt napallá téve, naponként 19—20 órán

át dolgozva, 18 munkanap alatt elvégezték és igyekeztek volna vissza földmunkájukhoz, de az uradalom meghiúsította azt azzal, hogy a munka bevégezte után nem adott a hordáshoz fuvarra s a munkások a legdrágább munkaidőt tétlenül töltötték, várva, míg az uradalom szénáját behordatja, pedig az egész széna értéke sem volt több, mint az uradalom által lekötött munkakerőé.

A másik eset talán még ennél is tanulságosabb.

Az uradalomnak volt egy nagy félre eső 800 hold területű rétje, melynek termese silány és a Tisza nyári kiöntései miatt bizonytalan is volt. E birtok két. tiszta jövedelme holdanként 1 frt 06 kr.

Az uradalom e nehezen kezelhető csekély jövedelmű birtoktól megszabadulni óhajtva, megbízta csongrádi ügyvédjét, hogy azt 10 évi törlesztésre oly kép adja el, hogy vevő 10 egyenlő részletben 1200 D-öles holdanként, kamat nélkül 20—20 irtot fizessen. Az ajánlatok megtétele után a megbízás az ügyvédtől megvontott és az adásvételi ügylet lebonyolításá-

val egy mérnök bízott meg, ki azt 1200 □-ölös holdanként ugyan, szintén 10 évi törlesztésre, de nem 200, hanem 300 fjt vételárért adta el, még pedig úgy, hogy vevő az utolsó öt évben a vételár-hátralék után kamatot fizet.

Tudom, hogy a munkásokat a parasztgazda is kihasználja, fukarságával jogos keresményében is megrövidíti, de mindez nem bősíti a munkást, mert közötté és a munkaadó között, ki vele együtt egysorban dolgozik, egy asztalnál eszik, családias viszony fejlődik, mely abban nyer pregnáns kifejezést, hogy az öregebb munkás nemcsak a gazda gyermekeit, de a fiatalabb gazdát is tegezi, míg a gazda és családja őt megbecsüli, ez okozza, hogy a munkás kézséggel teljesít gyakori ingyenes szolgálatokat paraszt gazdájának és annak érdekeit mindenben előmozdítja, míg ott, hol éreztetik vele és ad oculos demonstrálják a földesúr világnézetét, hogy „az ember a bárónál kezdődik”, megterem azon gyűlölet, mely az agrár-socialis tanok alapja, s mely kárörömmel előidézi az uradalom asztagainak elhamvasztását.

Hogy a feudális főnemesség között a szóban lévő nagybirtokos nem fehér holló, igazolja az, hogy a többi vezérként követi és hogy a titeli rengeteg uradalom 4 év előtt 200 munkást vitetett Csongrádról csak azért, hogy ott sváb aratóit e demonstrációval szerződéses kötelezettségeik teljesítésére bírja, s midőn célját érte, a csongrádi munkásokat képtelen ürügy alatt szélnek eresztette, kik éhségtől elcsigázva, nyári keresményüktől megfosztva, sokan betegen, de mindannyian a végletekig elkeseredve érkeztek vissza Csongrádra.

Mindezek daczára az agrár-socialismus baczillusa a szomszédos Szentés városból lett behozva. A szentesiek, kik a városuk határában fekvő földek egyenlő elosztásához már térképet is készítették, éjjeli gyűlést tartottak Csongrádon, hol 280 munkás kötelezte magát 1 órai pihenővel csupán reggeli 6 órától esti 6 óráig dolgozni s e munkáért az aratási idényben 3 írt napi bért követelni.

A munkásnak is kétségtelenül van joga sorsa javítására és megélhetése biztosítására szövetséget alkotni, nem tűrhető azonban,

hogy e szövetségbe a munkások közül bárki belekényszeríttessék és minden tisztességes eszköz és mód felhasználandó, nehogy a munkások túlzott követelése a földbirtokos osztályt tönkre tegyék.

A társadalom minden osztálya egymásra van utalva, ép oly baj a földbirtokosra a földmunkás nyomora, mint a földbirtok jövedelmezőségének nagymérvű apadása a földmunkásra; s bármelyik osztály megvédése, megsebezne az egész társadalmat.

A tétlenség a munkásnak az anyagin kívül erkölcsi kárt is okoz, míg a munkaadót a kézimunkát legkisebb mérvben igénylő művelési ágak folytatására kényszeríti.

Az alföldi munkás leginkább kora tavasszal, mikor az előző évi kereset felémésztetett, munka még nincs s ha akad is, ára nagyon csekély, van szorult helyzetben, ez okból szükséges lenne arról gondoskodni, hogy a munkás ha télen át nem is, úgy legalább kora tavasszal megélhetésre eléggé díjazott munkát kapjon, így el lehetne rendelni, hogy az alföldön a köz-

utak építése és javítása egyedül és kizárólag febr. 1-től máj. 31-ig foganatosíttassék.

Az igyekezetet és takarékossgát bénító progressiv adórendszer következetes alkalmazását nem áhítom, kiirtani véleményezem azonban az adók mindazon nemeit, melyek mint a progressiv adó merő ellentétei, a legszegényebbet majd csak oly összeggel terhelik, mint a leggazdagabbat.

A tapasztalat igazolja, hogy az ingatlan vagyonnal is bíró munkás minden tekintetben fölötte áll a vágj ontalannak és az agrár-socialismus tévtanai nála siket fülekre találnak.

Ezt tudva, nem első rangú kötelessége-e az államnak, hogy a munkást ingatlan vagyon szerzésére irányuló olthatlan vágyának megvalósításában segítse s nem bűn-e hogy míg azon munkást, kinek ingatlan vagyona nincs, semmi adóval sem terheli,, addig az ingatlan vagyonnal bírót az általa nagy nélkülözések arán gyűjtött filléreiből vett földbirtokra kirótt 20 kr. földadón túl felesegestől éppen úgy megróvja 3 frt II oszt. kereseti adóval, mint azt, kinek állami adója 40 frra rúg?

Nem felhaborító-e, hogy még ma is az építési jó részben a törvényhatósági utat, ki azt nem használja, hogy a vagyontalan munkás éppen annyi útdíjat fizet, mint azon földbirtokos, kinek egyenes állami adója 15 frtra rúg.

A II. oszt. kereseti adót el kell törölni, s helyette inkább a föld-, ház-, tőkekamat és járadékadó után kell a mostaninál 10%-al több ált. jöv. pótdíjat kiróvni.

A népiskoláknál a tandíjat el kell törölni.

A párbér törlendő s modernebb, igazságosabb felekezeti adóval helyettesítendő.

Az útdíj egyedül és kizárólag az egyenes adó után legyen kiróvható és a minimum megállapítása teljesen mellőzendő.

Vége reátérek arra, hogy mi munkátrov reánk e sajnálatos mozgalom s itt el nem fojtható büszkeséggel ébredtem annak tudatára, hogy nekünk semmi új rendszabály, avagy methodushoz nem kell folyamodnunk, más munkába nem kell fognunk, hanem tőlünk elvárható és megszokott lelkesedéssel és buzgalommal folytatnunk kell működésünket: Emberszeretetet gyakorol-

junk! Használjunk fel minden módot, hogy meggyőzzük a munkaadót, hogy munkásainak jóléte földbirtokának intensív kihasználására nélkülözhetlen és Viágosítsuk fel a munkást, hogy a földbirtokos megrontása az ő nyomorát elodázhatlanul maga után vonja; bizonyítsuk be, hogy munkás és munkaadó érdekeik kölcsönös szeretetteljes ápolásával, nemcsak hazafias, jó emberhez méltó nagy kötelességet teljebítenek, de megóvják jólétükhöz megkívántat o nyugalmukat és legjobban biztosítják anyagi érdekeiket.

VIII.

Földműves socialismus,

M. K.

H-M-Vásárhely.

Igen érdemes főmester!

Kedves testvérek !

A hódmezővásárhelyi „socialismusnak”, vagy még czifrábban „agrársocialismusnak” az igazi bocialismuslioz semmi köze; a munkás gyülekezések nem ismerik a socialismusnak valódi — a szó nemesebb értelmében vett elveit s epén úgy neir socialistak, mint a kubikosok nem agráriusok, vagy a néppárt fennhirdetett programmja daczára nem keresztény socialis párt. Ez a név csak véletlenül ragadt az ujjab időben egy nagy tömeg régóta nyomorgó szegény-emberé, mikor Budapestről haza züllött egyes tudákos iparoslegények tömörülésre buzdították s szájukba adtak a boldogító ígét: „bajotokon csak a socialismus segít”. Lettek tehát socialisták, de még e név jelentőségét sem tudták a keresztelők. Csak ezután kezdődött a gyülekezés és a socialistákkal

való érintkezés. A névhoz kaptak aztán nyomtatványokat és időközönként vendégszereplő izgatókat, kik őket jól megadóztatták s egy-egy napra nyomorúságukat róluk feledtették.

Így lett a vásárhelyi „czélszörű szögeny emberből” „czuczilista.” N. b. „czélszerű szögeny embernek” nevezi magát egészen helyes logikával, aki mezei, kerti, szőlő munkára, házi tlologra, favágásra stb. egyformán vállalkozik.

E nyomorult embereknek sorsuk javítására való törekvésüket nem lehet ellen-szenvvel említeni, mégis kénytelenek vagyunk elismerni, hogy jórészt a maguk élnemtelensége veri őket. Milyen viszonyok közt jött létre a mai társadalmi renddel annyira ellenkező álláspontjuk s mi ad nekik erőt az erőszakosságra, arra csak az felelhetne, ki életéből pár évet köztük tölthetne s úgy tanulmányozhatná őket, s más vidékek hasonló sorsú lakosaival összehasonlíthatná. Mindenesetre befolyásolta a mai állapotok kifejlődését sajátos jellemvonásuk, ami ismét eredetük, nevelkedésük, társadalmi szokásaik, erkölcsi érzékükre, vagyoni vi-

szonyaikra vezethető vissza és — ha szabad ilyen magyar szóval élnem — „nyomorgó büszkeségben” csúcsosodik ki. Az ország minden vidékén vannak szegény napszámósok, kik egyik napról a másikra nehéz munkával szerzik kenyerüket, néhol a megélhetési viszonyok sokkal nyomasztóbbak, de azért földosztásról még nem álmodoznak. E téren a kezdeményezésre a hódmezővásárhelyi nép jelleme, mintegy predesztinálja őket s a speciális helyi viszonyoknak a lefolyt zendülés szükségszerű következménye volt.

Engedjétek meg, hogy pár vázlatos vonással ezeket a viszonyokat megkíséreljem rajzolni.

A városnak Orosházáig benyúló terjedelmes határa $\frac{3}{4}$ részben u. n. nagygazdák, $\frac{1}{4}$ részben kispapok és napszámósok birtokában van. A lakosság 60,000 számarányához képest 7—8%-anagybirtokos, 35—40%-a kisbirtokos, 52%-a, legkisebb birtokos és teljesen vagyon nélküli.

A vagyonos elem — a szellemi előkelőséget ide nem számítva — dologtalan, gögös, pöffeszkedő, tudatlan és tudákos nép azt hiszi, hogy fizetett cselédjének nemcsak

munkaerejét, de testét-lelkét is megvette a szolgálati időre. Munkásai iránt — ezekhez számítja a valamivel műveltebb hivatalnok elemet és iparosságot is — türelmetlen, méltánytalan, sőt van szívtelen is.

Tudok esetet, hogy egy gazdánál 12 darab hízott disznót öltek le s egyetlen házi belső leány cseléde egy darab húshoz nem jutott, egész éven át maga a család mellett külön kenyéren és sült tökön élt.

A földétségnek náluk nincs határa. Apa az anyát, gyermekét, ez meg szülőit és testvéreit is eladja a „vagyon”-ért, ha szerét ejtheti. Láttam, mint vitte az apa kiházasított lányát a kiházasító-egyesület vagy szövetkezetbe s a neki kifizetett 500 frt kiházasítási biztosítást, melyre csak 53 frtot fizetett be a véletlen kedvezéséből, hogyan vette el gyermekétől. Ebben a dologban különösen kezükre jár a tudja Isten hány temetkezési-egyesület 50 — 200 frt temetkezési díjaival, ki tudja mily borzalmak derülnek ki ezekből valamikor? Ezeknek az egyesületeknek élén többnyire papok, tanítók állanak s 5 — 10 frtot húznak minden halálesettől.

A várost, mint törvényhatóságot a nagygazdák uralják a „vagyon” tekintélye alatt mint virilisták, vagy válogatott városatyák az általuk „befogadott” intelligens elemmel együtt, hozzájuk megy könyörögni a pályázó hivatalnok, becézik őket a papok. Az ő szűkkeblűségükön és vagy 5-féle vallásfelekezet papjainak vezetésén múlik aztán, amit szégyenlek megvallani vásárhelyi létemre, hogy a 60,000 lakosú város 1895. évi 490,386 írt, tehát közel félmillió évi kiadásából csak 28,780 írt, tehát az egésznek 5.9%-a megy kulturális célokra. Ebből 6300 írtot az állam, 7065 írtot az egyházak elemi iskolákra, 4000 írtot az ev. ref. gymnasium kap, melyben a reformátusok 1-szeres, a katolikusok 1¹/₂-szeres és a zsidók kétszeres tandíjat fizetnek s 1000 írtot az egyháziak, kántorok javára! Községi elemi iskolája Hódmezővásárhelynek egyetlen egy van künn a tanyán, a többi mind felekezetek tartják fenn az említett segélylyel.

Ha valamely város szellemi s erkölcsi színvonalának csalhatatlan mértékét az iskolázás állapota képezi, úgy a vásárhelyi jelle-

mek túlságos elvadulásának a kellő számú és jó iskolák hiányát kell tekintenünk és bizonyára Mgabztalan jövő elé nézne az a nemzet, melnek egy tipikus nagy városa ilyen körülmények között lépi át a II-ik évezred küszöbét, ha szerencsére az itt-ott jelentkező józanabb irány a jövőre nézve nemi reményt nem nyújtana.

A vagyonos paraszt-osztály anyagilag mégis gyarapszik, mert jövedelmét oktalan költekezése mellett sem költi el. Ritkán hallani, hogy egy-egy gazda tönkremenjen, sokkal gyakoribb a gyarapodás, bár az is elősegiii a socialismus terjedését. Ugyanis a nagyobb gazda olthatlan földesége a szántóföldek árát 300—800 frtig fokozza boldankint s a csekélyebb tőkével rendelkező kisgazdát a versenyről leszorítja, a törekvő vagyontalannak pedig a „szerzést” lehetlenné teszi.

Láthatjátok tehát kedves testvérek, hogy a vezető osztály, melynek a munkás ki van szolgáltatva, maga neveli azokat saját hátrányára.

A munkás, ha dolgozik, feszülő izmos karja alatt szakad a legnehezebb munka,

megérdemelné a jó fizetést, csakhogy a mai viszonyok között nehéz vele boldogulni. Alapjában durva és nem takarékos, azért a legjobb kereső is szenved szűkséget. Jellemzésére felhozok pár esetet, ami a városi mérnöki hivatalban előttem folyt le.

Nincs betevő falatja közel 1500 embernek.

Jő egy vállalkozó, a kora tavalyi munkaidőhöz képest elég jó napi bért, 1 frt 50 krt ígér, el- és visszaszállítást azonkívül és kap 25 munkást.

A múlt nyáron több vállalkozó kereste föl őket s ígértek 2 frt—2.5 írt napibért, a szorgalmasoknak külön 10 frt jutalmat s ami legfőbb, 200 embernek több hónapig tartó foglalkozást; egy sem ment el. Kikötötték, hogy kivétel nélkül mindegyiküknek 8 órai munkaidő mellett 3 frt napi keresményt biztosítsanak, gyülekeztek, huzakodtak, de otthon maradtak. Később 2 hétre 400 is ajánlkozott már, de addig más vidéki munkásokat szerződtettek.

Makacs kikötéseikben volna valami nem kicsinylendő vonás, tán egy kis önérzet is, ha a háttérben settenkedő tisztátalan

eszközök s zavaros források más bélyeget nem ütnének egész viselkedésükre.

Egy kubikosnak a felesége naponta pár órai munkára hozzánk járt a nyáron. Volt egy 1 éves kis lánykája is. Az „ura” Romániában 4 hónapig kubikolt. Több ízben panaszkodott az asszony, hogy „emböre” semmit sem küld keresetéből, még a 20 fjt házbért is neki kell megkeresni, kislányát, magát eltartani. Biztattam, hogy egyszerre majd szép summácskát hoz haza az „embör”, csak várjon.

Novemberben érkezett haza, hozott is valamit s így mutatta meg feleségének: „No nézd Julcsa, ilyen masina van Olárorszában” s elővett egy fél pakli zöldfejú gyufát. Ez volt összes megtakarítása havi 80 fjt keresetéből, még Szegedről is valami munkaadója adott neki 20 krt a vasútra, hogy ne jöjjön gyalog.

Nevetni kellene ezen, ha az a mérhetlen könnyelműség oly szomorú tanulságot nem tenne arról, hogy keservesen szerzett filléreit mily könnyen elissza, elkártyázza; pedig fele számban így tesz a kubikos.

Sok alkalmat ad erre a vállalkozók

lelketlen üzelme. Kantinjában a munkás keresetének legalább 50%-át elitatja, eteti, néha még kényszeríti is rá, mert hosszas időn keresztül csak utalványnyal fizet. Aztán az otthonlevőknek kitűnő alkalmatosságot szolgáltat ily erények gyakorlására Vásárhely minden utcájának minden sarkán olvasható: „Polgári bor-, sör- és pálinkamérés.”

Egyik vagyonosabb virilis városatyához beállít két „czuczilista” — éppen azon gyűlés után, amelyiken a 8 órai munkaidőt s 3 firt napi-díjat, meg a robot megszüntetését elhatározták — feles kukoricza földet kértek. A gazda hajlandó volt egy-egy holdat kiadni.

„Hát aztán mennyi robot jár rá” — kérdik. „Sömmi.” Elámulnak az atyafiak a fejeletlen, mert az előbbi évben 13 napszámot szolgáltak még ennek a gazdának.

„Hát igazán sömmit se kér rá?”

„Nem én, egy fertály napot sem, csak egy kikötésen lössz.”

„Mongya no !”

„Mán én odaadom robot nélkül, de amelyitek 8 óránál többet akar dolgozni

egy nap, az nem kap. Röggel aki 8 óránál előbb odatöszí a lábát, azt kiveröm, aki 5 órakor nem mozdul, azt is kiveretöm!”

Egy tekintélyes vásárhelyi gazda, kinek jól jövedelmező téglagyára is van, vasárnap délután együtt találja munkásait s egyik előtt — kit később izgatás miatt vád alá is helyeztek — az asztalon 4 gyertya ég. Rájuk szol a gazda: „Mi az István, nem láttok a szemetektől !”

„Hát kéröm gyertyázunk.”

„De mi a f . . . ért égettek ti fényes nappal gyertyát az én házamban, az anyád halt meg? vagy mi . . . ?”

„Mer ez az embör azt megérdemli, ű a szögénység pártfogója.” Persze elkergette még az nap a vezért is, meg a gyertya gyújtót is. A igazság okáért meg kell jegyeznem, hogy ezen igen tekintélyes gyárosnak 100 között később sem volt egy socialista munkása sem, azok akkor is elégedettek voltak, mikor a városház ostroma volt.

A mindennapi életben számtalan eset tesz tanúságot arról, hogy milyen türelmet-

lenek a munkaadó és munkás egymás iránt. Mindegyik a maga igazát vitatja, a kívül álló azonban tisztán látja, hogy egyformák s egymást megérdemlik.

Régebben a gazdák az odavaló munkást eltarthatták, most azonban sok jut rájuk elég természetes okokból, a munkások száma nő, a földterület marad, sok munkát ma már gépekkel végeznek.

Ezekből könnyen megérthető, hogy Vásárhelyen olcsó búzaárak, rakott magtárak mellett is inség van.

A könyörületesség az emberszeretet nevében segítséget nyújt az éhezőknek, az igazságszolgáltatása lesújt majd a lelketlen izgatókra és eltévedtekre, itt-ott látunk a munkások helyzetének javítására irányuló törekvéseket: ezzel a társadalom megtette kötelességét s ha a bajok ismét föllépnek, ismét megfogja tenni.

Ez az eljárás azonban a betegség gyökeres orvoslására nem elég, az okokat kell lassankint megszüntetni s olyan intézkedéseket tenni, mik a munkaadót és munkást egyformán kielégítik.

A munkások jogos kívánságait töre-

kednünk kell teljesíteni, tévedéseikről s az erőszaknak ügyükre való káros befolyásáról őket fel kell világosítanunk.

Mivel minden jó elv csak akkor válik az élet valóságává, ha a gyakorlatban érvényesült is, rá mutatok néhány olyan módra, mely bennünket közelebb visz célunkhoz.

Ilyeneknek tekintem kedves testvérek:

1. A munkások ismereteinek és erkölcsi érzékének ingyenes iskolázással s a népoktatási törvényeknek szigorú keresztülvitelével való emelését, az idősebbeknek oktató felolvasásokkal, munkás olvasó körök és kaszinók szervezésével való képzését. Mivel a műveltség az emberiségnek közös kincse,, törekedjünk ennek közegét, az iskolákat, közösfelügyelet alá venni, felekezetünk iskolaügyébe vigyük bele ennek tudatát, amely felekezet ezekben befolyást nem engedne, de az iskola helyes irányban való vezetését sem eszközölné, hassunk oda, hogy az államnak vagy legalább községnek nyilváníttassék.

2. Úgy a gazdákat, mint a munkásokat neveljük a tisztaság, jog és igazság szeretetére, ember becsülésére.

Ezt kedves testvérek, azért választottam külön az erkölcsi érzék fejlesztésétől, mert nevelési rendszerünk a leglényegesebb eszközök között szándékosan elhanyagolja, sőt nem ritkán elnyomja. Minden vallásfelekezet egész iskolai idő alatt arra tanítja zsengeit, hogy miben különbözik ő a másik többször szidalmazott és mindig legalább is lenézett felekezettől. Egy osztálynapló végzett előadási anyagából, „hit- és erkölcsstan” néven egy lapon a következő bejegyzéseket olvastam: Ev. ref. pap „a pápaság elaljasodása,” rom. kath. pap „a reformáció átka,” a zsidópap „Isten mindenki atyja”-ról tartott u. azon osztályú kislánykák előtt előadást u. a. napon. Hogyan nézhetek azok szegénykék egymásra a következő órán?

Hogy a zsidópap is nem „az Isten választott népé”-ről beszélt, tán annak tulajdonítjuk, hogy véletlenül testvéreink sorába tartozott.

Én megvallom, nem tudom megérteni, miként fejlődhetett a modern iskoláztatás annyira ferde irányban, hogy 12 osztályon folyton szemünk előtt azt tanítják, hogy „csak a katolikus” vagy „csak a reformá-

tus üdvözül”, hogy „a zsidók ölték meg az Isteni üdvözítőt” stb., van időnk fölmérni a kínai fal hosszát, megmérni a Sirius távolságát, de minden egyed saját emberi jogait és másnak tiszteletben tartandó jogát, azaz modern erköcstanunkat a büntetőtörvény ismeretét csak a börtön falai között, vagy a bitó alatt tanítja meg szerencsétlen ember-tarsunknak a bíró vagy ügyész. A sok okatlan párbajnak is egyik oka, hogy a műveltebb nem jogász közönség, csak merő ösztöntől vagy morális érzékből tud megkülönböztetést tenni saját és más jogai között, ami azonban veleszületett hajlamának, vérmérsékletének, estleg nevelési hézagának túlkapásaitól meg nem menti.

Olyan következmények előtt állunk, hogy az emberiség eddig legszebb korának a „modern jogállamnak” alkonya közeledik lassú lépésekkel s pár száz év múlva meg is érkezik anélkül, hogy a milliók 95%-a ezt a kort s annak szent jelszavait „a szabadság, egyenlőség, testvériség”-ét csak meg is ismerte volna.

Vajjon nem terheli-e majd felelősség vagy legalább mulasztás e kor jogtudósait, ha csakugyan így lesz?

3. Szükségesnek tartom, hogy legalább a felekezeti különbségek mellett az egyedi hasonlóság tudománya, legalább a büntető kódex főbb tételei az elemi oktatás körébe fölvétessenek és a mindennapi élet folyamába vágó új törvények alkalmas módon a nép között kihirdettessenek.

Azt a sallangot, hogy a jogtudományok mélysége elemi fokig le nem szállítható; félre kell tennünk a régiségtárba. Higyjetek el kedves testvéreim, nincs oly nehéz abstrakció, mint az olvasás, írás megtanulása s az emberiség művelődésének e pár évezredét a 6 éves gyerek milyen játszva lépi keresztül egy év lefolyása alatt; így lesz az a joggal is. A kivétel a paedagogusok dolga, majd megtalálják ők ennek is a legjobb módját.

4. Vegyük közösen oltalmunkba a tudatlan népet a hatóságok, jobban mondva egyes hivatalnokok néha emberi érzést sértő túlkapásai ellen, czégérezzük meg, üldözzük el helyéről azt, ki mindenkinek nem egyformán méri a törvényt, akkor felébresztjük a köznép bizalmát és tiszteletét a törvény iránt.

Anyagi tekintetben szintén legyünk segítségére a gyengébbnek az által, hogy saját hatáskörünkben a munka értékét ismerjük el a tokével egyenrangú értéknek s a kettő érdekét kössük össze.

5. Akár ipar vagy gyár, bánya stb., akár gazdálkodási üzemünk tiszta jövedelméből némi %-ot juttassunk munkásainak részül megszolgált bérükön kívül, meg lehetünk győződve, hogy ők lesznek üzletünk legjobb oltalmazói.

6. A pusztán napszámból élők számát csökkentjük azáltal, hogy alsófokú gazdasági s egyéb szakiskolában tanítsuk meg okszerű konyha-kertészetre egy részüket, ezáltal több célt érünk el. A nagy gazdaság kizárólag búza- és kukoricza termelésre berendezett földjéből egy részt jövedelmezőbbé tehetünk parcella bérlet-rendszerrel, a vagyontalanabbat jobb jövedelemforráshoz juttatjuk és végre a szerb és bolgár konyhakertészeti termeivények kiszorításával nemzetgazdaságunk értékét is gyarapíthatjuk.

Téli foglalkozásul adjunk a népnek jövedelmező háziipart: ilyen lehet a kosár-, gyékény- és szalmamunka. Fűzfa, gyékény

és szalma van az alföldön elég, értékét megmenthetnök közvagyonnak s évenként sok millió értékben behozott külföldi termény nyereségét szerezhethnök meg magunknak. Betanításuk után akár társulás, akár szövetkezés útján boldogulnak némi vezetéssel maguk is, csak valaki kezdeményezné.

A katonaság, adó, stb. terheit náluk jelentéktelennek tartom, enyhítése jó volna, de jelen viszonyaink között erre nem gondolhatunk.

9. Szándékosan vettem föl a munkások társulatának, szövetkezésének szervezőjét legutoljára, mert egyik legfontosabb teendő'nek tartom. E nélkül egy lépést sem tehetnek előre.

Ha a maguk anyagi és erkölcsi ügyeinek némileg önálló intézése teljes bizalmukat élvező saját körükből választott örök kezébe nyugodnék, meggyőződésem szeri'nt sokkal kevesebb csalódással és több eredménynyel küzdhetnének az élet gondjaival. Nem kell azt hinni, hogy egy józanabb ember vagy társaság, körükből az iszákosokat, kártyásokat stb. megdorgálja vagy a szövetkezet előnyeiből kizárással fenyí-

tené, nem nagyobb hatást érne el, mint a rendőri büntetések. Például hozhatom föl a nazarénusokat.

Sem társadalom, sem hatalom, sem törvény nem oltalmazza kis társaságukat, még csak lélekkufárijai sincsenek: mégis kötelességüket híven teljesítik. Betegeiket ügysegéljézik, hogy nem is tudják azok, kitől származik a segély; a tehetetlenségnek durva nyilvánulásáról, a káromkodásról pusztán jóindulatból leszoknak, aki le nem szokik, körükből kizárják.

10. Nem csak tanácskoznunk, hanem a munkát valamely ponton meg is kell kezdenünk.

Nagyjából elésoroltam kedves testvérek, mely utakon látnám én a nyomott munkásosztály sorsát némiképp javíthatónak.

Bíráljátok meg helyesen-e; javítsátok és egészítsétek, ha találtok benne valami életrevalót; vessétek el, ha nem; és a kir. művészen jártasabb kezetek munkálkodják hathatósabb eszközök keresésében. Az ügy méltó legodaadóbb fáradságtokra s ez azt hiszem kötelességünk.

A kisbirtokos és földműves hitele.

L.M

Szabadka.

Érdemes főmester!
Szeretett testvérek!

Oly országban, mely hitelszükségleteinek nagy részét idegen, külföldi tőkével fedezi, mezőgazdasági hitel csak nehezen fejlődhetik egészséges irányban, mindenféle fogyatkozásokban sínylődik és a hitelszervezetben domináló idegen tőkének hátrányai sokkal érzékenyebben sújtják, mint a pénzhitel egyéb fajtáit.

Különösen a mezőgazdák hitelét bénítja meg és veszélyezteti állandóan a külföldi pénzpiacztól való exorbitáns függés; mert a gyakorlati életben a gazdáknak nyújtott hiteltől nagyobb állandóságot kell követelnünk, mint a kommerciális vagy ipari hiteltől. Ugyanis egészen reálisan véve a dolgot, a gazda, ha produktív befektetésre is használja fel a neki nyújtott hitelt, eme vállalkozást jóval hosszabb idő után bonyolíthatja le, mint az a gyorsabban perdülő kereske-

delmi üzleteknél lehetséges. Ha már most belföldi tőkében hiány van és a hitelközvetítő forrásokat idegen pénzerő táplálja, ezeknek a hitelközvetítő tényezőknek okvetlenül számot kell vetni annak az idegen pénznek a specziális természetével, mely nagyfokú mobilitást keres, annak a föltétlen lehetőségét, hogy minél gyorsabban és könnyebben visszavonulhasson és tehesse ezt akkor, abban a pillanatban, amidőn a pénzpiacok konjunktúrái egyebütt dúsabb jövedelmezést kínálnak.

Természetesen ezek a hitelközvetítő faktorok nem egyéni hajlandóságukat követve, hanem a tényekkel számolva, húzódoznak a credit agricole-tól; jórészen kénytelenek vele, mert hogy a mezőgazdasági hitelnek föltétlenül kötöttebb jellege van, azt nem lehet megczáfolni.

Nem alaptalan a vád, hogy a mezőgazdaság nálunk a maga legitim hiteléhez még nehezebben, rendszerint még összetettebb közvetítés útján s így még drágábban juthat, mint akár a kereskedelem, akár pedig a közepfajú ipar.

Azonban e tényben alig láthatunk egye-

bet, mint egyrészt a külföldi tőkére való nagyfokú ráutaltságunk konzekvenciáját, másrészt annak az anomáliának a természetes következményét, hogy a közgazdaság összes ágazatainak hiteligényei úgyszólván kizárólag egyazon összetételű hitelintézeteknél találhatnak kielégítést.

Tekintsünk el a földhitelintézetek és egyes bankok jelzálogos vagy szabatosabban szólva, zálogleveles hitelétől. Tőkeszegény országban ennél is jelentkeznek zavarok, hirtelen fennakadások; azonban nagyjából, normális időkben jelentős előnyökkel járt a gazdaosztályra nézve, noha éppen a kisbirtokosok egy indokolatlanul nehézkes és bürokratikus eljárási folytán a legkevésbé aknázhatták ki ezeket a tagadhatlan előnyöket. A tulajdonképeni reálhitelt figyelmen kívül hagyva, könnyen ráakadunk a mondottam anomáliára, mert a közép- és kisbirtokosok másfajta hitelt alig találnak másutt, mint a vidéki pénzüzeteknél. Ezek a pénzüzetek, jól tudjuk, mindenféle pénzüzetet belevonnak működési körükbe, azonkívül tőkéjük kisebb-nagyobb részét más pénzüzetektől szerezhetik meg, szóval struktú-

rájuknál fogva általában nem alkalmasak arra, hogy a mezőgazdaságnak sajátos hitelet megfelelően kiterjedt módon szolgálják; nem szemrehányva azt, hogy némi törpe számarányban rettenetesen hozzátapadnak a törvényes kamatlábhoz.

Egy jó üzlet megbirja a magasabb kamatozású hitelt is, de nincs az a virágzó kisebb gazdaság, melyet drága kölcsönpenz előbb-utóbb bajba ne sodorna. Már pedig a mi kisbirtokosainknak nincs más menedékük, mint a kezük ügyébe eső vidéki intézet, legyen az amilyen-olyan, ők más felé hiába gravitálnának s még néha jó szerencse, ha ott pénzhez jutnak. Ne feledjük, hogy a pénzdolgokhoz alig értő, ilyenekben nem szemfüles, efélében mondhatnám ügyefogyott emberekről van most szó, akiknél hiányzik a hitelszerzéshez szükséges intelligencia. Mi sem természetesebb, minthogy még ma is nagyrészők szerencsétlenül operál s a maga könnyen érthető tájékozatlanságának s mások fölényes agyafúrtságának áldozata lesz. Pedig egy kis útbaigazítással milyen szépen kiheverhette volna a baját!

Ez kérem nem a magas fináncztudo-

mány, amit én itt leírok s érzem, hogy nem állok vele akadémiai színvonalon, de aki közvetetten látója, miként fordul pusztulóra sok becsületes ember csekély gazdasága, mert nem akadt idejében megérdemelt segítségre, az már csak így elaprózza a nagy, a méltóságteljes szempontokat.

A vidéki pénzüzetek szervezetüknél, sokoldalú műveleteik s mégis korlátolt teljesítési képességüknél fogva s mert éppen azok, amelyek olcsóbb hitelt nyújtanak, rendszerint az ilyen kisebb existenciák körülményeit, egyéni megbízhatóságát, munkabíró, szerző képességét nem ismerik s így nem is méltányolhatják — a kisbirtokosokat és földműveseket nem láthatják el kellőképpen hitellel. Ez nem azt jelenti, hogy egyáltalán nincs olyan pénzüzetünk, mely a kívánalmaknak ebben az irányban is megfelelne, van de igen elenyésző számban. Akárhány maga is érzi, hogy e hitelfajtaát erősebben kultiválván, csak nagy erőfeszítéssel mozoghat és éppenséggel nem bánná, ha a hitelrestrictióknál nagyobb kíméletre szorult gazdaközönség kevésbé tisztelné meg a bizalmával.

Úgy az ők, mint a gazdálkodók érdekében állna, ha az utóbbiak hitelének ellátását külön s kizárólagosan kisbirtokosok és földművesek részére teremtett szervezetekre lehetne bízni. Ezt az elvet kell megvalósítanunk, hogy megtaláljuk a helyes alapot, amelyen a kisbirtokosok hitelorganizációja fölépülhet.

Mindennapos tapasztalat bizonyítja, hogy az alsóbb gazdasági rétegek hitelet legjobban a szövetkezetek szolgálhatják. De nem a forma a döntő szempont: a sikert csupán az döntheti el, hogy a művelt középosztály akarja-e magára vállalni önzetlenül, ember-szerető indulatból ezeknek a szövetkezeteknek az irányítását, propagálását s erőteljes támogatását. Jól tudjuk, hogy a magyar úriosztály éppenséggel nem idegenkedik a részvénytársaságoktól és készséggel vállal el különböző állásokat és érvényesíti érdekükben befolyását, intellektuálitását és anyagi erejét. Ha ennek a készségnek egy részét a paraszt-szövetkezeteknek fogja szentelni és magára vállalja ezeknél a vezetői, a mozgató szerepet, foglalkozni fog a néppel, felvilágosítja azt a szövetkezetek lényege, a

kooperáció hatalmas segítségével felől és személyes részvételének példájával eloszlatja azt az idegenkedést, mely az egyszerű nép-nél a szövetkezetekben vállalandó kölcsönösség ellen irányul, akkor idővel a nagyobb anyagi eszközök sem fognak hiányozni. Mert konszolidált, tisztességesen és szakértelemmel vezetett szövetkezetek ott is támogatásra fognak találni, ahol ma szükkeblű fel-fogás és bizonyos bizalmatlanság bereteszeli előttük az ajtót.

A franciaországi syndicate agricoles-ok káprázatos eredményeket értek el és kiterjesztik a kooperációt a mezőgazdaságitermelés mindenfajta szükségletére és nagyszámban értékesítési szövetkezetek.

Nálunk első sorban a népet kell felvilágosítani, hogy ne mondjam hozzánevelni a szövetkezetekhez. Nagyon aprólékos, fáradtságos munka, amelyet nem egy-két ember, hanem a rátermettek nagy száma végezhet. Az igazi emberszeretet türelmessége és csalódástól el nem csüggedő energiája kell hozzá. De nem szabad a szakértelemnek sem hiányozni, még pedig annak a szaktudásnak, mely erős gyakorlati érzékkel elkerül

mindenféle bürokratikus akadálycsinálást, lomhaságot és bénító körülményességet. Ha mindez meglenne, akkor a földműves socializmus egy erős ellenfélre találna. Azokra a szövetkezetbeliekre, akik a népből a szövetkezetek érdekszférájába jutottak. Mert minden csillogó mondásnál, úri szóbeszédnél többet ér és zsandárszurornál csillapítóbb a tönftg leikébe beszűrődött ama tudat, hogy nem is egészen igaz az a vád, hogy szegény ember sorsával úrfele nem törődik.

Ha egyszer jó talajra találtak a mezőgazdasági szövetkezetek, mindenütt gyorsan virágzáshoz jutnak. Írországban tíz év előtt egy kis 50 tagú szövetkezet volt a magja a mai szervezetnek, mely 243 szövetkezetből áll 27,324 taggal, közöttük sok zsellér, földműves s mindenféle mezei munkás.

A szövetkezeti ügynek nálunk ma már vannak törvényes kedvezményei, vannak intézüciói; van néhány nagynevű és igazán komoly előharczosa, van sok, sajnos, jobbadán platonikus híve — még pénz is akadna hozzá, de ami legfőbb, abból kevés van: embereink nincsenek, akik a gyakorlati életben edzett képességekkel, meleg szívvel s

elszántan keresztülgázolva sokféle partikuláris érdeken, magukra vállalnák az apró részletek munkáját, az olyan dolgot, melylyel nem lehet sem feszíteni, sem tündökölni, sem előnyhöz jutni.

Azt tartom, az ilyen munka leginkább méltó hozzánk. Szinte belekíváncozik a mi programmunkba. Minden közdologhoz, mely a névnek tetszetős zománczot, pozíciónak lendítő kereket adhat, akad fölös számban érdeemes és kevésbé tiszta szándékú vállalkozó, vegyesen; de ahol úgyszólván névtelenül és zajtalanul s nem pillanatnyi sikerek szemfényvesztésére kell dolgozni ott nekünk helyünk van, kötelességünk van, ott van a mi eszmét ékesítő személytelen di-csőségünk.

X.

A munkás gyermeke.

Dr. K. L.

S z e g e d

Des Menschen Thaten und Gedanken, wisst,
Sind nicht wie Meeres blind bewegte Wellen.
Die innere Welt, seu Mikrokosmus, ist
Der tiefe Schacht, aus dem Sie ewig quellen.
Sie sind uthweudig, wie des Baumes Fructit,
Sie kann der Zweifel gaukelnd nicht verwandeln.
Hab ich des Menschen Kern erst untersucht,
So weise ich auch sein Wollen und sein Handeln.

Schiller.

Igen érdeemes főmester!

Szeretett testvérek!

Az az álláspont, amelyet a socialismussal szemben elfoglalunk, gyakorlati következményeiben oly nagy horderejű, hogy alig fogunk társadalmi kérdést találni, amely fontosságra nézve elébe volna helyezhető. Elodázhatlan feladatát kell tehát hogy képezze a társadalomnak, hogy e kérdés végre biztos, minden kétséget kizáró megoldáshoz jusson. És azért nékem az a meggyőződés, hogy e kérdés megvilágítása körül senkinek sem állhat jogában és legkevésbé a szabadkőművesnek, az igazság legpará-

nyibb részét is elhallgatni, törtéjük az bármilyen okokból és még az esetben sem, ha intézményeinknek oly hibáira kellene mutatnunk, amelyekből czivilizált államnak minden körülmények között és első sorban mentnek kell lennie. A szabadkőmivesség elévülhetlen érdemeket szerez, mikor a socialismus okainak felderítése és így kezdésének megoldása érdekében munkásságával előljár.

Kétségtelen dolog, hogy a socialismus és a társadalmi fejlődés között épúgy megvan az oki összefüggés, mint a világ minden eseményei között és habozás nélkül kell elismernünk azon állítás jogosultságát, hogy socialismus volt, amióta a világ fenáll és lesz, amíg emberek élnek a földön. Nem a fin de siècle találmánya ez, csak a neve az és a Dózsa-fele parasztlázadásnak és a világtörténelem lapjaira rótt sok más eseménynek, hiszem, ma socialismus volna a neve. A létért való küzdelemnek egyik szembeötlőbb tünete ez, a gyengébbek védelmi harcza az erősek ellen. És mert az természetes folyamánya a társadalmi fejlődés processusanak, melyet megszüntetni nem

lehet s ha lehetne, nem szabad. És azért a socialismus kérdésének megoldásánál különösen egy feladat látszik kidomborodni és ez az, hogy odahassunk, hogy ennek a processusnak a megnyilatkozásai ne durvaságban, eruptiói ne rombolásban nyilvánuljanak.

A socialismus okait kutatva, megvilágították azt már minden oldalról. Hallottunk beszélni az úrberről, amely rosszul lett rendezve, a latifundiumokról és a holt kézről, a telepítések elhanyagolásáról, közlegelők felosztásáról stb. stb. Szóval meg lett vizsgálva a beteg fának minden része, nézzük meg a gyökeret is, amelyből kinőtt, „Szántunk mélyebbre”! Vessünk csak egy pillantást a munkás gyermekére. És itt arra a szomorú tapasztalatra fogunk jutni, hogy testi és lelki fejlődésének előmozdítása körül a mulasztások száma nem csekély. Nem hiszem, hogy túlzásba esnék azzal az állítással, hogy a falvak és tanyák népénél a közegészségről és a nevelésről való fogalmak korántsem fejlődtek addig az érettségi fokig, amelynél a testi és szellemi nevelés szükségét nem belátni, hanem csak meg-

érteni is lehessen. De hiszen arra nem is tanítja senki. Az ő gyermeke úgy nő fel, hogy egész testi és lelki habitusát abból a körből kapja mint természeti adományt, amelyben megszületett. Úgy hasonlít szüleihez, mint egyik tojás a másikhoz, örökségbe veszi azok temperamentumát, vágyait morális és intellektuális erejét, mint minden testf tulajdonát. Belenevelkedik azok erkölcsibe és szokásaiba és erkölcsi nevelést ugyanabból a forrásból meríti, amelyből ők ittak, abból a forrásból, amely körül a legsötétebb előítéletek és babona, mint elpusztíthatlan tarack vertek gyökeret.

Testi fejlődéséről az gondoskodik, aki felruhazza a mezők liliomait. A csecsemő a vízbemártott zsemlyéből készült czuczlival a szájában cseperedik fel — már annyira, amennyire, hisz a gyermekhalandóság statisztikája rémes képet tár elénk — addig a korig, amíg a banyakemencze padkáján guggolva magára lesz hagyható. Erről a magas nézpontról szívja azután magába mind azt a sok ferdeséget, durvaságot, amelyeken egész lelki világa felépül. Az a padkán guggoló gyermek hamarabb tanulja

meg a káromkodást, mint az imádságot és hamarabb tanulja meg a trágár nótát, mint a zsoltár egyetlen versszakát. Ostoba előítéletek és babona megmértelyezik lelkét, még mielőtt a tudásnak csak egyetlen paránya is belevilágíthatott volna. Erkölcsi fogalmai abból a talajból nőnek ki, amelyet az egy szobába szorult családtagok egymáshoz való viszonya, legtöbbször durvasága és nem ritkán szemérmatlensége megfertőzött. Mikor azután 10—12 életévét elérte, elvonják a legelőtől, amelyen a jószágot őrizte és elküldik az iskolába, ahová a törvény belekényszeríti. Az iskolába, ahol észbeli tehetségéhez képest az ott szokásos formában szedi magába a tudományt és a templomba, ahol belső énjére mélyre ható benyomások kerítik hatalmukba. Aki a tanyai iskolákat ismeri, láthatja, hogy miben áll azokban a tanítás és a nevelés. Kétségtelen, hogy ott — tisztelet a kivételeknek — bele verik a gyermekekbe az olvasás és betűvetés elemeit, legtöbbször nehéz felfogásuk ellen nem az értelem és a hivatáshoz való szeretet fegyverével küzdve. Mikor aztán iskoláit elvégezte, le tudja írni

ökölnyi betűkkel a nevét, el tud énekelni egy pár hazafias dalt, elhadarni egy pár versikét és talán folyékonyán olvasni. Erkölcsi nevelés azonban, a szó igaz értelmében alig van. Az erkölcsi érzék felköltese, izmosítása, hogy ellentállani tudjon a durva szenvedélyeknek, a romboló indulatoknak, ott alig ismert fogalmak. A munkafiziz való szeretetre magáért a munkáért, a kenyérért való becsületos küzdelemre nem tanítja meg senki, senki a parasztnak gyermekét, amelyből nem lesz más, mint paraszt, ugyanazzal a gondolkodással, ugyanazzal a temperamentummal, vágyakkal és intellektuális erővel, mint az apja. Úgy nő fel a legtöbbje, hogy amint átélte gyermekkorát, úgy folyik le legénykora, amíg elviszik katonának, ha ugyan beválik és hogy évről-évre mennyivel kevesebb válik be satnya fejlettsége miatt, az mindennapi panaszt képez, — vagy megházasodik.

Az így felnőtt parasztfiú igaz, hogy érintetlenül megtartja individualitását, változatlanul, veleszületett, átöröklött karakterét és lehet neki az a megnyugtató öntudata, hogy amivé lett, azzá nem külső befolyás tette.

Öntudat? Abban az értelemben, amelyben mindenki feltétlenül ura az ő gondolkodásának, az ő cselekedeteinek? Öntudat, abban az értelemben, amelyben mérlegelés, kétség és elhatározás szabnak irányt cselekvéseinek? De hiszen akarat, gondolkodás és érzés, tehát ész, elme és karakter nélkül képtelen fogalom, hacsak nem az ösztön ellenőrizhetlen erejének kifejezése. Pszichológiai törvény, hogy az emberben minden érzet, legyen az erkölcsös vagy erkölcstelen, kielégítésre vár, és pedig abban a mértékben, amelyben azt külső motívumok követelővé teszik. Boszúvágy, harag, élvágy, irigység, hiúság stb. minél jobban fejlődtek, annál hatalmasabban törekednek kielégítés után. Ellenállhatlan erővel törnek elő mindenkor, ha hiányzik benne az a fék, amely azokat paralysálni képes, a reánevelt morális ellentállás, a karakter, az intellektuális kiképzés, hogy helyesen fel fogni legyen képes, helyesen visszahatni tudjon belső és külső világának minden ingereire, az ethikai érzék felköltése, hogy a jó, igaz és szép után törekedni tudjon.

Ilyen irányú nevelésben kellene része-

sülni a paraszti gyermekének is. A törvényhozásnak oda kellene hatnia, hogy a fizikai és ethikai nevelésnek áldásában a paraszti gyermeke is részesüljön, hiszen ez áldás első sorban a közre bírni legjótékonyabb visszahatással. Fodor tanár „A közegészségügy Angliában” című munkájában újszólván dicsekedve mondja el, hogy olyan egészségügyi szolgálat, mint Magyarországon, talán egy államban sincs. Nincs az országnak községe, amely mióta az egészségügy rendezéséről szóló 1876. XIV. törvénycikk életbe lépett, az általánosan rendszeresített körorvosi intézmény folytán orvos nélkül állana. És Európa többi államai irigyen nézik ezt a legmodernebb és ideálisnak mondható berendezkedést. Csak az a szerencse, hogy ők azt messziről látják. Mert hogyan áll nálunk ez az egészségügyi berendezkedés? 20—30 község képez egy egészségügyi kört, melynek legnagyobb községében lakik a kör egyetlen orvosa, aki 300—500 frt évi fizetésért látja el az orvosi szolgálatot. Egyszer havonként tartozik bejárni községeit, amely köteletségének híven eleget is tesz nyáron. Késő ősszel, télen,

kora tavasszal az utaknak mindenki előtt eléggé ismert járhatlansága miatt ez fizikai lehetetlenség. Azután meg rendel saját lakásán 20 krért, tesz nappali látogatásokat 40 és éjeliiket 80 kr. honoráriumért és tekintet nélkül arra, hogy körének bármely, akár legtávolabb, sokszor 3—4 órányira fekvő községébe hívják is. A nép pedig, amely minden bajával s minden nyavalyájával kuruzslóihoz fordul, akiknek ráimádkozásához és ráolvasásához vak bizalommal viselkednek, a körorvosi intézményt reá erőszakolt valaminek tartja, olyan intézménynek, amely különben is minden mértéken fölül terhes adóját csak szaporítja. Közvetlen tapasztalásból tudom, hogy gyűlölik ezt az intézményt, amelyről csak annyit tudnak, hogy az orvos fizetését fejenként behajtják rajtuk és hogy évenként 8—10 krt kell fizetnie azért, amit soha igénybe nem vesz s ha igen, 40 krt kell érte fizetnie. Ezt az intézményt a néppel megkedveltni, egészsége fölött örködni, annak a körorvosnak volna azután feladata, akinek fizetése és életviszonyai csak arra tanítják meg, hogy amit Galenus ad, nem „opes”, hanem — igazi

nyomorúság. Idejekorán igyekszik elmene-
külni, be a városba, amelyben boldogulást
remél. A közegészségi körre pedig kiírják
a pályázatot — minden évben kétszer. Az
alatt pedig a paraszt gyermek tovább gug-
gol a banyakemencze padkáján, nyakig
fejébe nyomott báránybőr sipkával, amely
sohasem hámlik le róla, tovább szívja
májába a hermetice elzárt szobának pipa-
füsttel, avas zsír, ázott bunda illatával
és vert agyagfalainak kigőzölgésével telített
levegőjét, melyben betegségek, járványok
minden akadály nélkül tenyésznek és ked-
vők szerint szedik közülök áldozataikat. Test-
edző mozgásról, valamifele tornázásról, a
testi ügyességnek fejlesztéséről szó sincs,
sem otthon, sem az iskolában.

A fizikai nevelésnél még sokkalta silá-
nyabb az ethikai nevelés. Pedig az állam
egyik iskolát állítja fel a másik után, sza-
porítja folyton nemcsak a falusi, hanem a
tanyai iskolákat is. Csakhogy ez az intéz-
kedése is nagyon hasonlít a közegészség-
ügyi berendezkedés keresztülviteléhez. Mert
a nép ettől is mint minden intézménytől,
amely az ő conservatív felfogásával ellen-

kezik, idegenkedik és ahogy be kellett hozni a kényszeroltást, be kellett hozni a kényszeriskoláztatást is. Hogy a néptanítók anyagi helyzete milyen, arról talán felesleges beszélni, feljajdulásuk állandó rovata már a napilapoknak.

Annak a nyomorúsággal küzdő tanítónak kell megkedveltetnie a néppel a gyermekek iskolábajárását, annak a nyomorúsággal küzdő tanítónak a feladata a parasztyermekek ethikai nevelése. De hat miből merítse ő azt a türelmet, azt a megingathatlan ügyszeretetet, buzgóságot, ami ehhez megkívántatik? Honnan vegye ő azt a fizikai időt, hogy minden gyermek individualitását, hajlamait tanulmányozza, megfigyelje, hogy — felteve, hogy megvan hozzá a kellő értelme is — kiirtani tudja mint gondos kertész a gyomot, mindazon rossz hajlamokat, amelyek a gyermekkel nagyranöve, teljesen elfojtják veleszületett hajlamainak szebb virágait. Éhes gyomor mellett, a létfenntartás küzdelmének legnehezebb módja mellett nincs ideahsmus, amely lelki gyönyört szerezzen a tanítónak, ha ilyen munkát elvégezhetett. Bizony, lerobotolja ő az ő

tanítási idejét es ha elkészült vele, azzal a sóhajással hajthatja le fejét: quem dii odere . . . Hát meg azután a tanítóknak azon nem megvetendő száma, akik többet foglalkoznak a „humores”-szel, mint a tanítással! Meg csak azoknál kapja a gyermek az igazi ethikai nevelést.

Az iskola küszöbéről a legénynyé cseperedett fiú egyenesen rálép a korcsma küszöbére, hogy itt aztán teljes befejezést nyerjen nevelése. És amit ebben az iskolában tanítanak, azt azután megtanulja alaposan, az itt elsajátított mesterségeket tökélyre viszi.

Így felkészülve megy azután az életnek, amelyből csak azt tanulja meg, hogy ő szegény és mások gazdagok, hogy ő dolgozik és az urak henyélnek, másoknak elvezetek jutnak, neki pedig csak nélkülözés az osztályrésze, így, minden ethikai támasz nélkül mérlegeli ő, hát igazság-e, hogy ez így van? Hol vegye ő azután a morális ellentállást, amely erősebb legyen természetes hajlamainál, amely megfékezni tudja benne a dacznak, a haragnak, a rombolási váagnak kitörést kereső érzetet, hogy azok

keresztül ne törjenek minden gátat, melyet törekvései elé emelnek.

Nem a parasztot teszem én ezért felelőssé és nem csendőrpuskákkal lehet itt gyógyítani. „Mélyebbre, sokkal mélyebbre kell itt szántani!”

XI.

Földműves socialismus.

T. M. dr.

S z e g e d.

Igen érdemes főmester!

Szeretett testvérek!

Csak az imént ünnepeltük meg ezeréves fordulóját annak, hogy ezt a tejjel-mézszel bővelkedő, erdővel borított, bérezek által övezett szép hazát Isten segítségével és harcedzett vitéz őseink rettegett karjának hatalmával az akkori Európa bámulatára elfoglalta nemzetünk.

És épen millenniumi ünnepünk egyúttal legfényesebb bizonyága annak is, hogy az ősök vérével szerzett édes haza jogos birtokunk, mert a hódoló nemzetnek Örökké emlékezetes fölvonulása koronás királya elé oly jelensége a hazaszeretnek, mely csak egy évezred folytonos tűzpróbáján megtisztulva, válhatott annyira csillogóvá, hogy fényével a mai Európa leghatalmasabb népeit is káprázatba ejtette.

S ha Mártonffy testverünk aggódva szerető lelkével mégis fölteszi a kérdést:

„Vajjon ez-e az a nép, melyet Vörösmarty látnoki szemeivel különbnek tart vala a föld minden nemzeténél? Ez-e az a nép, mely becsületességével, munkaszeretetével, józan-ságával, romlatlan kedélyével, idillikus családi életével, törvénytiszteletével, józan gondolkozásmódjával, tanulékony-ságával, s mindenek fölött rajongó hazaszeretetével kimagasló példaként él ezer év óta a Tisza-Duna közti térségen?! Ez-e az a nép, melyért költők lelkesedtek és melynek boldogítására legjobbjaink törekedtek!?” Én szeretett testvérek teljes megnyugvással adom meg a feleletet, hogy igenis a jó magyar nép ma is kiválik fölsorolt jeles tulajdonságaival a hazánkban lakó nemzetiségek között épügy, mint világrészünk csaknem valamennyi népével szemben is.

Csakhogy valamint ezeréves európai élete alatt folytonosan harcban állott majd szomszédaival, majd Rómával, majd tatárral és törökkel, úgy most is hatalmas ellenséggel küzd: és ez a világmegváltó szociáldemokratia, mely tannak gonosz lelkű, kozmopolita apostolai csoportosan lepik el a magyar alföld városait és barátságos falvait.

Ezek azok a fekélyek, melyek megmételtyezik, megrontják, a mi jó magyar népünk becsületes lelkét; elkeseredett féktelen ellenségévé teszik a fönnálló társadalmi és állami rendnek; meggyűlöltetik népünkkel előljáróit, sorsának intézőit, úgy a kormányzat legmagasabb polczán lévőket, mint az utolsó kis falu jóra való bíróját, a ki pedig véreikből való vér a szó legszorosabb értelmében. Megrontják munkakedvét, törekvő szorgalmát, kiadva a jelszót: ne álljatok munkába, ne dolgozzatok a hatalmasoknak addig, míg meg nem osztják veletek a jogtalanul bitorolt földet, míg nem viszik be képviselőiteket a törvényhozás házába épügy, mint szülővárostok, vagy falutok képviselőtestületébe.

Hát kérdem kedves testvérek, van-e alapja az ilyen követeléseknek hazánkban 48 óta, amikor rendi alkotmányunk a nemesség hazafias elhatározása folytán megszűnt és helyébe lépett a népképviselőlet, a törvény előtti egyenlőség, a tulajdon szabadsága és szentsége? Vagy talán Károlyi István, kinek ősei karjukkal segítették Árpádot ez ország meghódításában és aki ma is kerü-

lete megbízásából foglal helyet törvényhozóink között, nem egyképen kötelező törvényt alkot-e saját családjára épügy, mint háztartásának utolsó alkalmazottjára? De ne értsenek felre a szeretett testvérek; mindezekkel csak azt akartam mondani, mennyire elítélendő, túlzott és fölösleges a beözönlő izgatók működése, mennyire corumpálhatja népünk romlatlan lelkét, becsületességét.

És itt ki kell jelentenem, hogy én az Alföldön jelentkező és futótűzként rohamosan terjedő socialismus egyedüli okát és forrását ebben a körülményben, a beözönlött hamis népapostolok áldatlan működésében keresem és találok. Ebben gyökerezik a Mártonífy testvérünk által hangoztatott szomorú tapasztalat, hogy az alföldi magyar nép nagy része előtt a haza fogalma ma már alig létezik, hogy a tévtanok kiölték lelkéből a hazaszeretet tüzét, melegét és ennek helyét hidegség és közöny váltotta fel, és hogy ma már a világmegváltó sociál-demokratiáról álmodik öreg és fiatal, férfi és nő egyaránt.

És bár sok szomorú igazság van Mártonffy

testver aggódó kifekadásában, mégis úgy hiszem, borultabbnak látja ő a szép magyar Alföld eget, mint amilyen az a valóságban. És bár nézetem szerint is teljes jogosultsága van az agrár-socialismusnak, mely mint munkáskérdés lép fel és nyerhet megoldást; szükséges azonban, hogy e kérdésnek már jelentkező' túlhajtásait és elfajulását kiirtsuk, vagy ha lehet, csirájában megakadályozzuk.

Első és fő feladatnak tartom a mi vidékünkön, hogy megingassuk népünk bizalmát a boldogító tanok hirdetőivel szemben, és visszatereljük oda, ahonnan elszakadt, saját előjáróihoz, papjához, tanítójához, különös gondot fordítván a gyermeknevelésre. Kétszeresen kell alkalmaznunk a térítő munkát a városokban, mert itt működvén a hamis tanok hirdetői, itt jelentkezik a baj legintenzívebben. Tanyai népünk még úgyszólván érintetlen, közöttük még nem hallottam, hogy valaki iratkozni ment volna földosztásra.

Mint az elégületlenség egyik okát hangsúlyozza Mártonffy testvérünk a munkaadó és munkás közötti viszony átalakulá-

sát, a belterjes gazdálkodási rendszernek alkalmazása, a gazdasági gépekhez való áttérés következtében. Elismerem, hogy e körülmény nem alkalmas arra, hogy a gazda és munkás közötti viszony jótékony bensőségét fokozza, de nemzetgazdasági szempontból mérlegelve, a régen óhajtott haladás természetes és elkerülhetlen következménye, mely előbb bekövetkezett nálunk is az ipar és gyártás terén, a nyugoti államok fejlettebb gazdasági életében pedig fokozottabb mértékben érezhető. A gépek alkalmazása folytán tagadhatlanul kevesebb munkás-kézre van szükség, mint lenne akkor, ha a most megművelt földterületet kizárólag emberi erő munkálná meg; de viszont az is kétségtelen, hogy a mai gazdálkodás minden intenzív jellegének daczára is sokkalta több munkást foglalkoztat, mint annak előtte, mikor a termelés korántsem volt ilyen kiterjedt, hanem minden alföldi gazda csupán annyi földet művelt, melyet családjával, háznépével megmunkálhatott és a családnak egy évre szükséges élelmen kívül a vető magot neki biztosította. Földjének többi részét pedig állattenyésztésre szánta, ami

ci legeltetési rendszer mellett vajmi kevés embernek adott foglalkozást.

Tény az, hogy a gazda takarékoskodik a munkaerővel, de vajjon rossz néven vehetjük-e neki; vagy ugyan ki az, aki a mai közteherviselés mellett nem lenne utalva takarékoságra? És közvetlen tapasztalásból, a helyi viszonyok ismerete alapján állíthatom, hogy az úgynevezett harmados kukoriczaföldekhez még nagyon könnyen juthat a szegedi ember, mert 14,000 kat. hold területen, még igen kevés helyen kaszálhatnak géppel, úgy, hogy én még egyetlen példányt sem láttam a mai napig. Természetesen másként van ez a latifundiumoknál.

Nem érthetek egyet a szerzővel akkor, amikor azt mondja, hogy a mezőgazdasági munkások keresetmódjai megfogytak és megnehezültek, ennek folytán jogosultnak ismeri el a munkásosztály szemrehányását: mi dolgozni akarunk, tudunk is, de adjatok munkát, mert megfojt a nihil!

Állításom támogatására csak néhány esetet említek fel.

Az elmúlt február hónapban a szegedi munkások egy kérvényt nyújtottak be a

tanácshoz, melyben elpanaszoltak, hogy a város munkálatainál különösen a kerti- és feltöltési munkáknál nem szegedieket, hanem a szomszéd község lakosait alkalmazzák. Kérik tehát a tanácsot, hogy ezentúl első sorban helybeli munkaerőt vegyen igénybe. Arról természetesen hallgattak, hogy az illető falusiak olcsóbbért végzik a munkát s hogy a szegedi ember, ha kiszabta munkájának árát, azon alul nem nyúl az ásóhoz, inkább hetekig tétlenül jár-kel.

A másik csoport megjelen egyik ügyvédnél és kérte, hogy adjon munkát. S mikor az illető kijelentette, hogy mindannyiukat ugyan nem tudja alkalmazni, de van néhány öl fája, vágja föl, akinek kedve van hozzá illő díjazás mellett. A munkára egy sem vállalkozott, hanem kivonultak a bérház előtti gyűléshelyükre és tovább hallgatták a felolvasójuk magasztos tanait.

De még inkább megvilágítja a helyzetet azon körülmény, hogy Mezöhegyesen tavasztól késő őszig a felvidéki tótok egész serege családostól dolgozik az állam gazdaságában jóval alacsonyabb munkabér mellett, mint amilyent kapna az alföldi munkás

és mégis 100—120 firt megtakarított pénzcskével térnek vissza hegyeik közé az őszi beálltával. Kérem, kedves testvérek, hogyan panaszkodhatik munkahiány miatt az alföldi munkás ily körülmények között?

S ha panaszkodik, az annál különösebb, mert a munkaadó meg az ellenkezőt panaszolja.

Tovább fűzve gondolatait, azt a szomorú tapasztalatát nyilvánítja a szerző, hogy „napról-napra kiáltóbbá lesz nálunk a magyar parasztsztyálynak az urak iránti ellen-szenve, gyűlölete. Sajnos, az állítás leg-kevésbé sem túlzott. Mikor azonban a szomorú valóság okát kutatom, úgy találom, hogy az ellenszenv — a gyűlöletnek csak egyik része gyökerezik közigazgatásunknak ma is kétségtelen gyarlóságában, fogyatékosságában; és sokkalta nagyobb része van a gyűlölet szításában a lelketlen apostolok kitartó aknamunkájának, akik nem szűnnek meg folytonosan élesztetni a parasz-
zat; szóval és a ponyvairodalom egész appa-rátusával elhiteik a szegénym munkással, hogy az urak az ő ellenségeik) az urak nem dolgoznak semmit, csak a nép verejtékes

munkája után gond nélkül tobzódna és csak arra való, hogy a paraszt embert úri kényelmük megteremtéséhez felhasználják. Az ily tan természetesen könnyen talál hívókra, mert hiszen a nép barátai és jóakarói hangoztatják, terjesztik és mert egyáltalán a rosszat mindig könnyebb elhiteni a néppel, mint a jót.

Tudós szerzőnk utal a többek között azon rendkívül megsokasodott közterhekre is, melyek a munkásosztály vállára nehezednek. Nagy nyomatókat azonban nem tulajdonít a felsorolt s részben méltatlan, részben szükségszerű megterhelésnek, miután a lakosság egyéb osztályaira is nehezednek azok.

Határozott tévedésben van a szerző, mikor azt hiszi, hogy a mezei munkások bére csökkenő irányzatot mutat; éppen ellenkezőleg, a mi egész vidékünkön, de az Alföldön mindenütt, sőt mondhatni országszerte emelkedett a mezei munkások bére, dacára a gépek óriási versenyének. Pl. vegyük csak azt a körülményt, hogy már több mint két évtized óta ugyanazon bért kapja az alföldi munkás, holott a gabona és egyéb

életmi szerek ára a felére szállott alá ugyan-ezen idő alatt. Tehát felenyi összegért szerzi be ugyanazon szükségletét.

Aggasztó jelenség szerinte a parasztbirtokok elaprózódása és ezzel szemben a nagybirtokok számának arány talán növekvése. E tételt ily módon szembe felállítva alig lehet elfogadnunk, mert míg egyrésről természetes, hogy a népesség szaporodtával minden új generatio kezében elaprózódik a kisbirtok, ezzel szemben a nagybirtokok száma szaporodhatik ugyan, de a kisbirtokhoz hasonlóan csakis osztás, eldarabolás által, ami csak látszólagos, számszerű szaporulat, de nem terület szerinti, valóságos gyarapodás; szóval a nagybirtokok is elaprózódás által szaporodnak.

S mikor azt hiszi, hogy lemenő, retrograd osztálymozgalom előtt állunk, figyelmen kívül hagyja azokat a munkásokat, akik kisbirtokosokká és azokat a kisgazdákat, akik közép nagybirtokosokká lettek. Pedig a kérdés helyes elbírálása érdekében ezen oldalt sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

Még csak két dolgot akarok felemlíteni, melyeket a szerző a baj orvoslásának kivá-

lóan alkalmas módjaként jelez! Az egyik a létminimum adómentessége, a másik a progressív adórendszer alkalmazása. A magam részéről szeretett testvérek, úgy az egyiket, mint a másikat kivihetetlennek, céltalannak és igaztalanoknak tekintem. Mert tegyük fel, hogy kimondana törvényhozásunk a létminimum adómentesítését, de hol van az a mérték, hol van a határ, melylyel igazságosan megállapíthatnák a jövedelem mekkoróságát, mely a létminimumot képezné. És ha igen, nem volna igazságtalan, ha ily módon a szegénységet jutalomban részesítené az állam, biztatva a munkásembert, hogy ne is iparkodjék több jövedelemre szert tenni, mert abból már kénytelen lesz egy részt adó címén átengedni az állam részére. A progressív adóban pedig határozott rosszalását, büntetését látom a vagyonosodásnak, ami a szerzést, a szorgalmat, az anyagi függetlenségre való törekvést bénítaná meg, de mit sem könnyítene a munkások helyzetén.

Ezek után szeretett testvérek röviden összevonva az eredményeketj én a munkások részéről felhangzó panaszokat akként remé-

lern legsikeresebben elnémítani, ha népoktatásunk felvirágoztatása, valláserkölcsi iránya, a gyermeknevelés és a felnőttek oktatása által meggyőzzük népünket arról, hogy látszólagos barátai, az egyedül üdvözítő tan hirdetői hamis próféták, kiknek egyedüli célja a nép vállain a magasba emelkedni.

Buzdítsuk a népet józan életmódra, hogy iparkodják munkájának becsét, értékét emelni, azt keresetté tenni. És hiszem, hogy a magyarok Istene megsegíti magyarjait.

XII.

Földműves socialismus.

N. Gy.

S z e g e d

Igen érdemes főmester!

Kedves testvérek !

„Földműves socialismus” cím alatt egy füzetke jelent meg, melyhez következő megjegyzéseim és észrevételeim vannak :

A nagy ügybuzgósággal és tárgyszere-tettel írt füzetben helyesen van állítva, hogy: *„Tény az, hogy az agrársocialismus az Alföldön leginkább azokban a községekben terjedt el, amelyeknek lakossága mondhatni kizárólag jobbágyság volt.”*

S ehhez az állításhoz hozzá lehet tenni azt is bizonyára, hogy: *a felvidéken és szé-kelyföldön észlelt kivándorlás is, mint a föld népének olyan mozgalma, mely a létért itthon való küzdelem sikerének még csak a remény-ségét is feladta, s mint ilyen tehát szintén egy bizonyos faja az agrársocialismusnak, — hasonlóképen azon községekben terjedt el és észlelhető leginkább, melyekben az eddig fenn-*

állott birtokviszonyok a gazdasági rendszer folytan közösen használt közhelyek, — nevezetesen pedig a legelők és erdők felosztattak s az ugarföldek közös legeltetése is megszűnt az újabban életbeléptetett birtokrendezési és tagosítási törvények végrehajtása folytán.

Az ebből származott bajok oka pedig — az említett kis füzet szerint — leginkább csak az 50-es és 60-as évek német és cseh beamterinek és hites fiskálisainak nagy részben tudatlan mivoltában és egy jókora részben megbízhatlanságában lenne keresendő és megtalálendő.

Szerintünk azonban e mellett még a *do-log természetéből folyó más körülmények is lehettek az okai ennek*, — amit szintén érdemes és szükséges behatóbban megvizsgálni és fontolóra venni, ha t. i. alaposan akarjuk ismerni a kérdést és a baj orvoslásmódjáról is gondoskodni akarunk valahogy.

Tény ugyanis az is, hogy addig, míg közösen és — úgy szólva — minden ellenőrzés és nyilvántartás nélkül használtattak ama bizonyos földi javak, az volt a szokás és eljárás évszázadokon át csaknem mindenütt, hogy: akinek a közhelyeken ki-

vül is volt szántóföldje vagy más jövedelmet hajtó ipara s foglalkozása, — feléje se igen nézett a közhelyek használatának, míg ellenben a vagyontalan és időnként betelepült néposztály, mely többnyire a hajdani jobbágyokból s időnként tönkrement birtokosokból, iparosokból és kereskedőkből keletkezett, — potom áron, sőt néhol ingyen, úgyszólván minden ellenőrzés és nyilvántartás nélkül használta a közhelyeket. Fát vágott a közös erdőkből és azzal kereskedett, külterjes állattenyésztést űzött s abból és a földbirtokosoknak, iparosoknak s kereskedőknek teljesített mezei- és más kézi- és fuvar-napszámból tartotta fenn magát és családját az ő akkori kevés tudásához és igényeihez képest aránylag mégis elég jól és könnyen — nem fizetvén adót sem, úgyszólván semmiért.

És erre lett aztán állapítva évszázadokon át egy egész néposztálynak minden földi reménye, megélhetése s ezen az alapon épült fel az teljesen.

A birtokrendezés és tagosítás azonban úgyszólván mindenütt azon törvényes alapelv szerint vitetett keresztül, hogy a köz-

helyek és a szántóföldeken s réteken gyakorolt ugarlegeltetési haszonvételek *a tényleg létezett szántóföldei és belsőségek arányában osztattak fel az ezekhez jogot tartó felek között*, tekintet nélkül a legtöbbször arra, hogy az illető tényleg mennyit élvezett abból pl. fajzás és legeltetés s annak segélyével folytatott fa- és állatkereskedés útján.

S ennek folytán megtörténhetett és megtörténhetik esetleg ezután is sokhelyt, hogy az, *a ki netalán soha se használta a közhelyeket, mi cél arra talán rá sem volt szorulva, legtöbbet kapott a felosztott közhelyekből; míg ellenben azoknak, kik úgyszólván abból éltek s gyarapodtak s abból tartották fel magukat és családjukat, talán éppen semmi vagy csak igen kevés jutott ahhoz képest, amit tényleg élveztek azelőtt ok maguk s elődjeik is.*

S ehez járult aztán még az is, hogy idők folytan a mezőgazdaság, állattenyésztés és az erdészet is a szaktudomány és gépek terjedése folytán olyan foglalkozássá és életmóddá kezdett átváltozni, *amelyet egészen kisbirtokkal, sőt épen a nélkül haszonnal üzni egyáltalában nem lehet.* Azok tehát,

akik a közösből keveset, vagy éppen semmit sem kaptak — ilyen helyzetbe jutottak, daczára annak, hogy úgyszólván egyetlen tanult mesterségük és életmódjuk csupán csak abból állt, hogy ezzel foglalkozzanak és ezzel tartásuk fel magukat s a hozzájuk tartozókat.

Elképzelhető tehát, hogy milyen a helyzete ezeknek; valamint az is, hogy mindez megtörténhetett s adandó alkalommal megtörténhetik ezután is a tudatlan beamterek s hamis hites fiskálisok nélkül is, mivel *a dolgok természetéből s az egyéb tekintetekben azonban sok jogost, igazságost s közgazdasági szempontból üdvöst és hasznost is tartalmazó birtokrendezési és tagosítási törvények szelleméből és betűjéből következik s folyt és foly önmagától.*

S miután ezen már a múltra nézve változtatni nem igen lehet, s jövőre sem lehet remény és kilátás arra, hogy az alapjában különben helyes és indokolt törvények lényegesen megváltoztassanak, módokról kellene gondoskodni arra nézve, hogy *legalább az adott viszonyokhoz képest orvosoltassék a baj s korlátoztassék annak továbbterjedése.*

Ilyennek képzelem részemről azt, hogy lehetőleg oda kellene hatni *minden törvényes úton és módon, hogy* jövőre a közhelyek felosztásánál és a tagosításoknál ne csak a tényleg bírt szántó föld és belsőség bírása legyen irányadó, hanem különös gond fordítassék arra is, hogy *a tényleg gyakorolt haszonélvezetek aránya is kellő figyelembe vételessék*, annál is inkább, mert ezt is megengedi sőt jendeli is a törvény. S az ilyen kisebb haszonvételek s általán véve mindazon kisebb jutalékok, *melyek a természetben külön kihasítva a dolog természetéből kifolyólag okszerű, helyes és haszonnal járó gazdaság folytatására egyáltalában nem alkalmasok, ne adassanak ki a természetben az illetőknek, hanem vagy váltassanak meg okvetlenül megfelelő pénzürtékkel, avagy hagyassanak együtt továbbra is olyan összefüggő nagyobb gazdasági testben, amelyek okszerű, helyes és haszonnal járó belterjes kezelése és használata lehetséges és várható; s az ilyen együtt maradt birtokokról a tulajdonjog és haszonélvezet arányát szabatosan feltüntető és biztosító részvények adassanak az illető feleknek s a mellett gondoskodás történjék az iránt is,*

hogy az ilyen közösen fenntartott részvénytársulati birtokok azután jövőre valóban szakszerűen, helyesen és jól kezeltessenek hatóságilag jóváhagyott és felügyelt gazdasági tervek és kezelési szabályok szerint.

Ez által ugyanis vagy legalább ipar és kereskedelemre is használható pénzhez jutna a kis részes föld népe is ahelyett, hogy haszonnal ügysem kezelhető, s a mellett mégis sok mindenféle teherrel járó külön földbirtokot kapna; vagy pedig *részese lehetne ő is mindazon előnyöknek, melyek a nagyobb, jól felszerelt, szakszerűen és haszonnal kezelhető nagybirtokkal egybe vannak forrva,* — a helyett, hogy külön kikapná kiki a saját illetményét — azzal minden haszon nélkül kínálódna, míg el nem kell azt is végképp adnia. S mindez aztán élénk, virágzó és belterjes mezőgazdaságot és azzal kapcsolatos ipart és kereskedést idézne elő mindeütt, hol a közhelyek felfognak osztatni s illetve oly természetű, könnyen forgatható s úgyszólván tehermentes értékpapírrá változtatná át a sok apró-cseprő földbirtokot, mint aminő akármely más értékpapír az életben, s ki-ki úgy adná és venné azt

minden további utánjárás, betábláztatás és illetékek nélkül, amint látná és sejténé, hogy a gazdaság előnyösen vagy hátrányosan folytattatik, esetleg az ő közreműködésével is.

Ahol pedig a már említett és mezőgazdasági szakszempontról *téves és káros felosztás már megtörtént, ott is azon kellene lenni, hogy ezen rendszer utólagosan alkalmaztassék és a már úgyszólván teljesen hasznavehetetlen sok apró parcella szakszerűen és jövedelmezően kezelhető és használható közép-birtokká tömöríttessék.*

Miért ne lehetne ugyanis pl. szükség esetén állami közbenjárás, vagy társadalmi úton létesítendő intézmény útján is sorba, rendbe venni az ilyen vidékeket és dülőről-dülőre összeírni és megállapítani, hogy kinek hol, mekkora ilyen felaprózott földbirtoka van; s mi annak az adott viszonyok között a megfelelő gazdasági értéke? S azokból aztán kellő csoportosítás mellett a szakszerű belterjes és haszonnal járó gazdaságnak fő kellékét és alapját képező lehető nagy, vagy legalább is közép birtokot képezni s arról mindenkinek megfelelő

részvényt állítva ki, közösen és szakszerűen kezelni és használni?

Eltelkintve ugyanis egyebektől, már oak azon körülmény, hogy ily módon és alapon a szakszerű beruházáshoz, felszereléshez és vezetéshez főleg kezdetben sokhelyt múlhatlanul szükséges nagyobb és olcsóbb pénzhitelre is szert lehetne tenni mindenütt, bizonyára oly előnyös és fontos dolgot képez, hogy már csak e miatt is érdemes lenne megfontolni és gyakorlatilag is alkalmazni azt. S hátha még arra gondolunk, hogy ezáltal egyfelől mindenütt élénk és fokozottabb munka keletkeznék itt is főleg akkor, ha a nagybirtokos egyházi, városi, községi és hitbizományi uradalmak is törvény által köteleztetnének az ő birtokaikat is akár önállóan, akár társulás útján szakszerűen beruházni és belterjesen kezelni, — mennyivel több munka és kereset kínálkozna a most vagyon és munka nélkül tengődő, zúgolódó, kivándorló föld népének is. S a földbirtokos is megszabadulna temérdek sok betáblázási, átíratási stb. illetékek, költségektől és utánjárásoktól, mert akkor az ő földbirtokát képviselő részvény-

papír is egészen olyan természetű és könnyen forgatható értékpapírrá változna át itt, mint akármely más részvénytársulati vagy üzleti vállalati értékpapír a börzén. Adhatná s vehetné azt szabadon és adó s illetékmentesen bármikor — hol leszállított áron, ha t. i. az időjárás vagy kezelés kevés jövedelemre nyújt kilátást az illető birtoknál, hol pedig felemelt és emelkedő árakon, ha t. i. jók a kilátások ezekben. Szóval ott lennének ez által ezek földbirtokosok is egyszerre, hol a sokat átkozott és vádolt börziánerek vannak az ő gyorsan és könnyen jövedelmező — de néha tönkremenő értékpapíraikkai vannak.

Mindehez azonban belátjuk azt is, hogy *egyebek mellett írni, olvasni és számolni jól tudó s ennek folyton okos és értelmes földnép is szükséges okvetlenül*, amely tudniillik fel tudja fogni, megtudja valósítani és ellenőrizni is tudja a ezt valósággal és részéről is!

Az pedig — fájdalom — épen ott van legkevesebb, ahol a fentiek szerint leginkább kellene! S nem is csoda, ha tekintetbe vesszük, hogy az Alföldön főleg a szétszórt tanyai élet, s a hegyvidéken a felekezetek

anyagi es szellemi szegénysége miatt a *a népnevelés* mai módja és rendszere miatt az másképen nem is lehet, mint ahogy van az jelenleg. Hosszú távolságokból nap-nap után a kis gyermekek összejárását, főleg a nálunk *mindenütt szokásos téli oskoláztatás mellett, nem lehet biztosítani*. S a mindennapi betevő falatért aggódó felekezeti lelkész és tanítótól pedig fenn a hegyek között kívánni sem lehet, hogy a most még buta s tehát kissé még engedelmes népet is megtanítsa írni, olvasni, számolni s egy kissé okosan és önállóan is gondolkozni, mert akkor ki dolgozik neki olcsón, sőt ingyen is; s ki után tudja legalább magát és esetleg családját is úgy ahogy mégis fenntartani?

Amott tehát *convictusokba kellene* összehordani az otthon úgyis lábatlankodó sok apró tanyai gyermeket az iskoláztatás végett, *amint teszik ezt pl. újabban bámulatos jó sikerrel és eredménnyel Szegeden az államvasutak és a gyertyámosi földművelők nevelő és tápintézetei*. Emitt pedig a lelkészek és tanítók jobb javadalmazását kell előmozdítani s *akkor aztán mulhatlanul megkövetelni a jobb népoktatást is, avagy államosítani*

a kivétel nélkül mindenütt, ahol arra szükség mutatkozik. S végül hol a szétszórt fekvés s téli zordon idő követeli, s hol esetleg convictusokat sem lehet fenntartani.

— ott legalább a téli iskoláztatás helyett,

— ami tudvalevőleg tényleg úgy sem vihető ki, — *nyári iskoláztatás hozassék be.*

XIII.

Földmíves socialismus.

Sz. A.

S z e g e d

I.

Igen érdemes főmester!
Szeretett testvéreim!

Midőn páholyaink a földműves socialis-
mus kérdését napirendre tűzték, erre őket
hitem szerint azon szoros kapcsolatnak érzete
vezette, melyben a szabadkőművesség a so-
cialis kérdésekkel áll.

Azt hiszem, felfogástokkal nem állok
ellentétben, midőn azt állítom, hogy a sza-
badkőművesség létjogosultsága, főként az in-
tézmeny socialis természetében gyökerezik
s legmaradandóbb becsű sikereit épen ilyen
irányú intézmenyek meghonosításában, a tár-
sadalom socialis berendezkedésének előké-
szítése terén érheti el.

Így fogván fel a kérdést, természetes,
hogy a legnagyobb megtiszteltetésnek tekint-
hetem odairányuló felhívásokat, hogy a

magyar földműves socialismus tárgyalása során eddigi (megvallom hiányos) tanulmányaim alatt felmerült eszméimet előadjam és ennek ez alkalommal a legnagyobb készséggel teszek eleget.

Mielőtt azonban a tárgyalásba bocsátkoznám, engedjétek meg, hogy a tárgyalásnak eddigi módjára néhány megjegyzést tegyek s egyúttal kimutassam az utat, melyen e kérdésnél, ha tárgyalásától valamely irányban eredményt várunk, az én szerény véleményem szerint haladni kell.

Nem akarok kritikát gyakorolni az eddigi történetek felett s kritikám jogos sem lenne, ha nem annak elismeréséből állana, hogy azon tiszteletreméltó testvéreink, kik eddig a kérdéshez hozzá szóltak, sok becses eszmét hoztak felszínre. Csak azt jegyzem meg, hogy kevés kivétellel mindenik az egész kérdést ölelte fel s természetesen egy-egy rövid előadás keretében ily óriási terjedelmű eszmeirányzatról keveset és kivonatossan lehetett felvenni.

Továbbá azon hatásról kell beszámolnom, hogy előadó testvéreink némileg ötletszerűen tárgyalták a kérdést olyan for-

mán, amint az történni szokott, ha az ember pár órára azzal a szándékkal ül dolgozó asztalához, hogy egy témáról értekezést ír.

Ezt azért kellett felemlítenem, hogy igazolhassam eljárásomat, mely abból áll, hogy először utána jártam (már amennyiben körülményeim megengedték), hogy a kérdésben előttem mások már milyen következtetésekre jutottak s azokból annyit, amennyit a social politikával foglalkozók általánosan elfogadtak, röviden összefoglalva igyekszem előterjeszteni, kibővítve saját tapasztalataimmal is.

Mindenek előtt, hogy az eszmetömegbe némi rendszert vigyek, a kérdést három részre osztom. Ezek:

- a) A földműves socialismus története.
- b) A földműves socialismus okai.
- c) A földműves socialismus orvoslása.

A) Történetére részletesen ki nem terjeszkedem, mert hiszen az egész mozgalom annyira új, annyira szemünk előtti a születése és fejlődése, hogy eléggé emlékezetünkben lehet még az a nyomasztó érzés, mely megszállt, mikor 1891-ben arról vettünk hírt, hogy

Orosházán, Csabán, Battonyán, H.-M.-Vásárhelyen a nép között forradalmi jellegű mozgalom észlelhető s Orosházán ez kitörésre is került és a kitörést csak sortűz és szuronynyal sikerült elnyomni. 1894-ben H.-M.-Vásárhelyen a munkásoknak a rendőrség és kirendelt katonasággal valóságos harca volt, a múlt évben pedig már Szabolcsmegyében kellett ugyanezen eszközökkel helyreállítani a nyugalmat.

B) Hogy a földművesosztály világszerte ismert konzervativismusa egyszerre helyet adjon a legszélsőbb radikális eszmeirányzatnak, hogy a magyar föld népe régi hírű hazaszeretete egyszerre kozmopolita ábrándozásba csapjon át s hogy a viszonyok óda-faj üljanak, hogy családapák, csecsemős anyák, fanatikus hévvel álljanak a gyilkos fegyver elé, ahhoz néhány jött-ment ember, néhány újságpapírlap izgatása nem elég ok.

Itt mélyen gyökerező bajnak, az okok nagy tömegének kellett hatni.

Társadalmi rendünk lappangó kórsága fakadt itt fel, melyet nem lehetett (hiába kísértették meg) a fekélyes testrészt kiirtásával meggyógyítani. A szervezet kóroanyaggal van

telítve s ez a szerencsésnek hitt operáció után másutt ismét kiüt.

A magyar társadalomnak a földműves socialismusban jelentkező betegséget erőszakos eszközökkel többé nem lehet gyógyítani, itt alapos diagnosis, az előidéző okok nyílt felderítése, azok eltávolítása s jobb életkörülmények teremtése lehet az egyedüli kezelés. Sőt még ez sem elég, ma már pusztán az okok megszüntetése nem gyógyítja meg az előre haladt bajt, hanem külön orvosszerek is kellene. Mindenesetre első és legfőbb kötelesség az okok felderítése s erre már nem is kell sötétben tapogatóznunk. Kutatta a tudományos akadémia s kutatásainak eredménye egy vaskos kötetben van összefoglalva (Gaal Jenő „Az alföldi munkásmozgalom 1891.) Tanulmányoztatta az orsz. m. gazdasági egyesület, Békés-, Csanád- és Torontálmegyék gazdasági egyesületei, az előbbi megye közigazgatási bizottsága s mások.

Így az alföldi munkásmozgalomnak már valóságos irodalma fejlődött, amelyben a részletek eléggé meg vannak világítva. Én egyelőre megelégszem azzal, hogy lehe-

tőleg röviden összeállítom azokat, amik e téren összehordattak s ma a társadalom gondolkozóinak köztudatában élnek.

Ez okok a kérdés jelen stádiumában körülbelül a következőkben foglalhatók össze:

I. A gondoskodás hiánya

Erre mutatnak a következők:

1. A jobbagyság alól felszabadított nép-réteg a közbejött forradalmi állapot s az azt követő erőszakos kormányzás alatt a többi társadalmi tényezők közé nem helyezkedhetett be kellő nyugalommal.

2. Az alkotmányos aera beálltával sem részesültek abban a szükséges gondosságban, mely a szabadságban kiskorú népet megillette volna.

3. Az árvédelmi munkálatoknál ki voltak szolgáltatva egyes vállalkozók visszaélésének s azoktól sok meltatlanságot szenvedtek. (Jancsi bankók.)

4. Az említett földmunkálatok megszüntével munka- és kereset nélkül maradt nép nem talált hamarosan más kereseti kört.

5. Békés-megyében a Haruckern János György leányági utódainak telepítési rendszere, melylyel az uradalmakba minden háttár nélkül telepítettek munkás községeket.

II. A munkaadó es munkás egymástól való elidegenítése.

Érdek elkülönözöttség.

Ennek okai:

6. Patriarkalizmus megszűnte.

7. Az ellátással és természetben kivett járulékokkal fizetett munkabérek pénzzé változása és időközben, különösen a feles művelésnél elterjedt

8. uzsora és robot.

III. A közgazdasági és népességi állapotok megváltozása.

Ilyen változások:

9. A legelők felosztása és az árterek lecsapolásával az eddigi mellékhaszonélvezetek megszűnte.

10. Az egyoldalú szemes gabonatermesre való áttérés, mely a munkásokat kisebb munkakörre szorította; a részes művelés megszűnte, a vető- és kapáló-gépek elterjedése, melyek a munkabérek egész évi egészséges fejlődését megakadályozták.

IV. A munkahiány

Okai:

11. A gabonaárak huzamos ideig tartó folytonos esése a gazdákat olcsóbb gazdálkodásra kényszerítette s így a kisebb birtokosok saját kézi munkájukkal, a nagybirtokosok, sőt némely munkáknál a kisbirtokosok is ahol lehetett, gépekkel pótolták a kézi munkaerőt.

12. A birtokállapotok egészségtelen alakulása. Latifundiumok szaporodása, paraszt középbirtok fejlődése a kisbirtok rovására s ezzel sok kisbirtokos család visszaesése a munkásosztályba.

13. A birtokáraknak a paraszt középbirtokosok földéhsége által előidézett aránytalan emelkedése, miáltal majdnem teljesen lehetetlenné vált a munkás népre a birtokszerzés.

14. A len- és kendertermelés elhagyása s az ezekkel együtt járó háziiparágak kivészése.

15. Adózási rendszerünk, mely legsúlyosabban a kis existenciákra nehezedik, úgy az egyenes, mint a fogyasztási adóknál

16. A közvetett gazdasági rendszerekhez arányítva sűrű népesség.

17. A népesség rohamos szaporodása.

18. A rossz lakásviszonyok.

V. A politikai és közgazdasági viszonyok.

19. A pártoskodás. A választásoknál tapasztalható pajtáskodás, nagyhangú jelszavakkal való korteskedés, erőszakoskodások, törvénytelenések.

20. A legújabb pár socialis törvény kivételével az összes törvényhozásnak azon irányzata, mintha a vagyonos osztályok szorulnának védelemre a vagyontalanokkal szemben, amit tán röviden „az erősek védelmét czelő törvényhozásnak” lehetne nevezni.

21. A vagyon előtérbe tolulása minden téren, még a közigazgatásban is.

(Virilis intézmény.)

22. Közigazgatási tisztviselők rövidlátósága, részrehaj lósága, sokszor tudatlan és tapintatlan eljárása és sok visszaélése.

VI. A tekintélyek hanyatlása

23. Köztisztviselők nyilvánosan tárgyalt fegyelmi ügyei. Az intelligens osztály erkölcsi színvonalának esése. Sikasztások nagy száma,

különösen az árvaszékek és pénzintézeteknél.

24. A nép haladottabb világnézete. A valóságos érzület csökkenése.

VII. Igények emelkedése.

Ennek okai:

25. Szélesebb körű, könnyű érintkezés. Módosabb osztályok hatványozott igém ei. Mások tétlen jóléte,
Nagyobb kereskedelmi forgalom.

VIII. Az alföldi nép hevesebb vérmérséklete.

Az elébb felsorolt okokban gyökerező elégedetlenség és elkeseredésre építő

26. Szó- és sajtóbeli izgatás.

27. Munkás körök titkos fennállása s az ezek alapján létrejött szervezkedés.

Ha ezek mindenikének bővebb megvilágításába akarnék bocsátkozni, azzal nem kerülhetném el, hogy az irodalomban közismeretű tények ismétlésébe ne essem, de becses türelmeteket is mértéken felül venném igénybe.

Ennélfogva csak néhány kérdést akarok a többi közül kiragadva, bővebben megvilágítani.

Különösen figyelemre méltók a közgazdasági állapotokban beállott változások.

Míg a hatvanas években Orosháza környékén egy munkás átlagos évi keresete 160 forint volt, az a 90-es évek elején csak 180 fortra emelkedett, de ezzel szemben a kiszámítható évi szükséglete 150-ről 260 fortra szökött fel, tehát a kereset átlagos emelkedése 20 forint, a szükségleteké 110 forint; százalékokban: a kereset emelkedett 12.5%-kal, a szükséglet pedig 73½%-kal. Ez az egyik ok, amely a conservatív földmívést a socialis eszmeáramlat iránt fogékonytá tette.

Az aratás ideje a 60-as években ezen a vidéken még 50 napig tartott, míg jelenleg átlagosan 25 napnál többre nem tehető s mivel majdnem az egész évi megélhetésük beszerzésére ez egyetlen rövid időszakot kellett felhasználniok, természetesen, hogy munkásaink mindent elkövettek a munkabérek felemelésére és szervezkedésükkel el is érték azt, hogy az aratási munkabérek némileg magasabbra szöktek, de ennek így kellett lenni, mert az ugyanakkorra eső szükségleteik körülbelül 34 forinttal emelkedtek.

E siker a propagandát csak kitartóbbá, az ellenállást csak szívósabbá tette.

Arra nézve, hogy az aratási munka szinte kizárólagos kereseti forrásává vált egy egész néposztálynak, továbbá hogy milyenek a munkás kereseti- és megélhetési viszonyai, hallgassátok meg a következő, azőszes munkásokra vonatkozó adatokat:

Az egész Békésmegyében az átlagos napibér 1860-ban novembertől ápriliséig ellátással 35,7 kr, ellátás nélkül 45 kr. 1895-ben ellátással 39 kr, ellátás nélkül 54 kr. volt.

	Ellátással	Ellátás nélkül
Májusban 1860-ban	50	63,5
Június 1895-ben	58	74
Július 1860-ban	98	111
Augusztus 1895-ben	108,5	123
Szeptember 1860-ban	54	63,5
Október 1895-ben	60	70

Átlag az egész évben napi kereset:

1860-ban	51,5	62
1895-ben	57,2	71,5

25 év alatti tiszta emelkedése a napi munkabéreknek százalékban:

ellátás mellett 11%

ellátás nélkül 15.5%

Már ez a százalékos arány is világosan rámutat arra, hogy a gazdaközönség az ellátás megváltására áldozott többet, tehát az ehhez szükségesek ára emelkedett.

Már most, ha a hivatalosan gyűjtött statisztika alapján számított átlagos napibér ellátás nélkül e megyében 1895-ben 57,2 kr, ez 300 munkanap mellett kitesz 171 frtot, ami az orosházi járásra az imént említett 180 frtnál 9 frttal kevesebb.

Feltéve, hogy egy munkás családapja átlagosan legalább negyedmagával fogyaszt s az asszony és gyerek erre évi 50 frtnál többet nem keres, a család évi keresete kitesz 221 frtot.

Ebből házbérbe megy.....	20 frt.
fűtés és világításra minimum	20 frt.
adóra	5 frt.
marad élelem és ruházatra.....	176 frt.
Ruha (személyenként évente 9 frt)..	36 frt.
marad	140 frt.

Ebből jut napjára 38 kr.; egy ilyen család napi kenyérszükséglete legkevesebb 3 kg. s ez 12 krjával számítva is 36 kr., tehát egyébre jut 4 ember számára 2 kr.

Békesmegyében 1894-ben 51,371	nap-
számos volt;	
ebből kereső	21,756
„ eltartatott	29,615
a kereső	42.35%,
az eltartatott	57.65%

vagyis minden 100 keresőre 136 eltartott jut. Mivel a statisztikában az asszony is keresőnek van véve, ebből az következik, hogy 100 kereső házaspárra 272 eltartott jut, tehát a négytagú család az átlagon alul van számítva.

Csanádban és Csongrádban az arány még rosszabb; míg az országos átlagnál 815 keresőre csak 787 eltartott, tehát 100 házaspárra 193 s így 1 párra kettőnél kevesebb esik.

Ezek nem kicsinylendő adatok a szocialis mozgalom forrásának kutatásánál.

A munkabérek a földművelési miniszter által gyűjtött 1897. évi munkabérstatisztika szerint némi javulást mutatnak, amennyiben az országos átlag a nyári főmunkaidőben az 1896. évi 65 krról 68 krra emelkedett.

De a megélhetési viszonyok más körül-

mények folytán is nehezedtek. Már említem, hogy a szélesebb érintkezési kör az igények emelkedését vonta maga után, különösen a ruházkodásban. Míg azelőtt a feles műveléssel foglalkozó munkás lent és kendent termelt s ezt az asszony nép feldolgozta és belőle háznál csekély költséggel előállította a borjúszájú inget és a bő gatyát, az asszony alsó ruháit, ágy- és asztalneműeket, ma jóformán eltűnt úgy a kendertermelés, mint a vele kapcsolatos női iparágak.

Ma a gyolcs s a vászon a boltból kerül ki és még a varrásra sem minden háznál kerül sor.

A legelők rohamos felosztásával évtizedek előtt kiveszett az alföldi kis- és közepbirtokosoknál a juhtenyésztés s az azzal járó előnyök. De származott abból sok más is.

Nem ismeretlen előttetek, hogy annak előtte az egyes községek s a közbirtokosság közös tulajdonában óriási terjedelmű legelők voltak, melyeken mindenki jóformán akadálytalanul űzte a baromtenyésztest. Az utolsó két évtized alatt e földeknek legnagyobb része szemes gabonát terem.

Felosztattak birtokarány szerint, úgy hogy akinek több volt, még többet kapott, a kinek kevés, az kevesebbet, a nagy tömeg semmit. Ez lehet jogos, de hogy a socialis állapotok megjavítására nem szolgált, az kétségtelen. Arra, hogy ezeknek az embereknek hallgatólagosan elismert joga volt azoknak a közbirtokoknak a használata, senki sem gondolt s így elestek a leglényegesebb mellékjövedelemtől.

A munkás nép szempontjából a birtokállapotok is a legszerencsétlenebb változáson mentek át. Pár évtized óta évről-évre gyártódtak a latifundiumok s különösen megszorodott az u. n. paraszt-középbirtok, még pedig egyenesen a kisbirtok rovására. Ez a tétel előttem eléggé meg volt világítva, de nem állhatom meg, hogy néhány adatot a magyar socialis mozgalom bölcsőjéből, Békésmegyéből fel ne hozzak.

A megye 640 ezer hold területéből jelenleg

13 % a	10 holdig terjedő
21 % a	10 – holdas
10 % a	50 – 100 „
7 % a	100 – 500 „
3 % a	500 – 1000

20 % az 1000 – 5000 holdas
5 % 5000 –10000 „
5 % 10000 holdon felüli
birtoktestekben van, 11% pedig kötött for-
galmú birtok.

A kisbirtokosok kezén van tehát:

50 holdig 340% 223,477

középbirtokosoké:

50-500 holdig 17% 106,246

nagybirtokosoké :

Az egész megyének $\frac{1}{3}$ -a van a kis-
birtokosok kezében, $\frac{2}{3}$ -a pedig paraszt kö-
zépbirtok és nagybirtok.

Mindezekhez járult még a népesség ro-
hamos szaporodása.

A népsűrűség km^2 -ként:

	1870	1880	1890	emlekedés számban	20 év alatt %-ban
Békés megyében	59,8	64,5	72,6	12,8	21,4
Csanád megyében	58,5	67,3	80,7	22,2	37,9
Csongrád megyében	52,2	56,4	65,4	13,2	25,4
Az országban	48,4	49,0	54,0	5,6	11,5

Csakhogy a nevezett megyék egyes járásában, pl.: az orosháziban a lakosság növekedése e 20 év alatt az 50%-ot is meghaladja.

Nagyszénáson	69%
P.-Földváron, (orosházi telep)	111%
P.-Szt.-Tornyán	106 %
Sámsonban	107 %
Szab.-Szt.-Tornyán (orosházi telep)	105%

Csanád megyében a legkisebb emelkedés 94%, a legnagyobb 283%.

Csongrád megyében a legkisebb a népszaporodás Szentesen	10,9%
Szegeden már	21,7%
míg Sövényházán	307,7%.

A nagy szaporodással járó s egyéb okokban gyökerező elszegényedéssel, természetesen az azelőtt is rossz lakásviszonyok a végletig rosszabbodtak. Ma már ritka munkás, akinek háza volna s így a legtöbb szűk, penészes sárodúban húzódik meg, melynek apró, rozoga ablakait a gondos családanya őszszel papírral raggatja körül, hogy a hideg be ne jöjjön s a drágán szerzett tüzelés kárba ne vesszen. Ezek a viszonyok lehetnek egyik főoka annak,

hogy épen ezek a vidékek álltak elől eddig a gyermekhalandóság statisztikájában. A munkás megélhetési viszonyai megnehezedtek; gyerekei fölös számmal születnek. Künn az érintkezésben mások jólétét látja, otthon bűzös odú, elnyútt asszony r sovány gyermekek. Miben találjon örömet, nincs-e megokolva az elkeseredés s a küzdelem jobb jövőért?

A közgazdasági állapotok megváltozásának legszomorúbb következménye a munkahiány.

Ha a munkásnak keresete volna, bizonyosan nem elégedetlenkednék.

A munkahiány legközvetlenebb oka a birtokmegosztásban keresendő. Pl. Békésmegye 23 községéből 13-ban az 1000 holdon felüli birtok majdnem túlsúlyban van.

Ennek egyik magyarázata a megye történetében található meg. 1723-ban az egész megyét egy linczi származású csász, és kir. élelmezési biztosnak adták, oly módon, hogy 24,000 ftrnyi követelésére meg 13,000 fitot ráfizessen, tehát összesen 37 ezer frtéért. Haruckern János György, az új

birtokos a birtokot munkás kezekkel látandó el, telepítéshez kezdett s telepeseit külső birtokokkal is ellátta, azonban a család leányági utódai a Wenkheim, Károlyi, Sztáray és Apponyi grófok már csak olyan telepeket létesítettek, melyeknek a község belső területén kívül semmi más határa nem volt. A Kőrös szabályozási munkák befejeztével a termelés rizikóját nem kellett többé a munkással megosztani s így a régi részes munkát azután mind kisebb-kisebb térre szorították. Jöttek a vető-, kapáló- és cséplőgépek s a határnélküli 3000—4000 lakosú községek munka nélkül maradtak.

Ez a telepítési rendszer volt a mezei proletárok megteremtésében egyik tényező.

A telepes népnek a latifundiumokból egy darabkát sem lehet megszerezni s ez a munkások és az uradalmak közti ellentétet csak annál inkább fokozta.

Az aratás ideje az azelőtti 7—8 hétről 2—3 hétre szorítottatott, a cséplésnél gépek mellett kevés munkás kell.

A munkásnépnek tehát az ily uradalmak mellett körülbelül az év 3 hetében akad munkája, az is csak akkor, ha az

uradalom az állam közvetítésével felsővidéki olcsó munkásokat nem alkalmaz.

Ujabb időben, pl. a múlt évben, ezer meg ezer munkás maradt az aratási munkák idején munka nélkül csak Orosházán és H.-M.-Vásárhelyen.

Az uradalmi tisztek közt igen sok van, ki a munkások szervezkedését kicsinyes ellenséges indulattal tekintvén, mert tán tettének horderejét teljesen nem is ismeri, mindent elkövet a helybeli munkások mellőzésére.

Mikor egyiknek fölemlítettem, hogy ezzel az eljárással nyílt fölkelésre, vagy éhenhalásra kényszerítik a magyar munkást, az volt a válasz „hadd dögöljön éhen a kutya, vagy tanuljon tisztességet.” Ez irányban maga az állam járt elől a rossz példával, mert Mezőhegyesen kb. 3000 felsővidéki munkást foglalkoztat akkor, amikor a környéken munkahiányról panaszkodnak. Az alföldi földműves munkásnak legfőbb vágya a földszerzés, azonban amint azt előbb is jeleztem, ez reá nézve teljes lehetetlenség.

Lehetetlenség pedig nem csak azért,

mert az előbb kimutatott kereseti átlag mellett ehhez pénze nincs, hanem, azért is, mert ha kisebb tőket összegyűjthetne sem juthatna hozzá a birtokos gazdától. Alig lehet olyan összeget kérni, amit a szomszédbirtokos gazda meg ne adna az eladó földért.

Ezzel versenyre kelni annak, aki az őszszeg egy részét kölcsönből akarná fedezni, nincsen mód. Az alföldi munkás jól érzi, hogy ő a proletárságra jóformán örökre predestinálva van s ez is egyik oka az elégedetlenségnek.

Az elkésztésben nem kis része volt a közigazgatásnak sem. Eleintén a mozgalomról nem akart tudomást venni, megvetéssel kívánta agyonsújtani s midőn a kitörésig fokozódott, akkor tapintatlan erőszakossággal elnyomni. Ehhez járult az is, hogy a közigazgatási tisztviselők nyíltan tárgyalt fegyelmi ügyei a tekintélyek megingását vonták maguk után.

A politikai és közigazgatási állapotok megvilágítására csak a közigazgatási tisztviselők visszaéléseire akarok rámutatni.

A mostani választott tisztviselők állása a választóktól függ.

A munkásnép nagy része nem választó s így a munkaadók és munkások közt felmerült súrlódásoknál bizony gyakran dől a választó javára el az ügy akkor is, mikor a nem választónak van igaza.

Hogy a munkásnép elkeseredettségének előidézésében a köztisztviselőknek is van része, erre nézve rámutatok arra, hogy az orosházi első sortüzelést szavahihető független s intelligens egyének épen az ottani, akkori közigazgatási tisztviselőnek róják fel. Az összeütközés előzményei a következők:

Az illető tisztviselő elkoboztatta az akkor szervezkedő munkás-kör május elsejére kitzúzott lobogóját. A visszakérésére kiküldött deputációnak megígérte, hogy bizonyos feltételek mellett még délre visszaadja. Délben új ígéretet tett 4 órára s midőn nagy tömeg vonult a hivatal elé, hogy az ismét kérő deputáció mellett demonstráljon, az erélyes úr meglehetősen ijedt formában próbálta meg a csendesítést, közben pedig katonaságért sürgönyözött. A modoron feltüzelődött nép a második határidőre már zúgva kérte a zászlót s mikor a katonaság

megérkezett, ezen végleg feldühödött. Erre következett a sortűz.

Ezeket a vizsgálat úgy tudom kiderítette, az illető hivatalnok helyét rövid időn más foglalta el, de a kiontott vér nem folyt vissza az erekbe s az elhullott kenyérkérésőket nem helyettesítette más. Vajjon milyen állapotok lehetnek a szomszéd város közigazgatásában, ahol az 5 év előtti kitérésre rövid 2 év alatt kiderült a legközségesebb közigazgatási panama.

Vajjon Szabolcsban, a legújabb szintéren minta-közigazgatás van-e? A jövő megmutatja.

A többi körülmények mellett még a közterheknek is nagy tömege nehezedik a munkásnpre. Személyi-, kereseti adó s erre állami-, megyei-, községi-, út- és pót- s tudja Isten micsoda adók és mindezek a létminimumon alóli keresetre építve!

Erről nincs mit beszélni.

A munkásmozgalom okainak tanulmányozására Békés megye közigazgatási bizottsága egy albizottságot küldött ki annak idején s nem tartom érdektelennek e komoly testület elé terjesztett jelentéséből idézni a következőket:

A munkásnép a maga természetes egyszerűségében s szokásai szerint a jobbágyság megszünte utáni időben is panasztalanul élt, ámde míg utóbb művelődésével kapcsolatban igényei is egyre nőttek, keresete, jövedelme egyre csökkent.

Gazdasági fejlődésünk rendjén földművelésünk, ha ugyan a jóformán kizárólag magtermelési üzemre lehet e jelzõt használnunk, egyre belterjesebb lett; a nagy uradalmak házi kezelés alá vétettek; a tőke, a gép pótolta az emberi erőt; a haszonbéres és feles gazdálkodás éppen a házi kezelés eszközeinek megkönnyebbítése által, itt is ott is megszüntettetett; a legelők eke alá kerültek: s mind ez a munkásnép keresetének csökkenését s megélhetési feltételeinek súlyosbítását eredményezte épp úgy, mint a vasutak kiépítése s használata a fuvarozással foglalkozó zsellérek keresetét kevesbítette.

Minden esetre igen súlyosította helyzetüket azon körülmény, hogy mikor művelődésükkel kapcsolatosan világnézetük megváltozott, ruházati, élelmezési és élvezeti igényeik emelkedtek, éppen az idotájt fejeztettek be a Tisza s körösi nagy vízszabályozási munkálatok, minek következtében nagy vidék földmunkás népe ismét a mezei munkára adta magát, ami a dolog természete szerint a

munkabér csökkenést vont maga után annyival is inkább, mert ha a munkaadók e helyzetet nem is zsákmányoltak ki maguk a versengő munkások tették mind olcsóbbá a munkabért.

Közgazdasági torgalmunk követelményei a gazdálkodó közönséget a legtöbb mezei munka az aratás s cséplés lehető leggyorsabb végrehajtására kényszerítik s így bár a munkálatokhoz több munkás alkalmaztatott, a munkások munkaalkalma s ezzel arányban keresete, ismét csökkent

Azon körülmény, hogy a vármegyében levő kisebb birtokok legtöbbje a paraszt birtokososztály kezeibe ment át, míg egyrésről ez osztály életerős fejlődését eredményezte, másrésről ismét a munkaszükséglet csökkenését okozta, mert a paraszt földbirtokos maga, családja s hozzátartozóival munkálkodván, alig-alig alkalmaz fizetett munkást s birtokának növekedésével munkásszükséglete nem emelkedik.

Míg a fentiek szerint a mezei munkások munkaalkalma s ezzel keresete is egyre csökkent, addig másrésről a mezei munkából élők száma egyre emelkedett, nemcsak a munkások családja s bevándorlás, de azáltal is, hogy 1—20 holddal bíró foldesgazdák, a magas földárak miatt hátrahagyandó családtagjaiknak többet nem szerezhettek s így a

családtagok kis örökrészükkel már a munkásosztályba kerültek ismét vissza, úgy mint azok is, kik azelőtt, mint kis haszonbérlők, maguk gazdálkodhattak s ily minőségben még munkást is alkalmaztak.

Így a munka s szükséglet csökkenése a munkáskínálat emelkedése következtében munkásaink gazdasági helyzete kedvezőtlen lett, s mert a mely zavart egyensúly eredményeit minden munkás megérezte, ez okozta azt, hogy a társadalmi s anyagi helyzetükkel egyaránt elégedetlenek, sorsuk megjobbítására irányzott mozgalma életre kelt.

A viszonyok ilyen alakulása mellett lehet-e csodálkozni azon, ha az internacionális socialis propaganda nem mulasztotta el e nagy neptömeg megmozdítását, melylyel saját ügyének is nagy nyomatékot szerezhett. Vak lett volna, ha meg nem látja, bolond, ha fel nem használja.

A sajtója szórta az eseteket, amelyek keserítik a népet, minden kis dolgot nagyra fűjva, ügyesen tálalt fel s így lett az alföldi földművesek nyomorúságos socialis állapota szervezett socialis mozgalom forrása. A sajtó hatása nem csodálható. A népoktatási törvények némi végrehajtása meg-

szaporította az olvasók számát, de a sok tanyahelyen ma is működő napszámosból takács- s egyéb mesterlegényből lett zugtanító, sem a hazafias nevelést, sem az általános világnézletet növendékeinek arra a magaslatra nem emelhetette, ahol a körülmények logikus mérlegelese, a valóságnak a nagyítástól való elválogatása s a magasabb szempontok szerinti ítélkezés kezdődik.

A nép azoknak, akik még nem csalták meg, természetesen sokkal inkább hitt, mint azoknak, kikben már csalódott s e hiedelem akkor, amikor a szervezkedéssel sikerült nemi előnyöket kivívni, vak bizalommal növe ment köztük a köztudatba.

A socialis irányzatot, míg annak talaja már teljesen készen nem állott, hiába prédikálták.

Azt megszülettek a körülmények, (azok, amelyeket mint elfogadott okokat már felsoroltam) az izgatás csak irányította, tömörítette a mozgalmat.

Azon hiszemben lévén, hogy a földműves socialismust előidéző okok nagyrészt legalább érintettem, következnek az orvoslás módjairól egyetmást elmondani.

Az idő előrehaladottságára való tekintettel engedd meg kedves főmester s járuljatok hozzá szeretett testvéreim, hogy ezekre vonatkozó munkálatomat akár írásban letegyem elétek, akár egy arra alkalmas másik munkán terjeszthessem elő.

II.

Igen érdemes főmester!
Szeretett testvéreim!

Az a testvéri jóindulat, melylyel múlt-kori előadásomat fogadtátok, az az előzékenység, melylyel minden fogyatékosága és szárazsága mellett, a földműves socializmus okainak azt az úgyszólván táblázatos összeállítását meghallgattátok, felbátorít, hogy akkor felállított programom szerint folytatólag az orvoslás módjaival is foglalkozzam.

Mielőtt azonban ebbe belemennék, engedjétek meg, hogy megkísértem saját szempontjaim szerint annak megvilágítását, jogos-e ez a mozgalom s meddig jogos ?

Szerény felfogásom szerint megélni minden született lénynek joga van, sőt joga van ahhoz is, hogy fáját nemcsak fenn-

tartsa, hanem azt megerősíteni jobb életviszonyok közé helyezni is törekedjék.

Hogy a konyhánkban felszaporodó légy ételeinket undorítóvá teheti, szobáinkba lopózva, legkedvesebb szenderegésünket megzavarja, nyugal munkban és munkánkban egyaránt háborít s ezt kikerülendő, erővel, méreggel, furfanggal kipusztítani törekszünk, ez a légy létjogát nem teszi kétségbe vonhatóvá, csak a mellett bizonyít, hogy a természetben az élet joga mellett egy másik jog is uralkodik, az erősebb joga s ez a jog a legtöbb esetben érvényesül is.

Az alsóbb rendű lények ereje sokszor az egyedek számában rejlik s ha ránk számuk veszedelmet rejt, minden lelki furdalás nélkül megsemmisítésükre törekszünk, tekintet nélkül arra, van-e joguk létezni vagy nincs. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy a természetben más codex alapján mérjük a jogot, mint a jogállamban.

Ha emberek, kikkel az írott törvény egyenlőknek minősít s kiknek létjogát elismeri, kezdenek sokaságukkal, zsongásukkal, tevékenységükkel alkalmatlanokká válni, ezekkel szemben már nem alkalmazhatjuk

az erősebb jogát szabadon, mert hiszen a nyers törvényt az írott törvény helyettesíti.

Ha azonban a törvény az erősebb jogát el nem ismeri, akkor arról is gondoskodnia kell, hogy ez tényleg ne érvényesülhessen.

A társadalom legszélsőbb néposztályainak a mai jogelmélet alapján épen úgy joga van élni és érvényesülni, mint a többinek s ha a viszonyok alakulása ebben akadályozza, érvényesülésében gátolja, joga van jobb életviszonyokra törekedni, ezt hangoztatni s az érte való küzdelemre tömörülni.

Én kimondom nyíltan, hogy a socialis mozgalmat nemcsak jogosnak, de mindaddig, míg a hazafiság határán túl nem lép, egyenesen hasznosnak és szükségesnek tartom s az orvoslást egyáltalában nem a mozgalom elfojtásában vagy megszüntetésében, hanem annak mederben tartása s a megvalósítható intézkedések létrehozásában látom.

Könnyen érthető, hogy a vezető osztályok ettől idegenkednek, mert nyíltan elismert, vagy hallgatólag bírt jogok feladását látják benne s bárhogy tagadjuk, bennünk is él az erősebb jogának elméletéből valami.

Ez az erősebb joga eddig nekünk ked-

vez, de vajjon miben van a mi erőnk és meddig tart az ?

Számunkban nincs, szellemi fölényünkben némileg, de van főként évezredek hagyományokban.

Ha egyszer eljönne az az idő, mikor a felséges nép számbeli erejét érvényesíteni kezdi, a hagyományokon és tekintélyeken átgazol, akkor jaj lesz azoknak, akik azelőtt az erősebb jogát gyakorolták. A társadalom mérlegének egyik serpenyőjében súlyként a születés és rang, pénz és szellem áll, másikban egy iszonyú tömeg roppant súlya. Eddig az egyensúlyt a karok különbségével tartottuk fenn. A tárgy serpenyőjének súlya nőttön nő s a másik kar eléggé már nem nyújtható, mert az anyag nem bírja tovább, a mérleg libeg. Csak még egy parányi kell s meg lesz a túlsúly, hogy másfelé billenjen s akkor, . . . ki lesz akkor az erős?

Tudjátok-e mi az, ha az elkeserített éhes nép megérzi erejét? Most száz éve mutatta meg, emlékezhetünk rá.

Ha lelkemben nem világítana a hazaszeretet ideálja azt mondanám: Csak mérgecskétek a socialis állapotokat. Mentül

erősebben nyomjátok el, annál nagyobb feszültséggel tör elő, majd elsöpri az elnyomót, munkátok méltó jutalmat nyer.

De mi nem vagyunk 50 milliós nemzet, mely társadalmi gátjait széttépve, Európát áraszthatja el s az egész világot rengeti meg a nemzeti erőfaktorok tusájában.

8—10 millió magyar nem utánozhatja a múlt századbeli 30 millió francziát.

Ezért kell nekünk a socialis állapotok javítására minden erőnkkel közreműködni.

A javítás útja röviden megjelölhető. *Földet adjatok a népnek bármily keveset*, de földet legalább annyit, hogy a legszűkebb megélhetési kellékek beszerzésében független lehessen. Azt az életre való faj megbecsüli s mellé keres, amennyi szükséges és lehető s főként nem elégedetlenkedik.

Mért nincs a hegyes vidék székelységénél socialismus? A népesség a mívelhető területhez aranyítva sűrűbb mint itt, a föld hozama a miénknek felénél kevesebb és nem zúg, nem szervezkedik. Nem, mert a föld egyenletesebben van elosztva, nincsenek 80 ezer holdas birtokok közé zárva 4000—6000 lakosú községek minden határ nélkül.

Ha a föld nem terem eleget, pótolja házi iparral, kereskedelemmel.

A másik út: *Vagy több munkát teremteni* (intensívebb gazdálkodás meghonosításával) *ragy elterelni a munkásnép egy részét a földműveléstől más munka- és megélhetési körre.*

Ezek mellett, szükséges az egységes irányú és hazafias nevelés.

A jogok kiterjesztése, hogy akiknek fáj a seb, maguk is beleavatkozzanak a gyógyítási eljárásba, mert rendelheti az orvos a legkipróbáltabb szert, ha a beteg be nem veszi.

Hogy ezek közül egyiket és másikat hogy lehet elérni, arról köteteket írtak és írnak, de hogy e cél felé haladhassunk, szükséges megvalósítani egyetmást.

Azt mondtam :

Osztatok el egyenletesebben a földet. Meg ne ijedjeteK testvéreim, a földosztást nem úgy proponálom, mint ahogy a socialis-tákról gúnyosan emlegetni szoktuk. Nem olyan értelemben vagyok „földosztó.” Nem akarom a tulajdonjogot megtámadni s titeket sem akarlak annak megtámadására kapa-

czitálni, de a tulajdonjog némi korlátozását szeretném, és pedig:

A szabadkőmíves-szövetség tegye feladatává a hitbizoniányok eltörlésének propagálását, illetőleg támogassa az erre irányuló propagandát, hogy a szabadforgalmú birtok szaporodjék.

A papi birtokok kisajátítása, megváltása, vagy kártalanítása tétessék állami feladattá.

Indítassék mozgalom a 2000 holdon felüli birtoktestek állami kártalanítása, vagy más módon való megváltása, kisajátítása szét parcellázására, ha egyelőre másként nem, legalább kis bérleti rendszer meghonosításával.

Röviden: álljon mellé a szövetség minden arra irányuló mozgalomnak, amely a birtok szétaprózódását, biztos kis existenciák keletkezését nem erőszakos eszközökkel akarja előkészíteni és azt támogassa minden erejével.

Hasson oda, hogy az új szövetkezeti törvénynyel létesített központ, első sorban a socialis eszmékkel termékenyített területen alakítson szövetkezeteket, melyek a tőke-

gyűjtés és önszegelyezés mellett programmba vegyék a föld parcellázást is, és pedig első sorban a kisebb igényekre való tekintettel.

Vegyen részt a szövetség ilyen szövetkezetek alakításának előkészítésében legalább kapacitálólág.

Adjatok munkát a népnek. Ehhez ismét magyarázatot kell fűznöm.

Nem azt értem, hogy az államot és a közgazdaság tényezőit erőszakkal rákényszerítsük, hogy ha kell, ha nem, dolgoztatni kezdjen, hanem:

Terjeszteni kell a belterjes gazdálkodást, emelni kell a föld jövedelmét, hogy a munkabérek fokozhatók legyenek.

Ahol erre a helyi és klimatikus viszonyok nem alkalmasak, mesterségesen kell elősegíteni. Nem tudom eléggé dicsérni a Tisza-Maros köze csatornával való behálózására vonatkozó eszmét.

Fejleszteni kell az ipari növények termelésére való tudást és hajlamot, terjeszteni a kender, len és czirok termelést.

Fejleszteni a gyümölcs- és szőlőművelést.

Oda kell hatni, hogy a külfölddel való kereskedelmi szerződéseinknek a mezőgazdaságra kedvező megváltoztatása létesüljön. Sajnos, hogy ez nemcsak tőlünk függő, mert mindig a két alkuvó félen áll.

Mezőgazdasági iparvállalatok létesítendők és pedig kenderfonó és szövőgyárak, cukor, szesz és keményítő gyárak, műtrágyagyár, dohánygyár, gőzmalmok stb.

Ide tartozik a házi iparágak meghonosítása s ezzel főképp a munkakör szélesítése. Szövés, fonás, zöldségtermelés, baromfi tenyésztés emelése. Méhészet, selyemtermelés. Fűzfafonás, sás, nád, gyékény és szalmafonás. Agyagipar.

Ha a földművelés (mezőgazdaság) nem tudja a munkának értékét megtéríteni, vagy a munkások kellő számát foglalkoztatni, tereljük el a munkást e foglalkozástól.

Erre valók az iparoktatás, a közoktatás intézményei, különböző kereskedelmi ágak stb.

Sokszor hallottam már azt a kifogást, hogy ezek az intézkedések a magyar mezőgazdaságot válságba kergetnék. Hát most nincs válságban az? Egészséges állapot,

hogy a mezőgazdasági munkásokról alkotott új törvény előtt fegyveres hatalommal kellett a nép egy részét munkába állítani? Erre persze az a felelet: Igen, de azok szerződésszegőkké váltak. Mért váltak szerződésszegőkké? Tán azért, mert a reájuk nagyon előnyös szerződés a gazdát megkárosította volna s ők ezt nem akarták? Ne fessegessük ezt.

A kisbirtokos a maga földjén megmarad, azt nem csábítja el az ipar egykönnyen. A nagybirtokos rendezze be úgy a termelést, hogy tudja megfizetni a munkát s ha ezt nem tudja, adja kisbirtokosnak a földjét, az fogja tudni. Azt hiszitek talán, hogy bevetetlenül, hogy aratatlanul maradna a magyar alföld, ha a most elégedetlen munkássereg egy részét elvonnák. Óh nem. Jönne a többi mezőgazdasági gép, a nagybirtokra a gőzeke, az aratógép stb. Megjavulna a gazdasági cselédek helyzete, de elősegítenék a birtokfeldarabolás is. Az, hogy más államok ekkor olcsóbban termelnek mint mi, nem lehet egy népréteg elnyomásának indoka. Miért termelhetne Amerika olcsóbban mint mi, annyival, hogy még

a hosszú ut szállítási költségeinek ráadásával is konkurálhasson velünk? Hiszen tudomásom szerint mar ott sincs rabszolgaság, sőt ha értesüléseim nem csalnak, nem is kínai munkásokkal dolgoztatnak; az Európából került munkás pedig nem özönlenek ki, ha a kereseti viszonyok rosszabbak volnának a mieinknél.

Ne remítgessük egymást föltételeken alapuló aggodalmakkal.

Törekedjünk arra, hogy mindenkinek meglegyenek a létfeltételei. Ha ezzel egyik osztály eddig élvezett előnyeiből veszít, csak elősegítjük a másiknak felemelkedését és ezzel a társadalom egyensúlyát állítjuk helyre.

Ezek mellett feladatul állanak:

Javítsátok meg a közigazgatást, de csak úgy államivá, ha az államhatalom túltengése elkerülhető.

Emeljétek a „közéleti magasabb erkölcs-tan” színvonalát.

Változtassátok meg az adózási rendszert.

A társadalom berendezése csak akkor lesz igazságos, ha a megélhetés mindenkire egyforma terhet és munkát ró. Fokozzátok

tehát a nagytőke és birtok terheit, hogy ne legyen egyiknek igen sok s másnak semmi sem. Ezt az örökölt vagyon minimumának mentesítése s az azon felülinek progressiv módon való megilletékezése által, továbbá a nagy vagyonra támaszkodó fokozatosan nagyobb és nagyobb kulcsal készítendő adózási rendszerrel kell elérni. Maradjon megadózatlan létminimum.

A vagyoni alapon álló jogot helyezték műveltségi alapra. Biztosítsatok a nagyobb műveltségnek több jogot, hogy az érvényesüljön az állami berendezkedésben inkább, mint a tőke.

Üldözzétek a kétes múltú vagyont és gőgös gazdáját, ne pedig porba hulljatok aranyainak csillogó fénye előtt.

Decentralizáljátok a kereskedelmet és ipart. Budapest már elég erős arra, hogy az egész ország kiszolgáltatása nélkül is tovább fejlődhessék.

Nyissuk meg a tengeri kereskedelmet az alföld előtt Fiumével való közvetlen összeköttetés által (Baja—Báttaszéki hid), hogy vidéki nagyobb kereskedelmi és ipari központok létesülhessenek.

emeljétek a népoktatást, egységes állami közoktatással, tekintet nélkül az államban államot képező felekezetre, de magas nívón álló, kellő pragmatikával védett tanítósággal.

Terjesszétek a szakismereteket: szakiskolák, jobb tanoncziskolák, továbbképző tanfolyamok, vándor tanítók és tanárok által.

Alkossatok több és több socialis törvényt, azzal az ideállal, hogy öreg napjaira mindenki élete munkásságával megérdemelt nyugalomban részesüljön.

Becsüljétek a munkát s ezt mutassátok ki mindenütt. Mérjétek az embert kötelességteljesítésének mértékével.

Kövessetek el mindent a rendi társadalom újabban fellépő restaurációjával szemben, *terjesszétek az igazi demokratia szellemét* szóval, Írásban, magatartásban és tettekben.

Üldözzétek a vallási fanatizmust s az erre építő vallásos reakciót.

Inkább a vallás szenvedjen csorbát, minthogy a hierarkia uralomra jusson, mert erkölcs lehet és van vallás nélkül is.

A pap hatalmával a vallásos meggyőződések nem lesznek mélyebbek, azzal csak a tudatlanság és elnyomás jár.

Otlalmazták a sajtószabadságot.

Mióta az alföldi socialis mozgalom kitörésekre vezetett s kivált a múlt évi szabolcsi forrongás után mindinkább el kezd terjedni az a nézet, hogy a socialis sajtót meg kell rendszabályozni s erre nézve már történtek is egyes intézkedések.

Én kedves testvéreim, a sajtószabadság korlátozását a legnagyobb visszaesésnek tekinteném, mert ez minden téren első lépés a reakció útján. Ma a socialistákét rendszabályozzuk s holnap már a mienkre kerülhet a sor.

Ha a sajtó hazudik, szembeszökő hazugságait a legtudatlanabb embereknek sem hiszi el nagy része s így abból ez irányban baj nem származhatik.

Ha pedig megtörtént visszaéléseket leplez le s tűrhetetlen állapotokat színez ki, ezzel azok megszüntetésére hat. Én nem ezt a sajtót, hanem azt, amely megvett jellemekkel, fizetett tollakkal dolgozik, azt tartom károsnak. Az a sajtó terjeszti a demoralisatiót, mely ma nyíltan égis magasztalja a hatalmast s holnap — hatalma tűnvén — sárral dobálja be. Ezt a fattyút metszeges-

sétek a szabad sajtó egészséges fájáról. Azt, amely igazat mond, azért mert az igazmondás keserű, ne bántsátok.

Engedjete meg, én még a sokat hangoztatott sajtóperi címet, az osztály elleni izgatást sem látom olyan igen veszedelmesnek.

Hát mi az az osztály? Kasztok vannak nálunk ledönthetetlen válaszfalakkal? Hát az a nagydobbal hirdetett egyenlőség, testvériség csak ide lyukadt ki, hogy egyes hagyományos előnyöket a király személyét megillető sérthetetlenséggel környékezzünk? Hisz akkor hiányzik az egész társadalmi rendünk demokratikus alapja, s e helyett csak czifra czafrangot akgtattak az *erős jogán* alapuló rendszer eltakargatására.

Nem lehet az így! A demokratia s a benne foglalt humanizmus nem juthatott ilyen hamar csödbe, mert ha abba jutott, akkor hamis portékát árult, melylyel a világ maga-magát csapta be.

Kedves testvéreim!

Higyjünk az emberiség jövőjében s munkáljunk érte ki-ki erejéhez mérten lelkesen, kitartóan.

Míg csarnokaink állanak, meg ne szűnjünk hangoztatni az embernek emberi-, az embernek az élethez való jogait. Higgyünk az emberek és intézmények tökéletesedésében, hirdessük a szellemi, az erkölcsi és anyagi szabadságot s a jellemben nemes emberek testvériségét!

Kedves testvéreim!

Igyekeztem egy pár momentumot a socialis állapotok megjavítására csak úgy rapsodikusan fölvetni.

Ezzel bizonyára, nem igen járultam hozzá a kérdés előbbviteléhez semmivel, de van egy indítványom, melyet már múlt-alkalommal vázoltam s ezt most némileg szabatosabban körvonalozva, a következőkben teszem meg :

Szíveskedjetez bővebb tárgyalásra tűzni a következő kérdéseket:

1. Helyes-e az önálló kis existenciák szaporítása ?
2. Nemzetgazdasági szempontból kívánatos-e a föld felaprózása s ha igen, milyen intézkedésekkel lehet ezt eszközölni? Meddig lehet menni ez intézkedésekkel?
3. A mezőgazdasági szövetkezeteket

milyen programmal kellene létesíteni. Alkalmas-e ezen program kivételére az új szövetkezeti törvénnyel alakított országos központ?

4. Lehet-e az alföldön csatorna hálózattal valódi intenzív gazdálkodást létesíteni? Ha igen, hol volna legszükségesebb a munkát kezdeni s milyen eszközök igénybevételevel?

5. Micsoda házi iparágaknak van egészséges létfeltétele az alföldön és milyen módon lehetne ezeket legrövidebb idő alatt elterjeszteni?

6. Miféle módokon lehetne a mezei munkásnép egy részét más munkakörre áttérteni. Fenyegetné-e válság ezzel a mezőgazdaságot, s ha igen, mivel lehetne ellensúlyozni?

7. A közigazgatás megjavításánál micsoda vezérelvek vezethetnének a kívánt sikerre?

8. Milyen változtatások lennének eszközlendők mai adózási rendszerünkön?

9. A szellem arisztokrátiája érdemesebb-e az uralomra és vezetésre, mint a pénzé;

ha igen, hogyan kellene annak nagyobb súlyt kölcsönözni?

10. A kereskedelem és ipar decentralizálására irányuló politika nem fenyegetné-e Budapestet s ezzel az ország kereskedelmét veszélylyel?

11. Milyen intézményekkel lehetne a szakismereteket nagyobb lépésekkel terjeszteni?

12. Hogy lehetne a munkának nagyobb becsületet szerezni?

13. Rejt-e veszedelmet magában az újabban nagyobb arányokban haladó nemesítés és grófosítás s ha igen, mivel lehetne ellensúlyozni?

14. A pozitív vallások kultusza nélkül állhat-e fenn vallásosság és erkölcs?

15. Szabad-e a sajtót – mert a socialistikus eszméket terjeszti – megszorítani s általában a sajtószabadságot korlátozni?

16. Hogyan lehetne az elemi népoktatást intenzívebbé tenni?

17. Munkás-körök és szövetségek alakítása megengedhető-e? Hogyan lehetne azok irányítását olyan kezekbe juttatni, hogy se a socialis eszmeáramlat nemesebb tar-

talma ne veszszen el, se ne törjön rombolólag, forradalmilag a társadalomra?

18. Mit tehetne a szabadkőművesség a helyesnek talált orvoslási módoknak megvalósítása érdekében?

Ha ezek a kérdések a magyar szabadkőművesség nagy intelligentiát magában foglaló testületében megvitatást nyernének, erős reményem van hozzá, hogy sok becses eszme vetődne fel és forná ki, melyek utat törnének a megvalósításra s ezzel a magyar szabadkőművesség elévülhetlen érdemeit szerezne; de emellett élénkebb élet is indulna meg az egyes páholyokban s lenne kevesebb forma, több tartalom.

Csak elvek harcza tud tömöríteni, az állandó elposványosodott béke elálmosít.

Dobjatok ki kérdéseim közül amennyit tetszik, alakítsátok a ti bölcsőbb felfogástokhoz, de részletekről beszéljünk, mert az általánosítás körül dikcio szele leng és frázis settenkedik.